אלע ווערק פון שלום עליכם

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

לכבוד יום־טוב

צווייטער בוך

כּפּעציעלע „מאָרגן־פרייהייט" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright, 1921, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

לכבוד יום־טוב. צוויטעם בוך.

אינהאלט

מה נשתנה 7
דער אתרוג 19
המן און זיינע טעכטער 39
געצעל 53
לאה'ניו 69
א פארשפיעלטער ל"ג־בעומר 77
צו דער סעודה 89
רער אורח 103
אליהו הנביא 117
אז גאט וויל, שיסט א בעזעם 125
דריי קעפלעך 133
גזלנים 145
א פסח אין דארף 161
פסח־מיט א קלוחומר 179
די וועלט נעהט צוריק 185
שלח־מנות 193
די געפעהרליכע מצה 199

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000vari_s0s7

מה נשתנה?

נעשריבען אין יאָהר 1902.

מַה נִּשְׁתַּנָּה?

— טאטע, איך וועל דיך פרעגען פיער קשיות.

ד י ע ר ש ט ע ק ש י ה וועל איך דיך פרעגען:

מ ה נ ש ת נ ה ה ל י ל ה ה ז ה מ כ ל ה ל י ל ו ת — וואָס איז פֿאַרענדערט געוואָרען די דאָזיגע נאַכט פון פּסח פון אַלע נעכט פון א גאַנץ יאָהר?

ש ב כ ל ה ל י ל ו ת — אַלע נעכט פון א גאַנץ יאָהר, א נ ו א ו כ ל י ן — עסען מיר וואָס מיר ווילען, סאי א אידיש ראָסעל־פּליש, סאי א גוויישען קאָלבאָס, סאי פיש מיט חריין, סאי ראָקעס, סאי לאָקשען־קוגעל, סאי מאַרָאשענע; ה ל י ל ה ה ז ה — די דאָזיגע נאַכט פון פּסח, כ ו ל ו מ צ ה — זענען מיר אַלע מצה'דיג: די מאַמע האָט אונז אָנגעזאָגט, אויב מיר ווילען עסען חמץ, זאָלען מיר געהן אין דער „קאָלבאַסנע", וואָרום ס'איז אין שטוב, זאָגט זי, פּסח'יג. ס'איז אומעטום, אין יערען ווינקעלע, פֿשר, ריין. סע שעמערירט און סע פינקעלט. דאָס געפעס האָט מען געקויפט שפּאָגעל־נייע, נאָר־וואָס פון קלייט. דאָס מעבעל איבערגעפוצט. די טירען געוואַשען. די פענסטער געקראַצט. דאָס דיענסטמיידעל ג'כשר'ט. עס לאָזט זיך הערען פון סיך א ריח פון שטאַרק־געפעפערטע פיש, א ריח פון געזונשמאַלץ. מע האָט אָנגעמאַכט צו דער ווייך לאַטקעס און בלינטשיקעס, קניידלעך און חרעמזלעך און פאַלירטשיקעס. אונז האָט מען

פֿלוצים געהייסען אָנטהון די היטלַען, אויסגעזעצט ארום טיש, געגעבען אונז אין די הענט ארײן סידורימ׳לעך, מיר זאָלען א ר י י נ ק ו מ ע ן. — זיצען מיר, ווי די טאָקען, און קוקען, ווי א האָהן אין „בני־אָדם"...

וואָס איז דאָס פאר א קאָמעדיע? ווי אזוי הייסט דאָס שפּיעל?

. . . . . .

האָב איך דיך, טאטע, געפרעגט איין קשיה.

ד י א נ ד ע ר ע ק ש י ה וועל איך דיך פרענען:

פאר וואָס האָט עפּים די מאַמע אָפּגעשיקט די באָנע אויף א נאָנץ פּסח? וואָס שעמען מיר זיך אזוי מיט אונזער יום־טוב? —

צי שעמען מיר זיך דערמיט, וואָס מיר האָבען זיך באַפרייט פון גלות־מצרים און געוואָרען פון קנעכט, פון ציניינערם, א פאָלק?

צי מיר שעמען זיך מיט משה רבינו׳ס תורה, וואָס דאָרטען, זאָגט מען, שטעהט געשריבען: „דו זאָלסט ליעב האָבען דיין חבר ווי זיך אַליין"... „אויב דיין שונא איז הונגעריג, זאָלסט דו איהם אָנזאָטען מיט ברויט, און אויב ער איז דאָרשטיג, זאָלסט דו איהם אָנטרינקען מיט וואַסער"...?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואָס איז געווען, זאָגט מען, א בית־המקדש פ א ר א ל ע פ ע ל ק ע ר?

צי מיט אונזערע מלכים שעמען מיר זיך, מיט אונזערע מלכים, וואָס האָבען זיך אויסגעפוינט נישט נאָר מיט מלחמות אַליין; זיי האָבען, זאָגט מען, נעשריבען זעלטענע ספּרים און געזונגען הייליגע לידער?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזערע נביאים, וואָס זענען ארומ־נענאַנגען צווישען פאָלק און געזעגט אמת, שהרליכקייט, יושר און נערעכטיגקייט, נישט געלאָזט, מע זאָל באַלעדיגען דעם אָרעמאַן,

קוועטשען דעם שוואכען, באנעמען די אלמנה, באראבעווען דעם יתום?... מיט די נביאים, וואס האבען זיך ניט געשעמט אוים־זעצען פעהלערען דעם גרעסטען פארשוין, אפילו דעם מלך אליין, איהם זאגען דעם אמת גלייך אין פנים אריין?

צי מיר שעמען זיך אפשר דערמיט, וואס אונזערע עלטערען האבען זיך געלאזט, זאגט מען, שניידען און בראקען, בראטען און ברענען, העננען און טריינקען, קוקען, ווי מע קוילעט די קליינע קינדער פאר זייערע אויגען און שוויגען, שפרינגען אין פייער אויף קידוש־השם און שרייען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!" — אט דערמיט שעמען מיר זיך??

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, געפרענגט צוויי קשיות.

די ד ר י ט ע ק ש י ה ווען איך דיך פרענגען:

פאר וואס האסט דו אונז געלאהרענט אלע לשונות, אלטע און נייע, נאר איין שפראך האסט דו פארגעסען אונז לעהרנען — אונזער אייגענע אידישע שפראך?... די שפראך, וואס אויף איהר איז געשריבען די תורה, די שפראך, וואס אויף איהר האבען נערעדט די נביאים, די שפראך, וואס אויף איהר איז פארהאן, זאגט מען, א גרויסע, א רייכע, א שענע ליטעראטור?

פאר וואס האבען מיר אויסגע'חזר'ט די היסטאריע פון אלע פעלקער, די אלטע און די נייע, נאר די היסטאריע פון איין פאלק האבען מיר דורכגעלאזט — די היסטאריע פון אונזער אייגען אידיש פאלק?

פאר וואס זענען מיר קלאר אין דער נעאגראפיע פון דער נאנצער וועלט, נאר די נעאגראפיע פון ארץ־ישראל איז אונז פרעמד?

פאר וואס זענען מיר קלאר אויף אויסוועניג מיט אלע פישטשעווקעס, אין וואסער א יאהר איז געווען גאסטיאג און

נאַרפֿאַנג און קאַמביז און דאַרי היסטאַספֿ און איוואַן קאַליטא, און מיר הויבען נישט אָן צו וויסען, וועַן איז געווען עזרא, און וועַן איז געווען יהודה המכּבי?

פֿאַר וואָס וווייסען מיר, וועַר איז געווען פֿושקין, לערמאַנטאָוו, גאַגאָל, גאָרקי און טאָלסטאָי, און הויבען נישט אָן צו וויסען, וועַר איז געווען יהודה הלוי, לעווינזאָהן, לעווענדא, גאָרדאָן, אַבראַמאָוויטש?

פֿאַר וואָס וווייסט בייַ אונז אַ מינדסט קינד, וואָס פֿאַר אַ יום־טוב איז „מאַסליניצא", און אַז עס קומט צו אונזער חנוכּה, איז ער נישט קיין היגער?

. . . . . .

האָב איך דיך, טאַטע, געפֿרענט דריי קשיות.

ד י פ ע ר ט ע ק ש י ה וועל איך דיך פֿרעגען:

פֿאַר וואָס איז בייַ דיר איוואַן איוואַנאָוויטש אזוי טייער, און רב יענקעל אזוי וואַלוועל?

פֿאַר וואָס קלינגט־אָן איוואַן איוואַנאָוויטש בייַ אונז גלייך אין דער פּאַרשטער טיר, און רב יענקעל געהט אויף דער הינטער־טיר?

פֿאַר וואָס, אַז עס קומט אַריין צו אונז איוואַן איוואַנאָוויטש, ווערט אַ האַרמידער, אַ גערוקעריי פון בענקלעך, אַלע לויפֿען איהם אַקעגען, מע וווייסט ניט וואו איהם אַנידערצוזעצען, און רב יענקעל, אַז ער קומט אַריין, שטעהט ער בייַ דער טיר און האָט מורא, טאָמער וועט מען איהם ניט אזוי אויפֿנעמען?

פֿאַר וואָס, אַז איוואַן איוואַנאָוויטש קרימט זיך נאָר, ווי אזוי אַ איד האָט מורא פֿאַר אַ ביקס און זאָגט: „אי־וועה־מיר! שטרעליאיעט!", קאַטשען מיר זיך אַלע פֿאַר געלעכטער, און אַז יענקעל ווילּ עפּים דערצעהלען, קוקט ער פֿריהער אין די אויגען אַריין, צי מען איז אויפֿגעלעגט איהם האַרכען?

פֿאַר וואָס האָט איוואַן איוואַנאָוויטש א העזה צו צוגעהן גלייך צו מיין שוועסטער מאַטילדע, איהר נעבען א קניפ אין בעקעל און מאַכען איהר וואָס פֿאַר א קאָמפּלימענט ער וויל, און אז רבֿ יענקעל האָט זיך איינמאָל אַרויסגעחאַפּט מיט א וואָרט, אז מאַטילדע איז א פֿיינע בתולה, האָט איהם די מאַמע אָפּגעשאָטען מיט פֿייער: „פֿי, זשידאָווושטשינא! וואָס איז דאָס פֿאַר א נאַמען בתולה?"...

פֿאַר וואָס, אז דער רוסישער לעהרער קומט צו געהן צו אונז לעהרנען, האָבען מיר פֿאַר איהם דרך־ארץ, נעבען איהם אָפֿ כּבוד און האָבען מורא פֿאַר א בייזען קוק, און אז אונזער אידישער „רבי" קומט צו געהן איין מאָל אין וואָך פֿון יוצא וועגען לעהרנען מיט אונז „סידור", מאַכען מיר פֿון איהם חוזק, טרייבען קאַטאָווע, הערען איהם, ווי דעם קאָטער, באַהאַלטען איהם דאָס היטעל אונטער'ן בעט, אָדער מיר פֿאַרוואַרפען איהם די קאַלאָשען אויפֿ'ן בוידעם?

פֿאַר וואָס שרייבען מיר אויס אַלע יאָהר די „ניווא" מיט „נאַוואָיע־וורעמיא", פֿאַרחאַפּען מיט א חודש פֿריהער, מיר זאָלען, חס ושלום, ניט פֿאַרשפּעטיגען, און אז מע האָט דיך א פֿרעג געטהאָן עמיצער, למאי דו שרייבסט ניט אויס דאָס אידישע בלאָט, האָסט דו זיך געפּונען ווי באַלעדיגט?...

פֿאַר וואָס קלינגט די וועלט מיט זייערע מחברים, מע שרייבט וועגען זיי גאַנצע ביכער, מע דרוקט זייערע בילדער, מע פּייערט זייערע יובילייען, מע גיט־אַרויס זייערע ספֿרים, מע שטעלט זיי מאָנומענטען — סע טהוט זיך חושך!... — און צו אונז איז אַריינ־געקומען ניט לאַנג א אידישער מחבר, האָסט דו איהם זהר איהם געזאָגט: „א נדבה קאָן איך אייך געבען, און אייער בוך באַראַף איך ניט"?...

פֿאַר וואָס דרוקט מען אזוי אָפּט אויף די בלעטער דיינע נדבות מיט דיינע נדרים מיט דיינע נישט־אידישע סטיפּענדיעס, וואָס דו

שענקסט, און מע הערט עפּים ניט, דו זאָלסט מנדר זיין אויף א אידישע זאַך?

פּאַר וואָס ברענגט זיך אוים די מאַמע אויף אַלע זייערע בעלער, און אז עס קומט צו דער אידישער תּלמוד־תּורה, זאָגט זי, אז ס'איז ניט אויסצושטעהן פון די אידן, ווי זיי שלעפּען?

פּאַר וואָס האָבט דו מיר א נאַמען געגעבּען „אַלקיוויאַד", ניט „עקיבא", ווי איך היים באמת נאָכ'ן זיידען עקיבא? מיט וואָס איז אַלקיוויאַד געווען א שענערער מענטש פון אונזער גרויסען גאַלעהרטען רבי עקיבא?

פּאַר וואָס טאָנצט מיין שוועסטער קלאַרא אויף אַלע יאָלקעס, אז איך האָב אַליין וויפיעל מאָל געהערט, אז מע רופט זי הינטער די אויגען „חייקא" און „זשידאָווקא"?...

פּאַר וואָס מישען זיך מאָטאָל דער שניידער, בערעל דער שוסטער און חיים דער סטאָלער דאָרט, וואו מע דאַרף ניט, און נעמען זיך אָן יענעמ'ס קריוודע, אז יענער בעט זיי ניט, אז יענער איז גרייט אַלע מאָל מיט א שטעקען זיי ווייזען דעם רעכטען וועג?...

פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס?

. . . . . .

האָב איך דיך שוין, טאָטע, געפּרענגט אַלע פּיער קשיות.

אַצינד בעט איך דיך, דו זאָלסט מיר ענטפּערען א תּירוץ אויף מיינע קשיות.

און אז דו וועסט מיר ניט ענטפּערען קיין תּירוץ אויף מיינע קשיות, וועל איך דיר ענטפּערען א תּירוץ:

עבדים היינו...

די פיער קשיות פון איין „אמעריקאן באי" *

— טאטע, איכ'ל דיך פרעגען פיער קשיות:

די ערשטע קשיה וועל איך דיך פרעגען: מה נשתנה הלילה הזה — וואס איז פאראנדערט נעוואָרען די דאזיגע נאכט פון פסח פון אלע נעכט פון א גאנץ יאהר?

שבכל הלילות — אלע נעכט פון א גאנץ יאהר עסען מיר וואס מיר ווילען, סאי א אידישען סטייק, סאי פארק טשאפס, סאי פיש מיט חריין, סאי אויסטערס, סאי לאקשען־קוגעל, סאי פאמפקין־פאי. הלילה הזה — די דאזיגע נאכט פון פסח עסען מיר נאר מצה און נאר מרור. און אז מיר ווילען עסען חמץ, האט אונז די מאמע אנגעזאגט, קאנען מיר נעהן אין א רעסטאראן אויף ברעדוויי, וואָרום אין שטוב איז ביי איהר, זאגט זי, סטריקטלי פסח'יג. ס'איז אומעטום, אין יעדען ווינקעלע, כשר און קלין. סע שמעריכט און סע פינקעלט. דישעס האט מען געקויפט שפאנעל־נייע, נאר־וואס פון סטאר. די פוירניטשור האט מען איבערגעפוצט. די טירען געוואשען. די ווינדעס געקלינט. די וואור־ווארירק איבערגעוואָרנישט. סיידי דאס דיענסטמיידעל גע'כשר'ט. עס לאזט זיך הערען פון קיך א ריח פון שטארק־געפעפערטע פיש. א גערוך פון נענזע־שמאלץ. מע האט נעמאכט צו דער יוזיך פענקייקס און בלינטשיקעס, היימישע קנייד'לעך און חרעמזלעך און פאלירטשיקעס. אונז האט מען פלוצים געהייסען אנטהון די העמד, אויסגעזעצט ארום טיש, געגעבען אונז אין די הענט אריין סידורים'לעך מיט הגדות, מיר זאלען אריינקוקען. — זיצען מיר, ווי די דאמים, און מיר קוקען, ווי די האהנען אין „בני־אדם"...

וואס איז דאס פאר א קאמעדיע? ווי אזוי הייסט די פלי'י?...

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, נעפרעגט איין קשיה.

די אנדערע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

[* דער דאזיגער אמעריקאנער וואריאנט פון „מה נשתנה" איז נעשריבען נעוואָרען פון שלום־עליכם אין ניו־יארק, אין יאהר 1916.]

פאר וואס האט עפים די מאמע אפגעשיקט די כריסטליכע קעכין אויף א נאנץ פסח? וואס שעמען מיר זיך אזוי מיט אונזער יום־טוב?...

צי שעמען מיר זיך דערמיט, וואס מיר האבען זיך אליין באפרייט פון גלות־מצרים און געווארען פון שקלאפען, פון ציניינערס, א פאלק?

צי מיר שעמען זיך מיט משה רבינו'ס בייבעל?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואס איז געווען, זאגט מען, א טעמפעל, א גאטס־הויז פאר אלע פעלקער?

צי מיט אונזערע מלכים שעמען מיר זיך, מיט אונזערע קעניגען, וואס האבען זיך אויסגעפיינט ניט נאר מיט מלחמות, מיט בלוטפארגיסונגען אליין. זיי האבען, זאגט מען, געשריבען זעלטענע ביכער און געזונגען הייליגע לידער, פסאלמען?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזערע נביאים די פראפעטען, וואס האבען זיך ניט געשענירט אויסצוזעצען פעהלערען דעם גרעסטען פארשוין, אפילו דעם קעניג אליין, איהם זאגען דעם אמת גלייך אין פנים אריין?

צי מיר שעמען זיך אפשר דערמיט, וואס אונזערע עלטערען האבען זיך נעלאזט, זאגט מען, שניידען אזא בראקען, בראטען אזא ברעגען, הענגען אזא טרייסקען, קוקען ווי מע קויפט די קליינע קינדער פאר זייערע אויגען, שפרינגען אין פייער אויף קידוש־השם און שרייען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!" — אט דערמיט שעמען מיר זיך???

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, נעפרעגט צוויי קשיות.

די דריטע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואס האסט דו אונז אפגענעבען אין סקוהל, מיר זאלען לערנען נאר איינגעלייש אליין, און האסט פארגעסען אונז לעהרנען אידיש, אונזער איינגענע שפראך?

אדער די שפראך, וואס אויך איהר איז נעשריבען די בייבעל, די שפראך, וואס אויך איהר האבען גערעדט די נביאים, די שפראך, וואס אויך איהר איז פארהאן, זאגט מען, א רייכע, א שענע ליטעראטור?

פאר וואס האבען מיר אויסגע'חור'ט די היסטאריע פון אלע פעלקער, די אלטע און די נייע, נאר די היסטאריע פון איין פאלק האבען מיר דורכגעלאזט — די היסטאריע פון אונזער איינגען אידיש פאלק?

פאר וואס זענען מיר קלאר אין דער נעאנראפיע פון דער נאנצער וועלט, נאר נישט אין דער באשרייבונג פונ'ם לאנד פון אונזערע עלטערען, פון ארץ־ישראל?

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, נעפרעגט דריי קשיות.

די פערטע קשיה וועל איך דיך פרענען:

פאר וואס וויסען מיר, וועו איז כריסטמאס, וועו איז וואשינגטאנ'ס בוירטס־דעי, וועו איז לינקאלנ'ס בוירטסדעי, וועו איז דעקאריישאן־דעי און טהענקס־גיווינג־דעי — און מיר וויסען ניט, וועו איז חנוכה, וואס איז פורים, וועו איז סוכות און וואס באדייט פסח?

פאר וואס וויסען מיר, ווער איז נעווען שעקספיר, מילטאן, לאנגפעלאו, דיקענס און טעקעריי, עדגאר פאו און מארק טוויין, און מיר וויסען ניט, ווער איז נעווען יהודה הלוי, נאדאז, לעווינזאהן, אבראמאוויטש, ביאליק און נאך און נאך אונזערע אייגענע דיכטער און שריפטשטעלער?

פאר וואס, און פאר וואס, און פאר וואס?... פאר וואס זאל איך דיך איבערהויפט דארפען פרענען קשיות?

. . . . . .

האב איך דיך שוין, פאטער, נעפרעגט אלע פיער קשיות.

אצינד בעט איך דיך, דו זאלסט מיר ענטפערען א תירוץ אויף מיינע קשיות.

און אז דו וועסט מיר ניט ענטפערען קיין תירוץ אויף מיינע קשיות, וועל איך דיר אליין ענטפערען א תירוץ:

עבדים היינו...

דער אתרוג

א מעשה לכבוד יום־טוב.

געשריבען אין יאהר 1902.

דֶער אֶתרוֹג

א.

הייסען היים איך, זאָלט איהר וויסען זיין, אָרי־לייב, נאָר רופען רופט מען מיך לייבעל, און אין חדר האָב איך א צונעמעניש „לייב־דרייב־אָבדיריק". אין חדר ביי אונז האָט איטליכס יונגעל זיין צונעמעניש: מאָטעל־קאָפּאָטעל, מאיר־דרעהער, מענדעל־פּענדעל, חיים־קלייען, איציק־שפּיצק, בערעל־צאָפּ... געפּעלט אייך א בּיסעל א גראָם? מילא, אז איציק איז שפּיצק, מענדעל איז פּענדעל און חיים איז קלייען — דאָס קאָן מען נאָך פּארשטעהן; אָבער וואָס פּאר א מחותן איז בערעל מיט צאָפּ? — למאי, וואָס פּאר א משל איז לייב־דרייב־אָבדיריק? פון דעסטוועגען וויל איך דאָס שטאַרק ניט לידען און קריך זיך שלאָגן, און חאָפּ פּעטש מיט קולאָקעס מיט סטופאָקעס מיט בוכענצעס מיט שטשיפּאלקעס פון אלע זייטען. מע מאַכט מיך ברוין און בלוי, וואָרום איך בין דער קלענסטער ביי אונז אין חדר, דער קלענסטער און דער שוואַכ־סטער און דער אָרעמסטער. קיינער וועט זיך פּאר מיר ניט אייג־שטעלען, מיין קריוודע ניט אָננעמען; אדרבה, אז צווויי נגיד'ישע יונגלעך בוכען מיך, אייגער זיצט אויף מיר רייטענדיג און דער אַנדערער דרעהט מיר איין אויהער, שטעהט דער דריטער, איין אָרעמאַ'ס א יונגעל, און פּאָדטאָקעווענט מיט א ניגון:

אָט אזוי! אָט אזוי!
בוכעט איהם!
בוכעט איהם!
די עווערלעך!
די עווערלעך!
אָט אזוי! אָט אזוי!

דעמאָלט לייג איך שטיל, ווי א קעצעלע, און אז מע לאָזט מיך אָפּ, גיעה איך מיר אַוועק אין א ווינקעלע און וויין זיך אוים שטיל־לערהויט, ווייש־אוים די אויגען, רוק זיך צוריק צו צו חברה און וועל וויעדער א מענטש... בקיצור, אז איהר וועט באַגעגענען אין דער דאָזיגער מעשה א נאָמען לייבעל, זאָלט איהר וויסען, אז דאָס בין איך.

אליין בין איך א געפאַקטער פוכלעק, א נידעריגער, נאָר א גראָבער. ניט אזוי מחמת פעטקייט; איך בין אויפ'ן לייב דוקא א מאָגערער. נאָר דערפאַר בין איך פוכלעקעוואטע, ווייל איך טראָג גראָבע וואטאָווע הויזלעך, א גראָב וואטאָווע לייבעל מיט א גראָב וואטאָווע קאַפאָטקעלע. די מאַמע, פּארשטעהט איהר מיך, ווייל, עס זאָל מיר זיין ווערעם און איך זאָל מיך חלילה ניט פּארקיהלען, האָט זי מיך אַרומגעוויקעלט מיט וואטע פון קאָפּ ביז פים. נאָר זי מיינט, די מאַמע הייסט דאָם, אז וואטע קומט ניט צו־נוץ פּאַר א יונגעל. וואטע קומט צו־נוץ אויף א מיאטש, און נאָך אויף א מיאטש, און נאָך אויף א מיאטש — אלע יונגלעך האָב איך אייג־געטיילט מיט וואטע, געשלעפּט פון די הויזלעך און פונ'ם קאַפאָט־קעלע, אזוי לאַנג, ביז מע האָט דערזעהען, האָב איך געהאַפּט פּעטש מיט קולאקעס, מיט סטוסאקעס, מיט בוכענצעס, מיט שטשיפאלקעס. נאָר לייבעל טהוט זיך זיינם: ער טיילט וואטע. וועט סע וויל, דער נעמט ביי איהם וואטע, און וועט עס האָט גאָט אין האַרצען, דער שלאָגט איהם, הרג'עט איהם, ממית'ט איהם: „לייב־דרייב־אַבדיריק, א מצוה אויף איהם!"...

אויפ'ן פנים בין איך רויט, די באקען זענען ביי מיר בלויליך און די נאז תמיד פארקאוועט, תמיד פול ווי איין אויג. „איין אוצר ביי איהם, צו אלדי שווארצע יאהר!" — אזוי זאגט די מאמע און רייבט לייבלען די נאז מיט'ן פארטוך נאר אומ'ברחמנות און שרייט צו איהם: „נאך! נאך!"... לייבעל נעמט זיך אן מיט אלע פוחות, עס שפארט איהם שיער ניט ארויס די אויגען פונ'ם קאפ מיט דער נשמה, און די מאמע הערט ניט אויף צו שרייען: „נאך! נאך! נאך!"... נא דיר איין אנשיקענים! א נאז! עס זאל אבער ניט זיין קיין נאז, וואלט דאך געווען גוט. ערשטענס, פארשפארט מען דעקוטשען מיט'ן שנייצען; און צווייטענס, איז ניטא ווער ס'זאל פרוירען ווינטער אויפ'ן פראסט. נישט איין מאל פלעגט מיר איינפאלען צו פרעגען א קשיה: צו וואס טויג א נאז? ווי וואלט געווען, למשל, אז אלע מענטשען זאלען ארומגעהן אהן נעזער? אי, וואס פאר א פנים וואלטען מיר דעמאלט געהאט? בלייבט א קשיה!... נאר איך האב אייך געווואלט דערצעהלען, קינדער, עפיס אנדערש. איך האב אייך געווואלט דערצעהלען א מעשה מיט איין אתרוג, און ארויף בין איך נאר אויף וויים איך וואס!... לכן ריים איך איבער אין מיטען א שמועס און קעהר זיך אום מיט אייך צוריק צו דער מעשה מיט'ן אתרוג.

ב.

מיין טאטע, „משה־יענקעל דער נאמן", דיענט אין פראיעקט פון כמה וכמה יאהרען אלס קאסיר. ער באקומט געהאלט פינפט־האלבען קארבען א וואך און קוקט־ארויס אויף א הוספה; אז מע וועט איהם געבען א הוספה, וועט ער, זאגט ער, היינטיגם יאהר, אם ירצה השם, קויפען איין אתרוג. נאר די מאמע (בתיה־ביילה די נאמנ'טע רופט מען זי) גלויבט ניט אין אזעלכע זאכען. ניכער, זאגט זי, וועט אומפאלען א קאזארמע און מענטשען וועלען

גע'הרג'עט ווערען, איידער א בעל־טאקסע וועט געבען א הוסף ג..
איינמאל פאר ראש־השנה איז לייבעל אננעקומען אויף אזא מין שמועס צווישען טאטע־מאמע.

ע ר: עס זאל זיך קעהרען די וועלט, מוז איך היינטיגען סופות האבען איין אתרוג!

ז י: די וועלט וועט זיך ניט קעהרען, און דו וועסט קיין אתרוג נישט האבען.

ע ר: אזוי זאגסט דו? ווי זשע איז אבער דער דין, אז מע האט מיר צוגעזאגט געבען צושטייער אויף איין אתרוג?

ז י: וועט מען דאס דארפען פארשרייבען אין ספר־פראלניק, אז ראש־חודש קרעמעניץ האט זיך נעטראפען א נס — עס איז ג'פגר'ט א בער אין וואלד. נאר וואס דען? אז איך וועל ניט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין גרויסע אפיקורס'טע.

ע ר: מעגסט דיר יא גלויבען און ניט גלויבען; איך זאג דיר, אז היינטיגען סופות האבען מיר איין אייגענעם אתרוג.

ז י: אמן הלואי, פון דיין מויל אין גאט'ס אויהערען!

— אמן! אמן! — טראכט לייבעל ביי זיך אין הארצען, און עס שטעלט זיך איהם פאר, אז דער פאטער זיינער קומט אין שוהל אריין, ווי איין אלטער שטאדט־בעל־הבית, מיט זיין אייגענעם אתרוג און מיט זיין אייגענעם לולב, און חאטש משה־יענקעל דער נאמן איז א איד פון שפיגעל־באנק, פון דעסטוועגען, אז סע קומט צו הושענות און דער עולם מאכט א שפאציער מיט די אתרוגים ארום דער בימה, געהט משה־יענקעל אויך אין קאהן, גלייך מיט אלע מזרח־לייט, און לייבעל'ס הארץ קוועלט־אן און פרעהט זיך. פריהער, געווויינטליך, געהט רב מלך דער חזן, ווי א פעלדמארשאל, טריט ביי טריט, דעם קאפ פארריסען ארויף מיט גרויס גדלות, און זינגט אויף זיין שען־ציקעלדיגער שטימע: „הושע־נא, ענינו סוערה, הושע־נא!" און תיכף נאך איהם געהט דער רב, א קליין אויסגעווייקט אידעל, אננערוקט דעם טלית איבער'ן פנים. נאכ'ן רב — דער דיין, א איד מיט א גע[illegible] פארמעט־

פנים, נאָר מיט בריוטע אקסלען און מיט א פעטען בויך, וואָס טרייסעלט זיך אונטער דער גלאַנצענדיגער אטלעסענער קאַפּאָטע. און נאָכ'ן דיין — די „פני העיר", די „מזרח־לייט", די נגידים, דער סאָמע צימעס פון שטאָדט: רב דאָדי רב הערשעל'ס, רב שמחה רב יאָסילע'ס, רב אהרן רב לייבעלע'ס. נאָכדעם — די דריי בערעלס: בערעל דער גרויסער, בערעל דער רויטער, בערעל מיט דער באָק. נאָכדעם — מיטעלמעסיגע בעלי־בתים: מענדעל ברוך נחמה'ס, אלטער מינצי פּעסיל'ס, שעיה שלמה־דוד'ס, וועלוועל חיים־בערטשיק'ס. און נאָכדעם נעהען קליינוואַרג: משה קאָטער, חיים פלאָם, עזריאל קאָטשקע, מאיר ליפּ, שלום סקריפּ, שמואליק פּעטרישקע, און נאָך און נאָך, איינס נאָך דאָם אנדערע, א נגיד נאָך א נגיד, א בעל־הבית נאָך א בעל־הבית, איטליכער לפי ערכו, נאָך זיין פּאַרמעגען, ווי, להבדיל, אין דער ארמיע, בשעת דאָס חיל נעהט אין דער מלחמה: פריהער טרעט־ארויס דער פעלדמארשאל, נאָכדעם נעהען גענעראַלען, נאָכדעם פּאָלקאָווניקעס, אפיציערען און יונקערס, אונטעראפיציערען און פעלדפעבעלס, און ערשט נאָכדעם נעהען די פראָסטע סאָלדאטען... לייבלען שטעלט זיך פאָר, אז זיין פאָטער האָט זיך אריינגעחאפט מיט'ן אתרוג צווישען די שענסטע בעלי־בתים, א סך פריהער פאר רב ישראל דעם שניידער, וואָס חאָטש ער איז א איד א בעל־מלאכה און א גרויסער אָרעמאַן, פון דעסטוועגען, קומט צו די הושענות, נעהט רב ישראל דער שניידער גלייך מיט אלע בעלי־בתים מיט א פרעמדען אתרוג, וואָס איין אויפנעקומענער בעל־מלאכה האָט איהם מיט דעם מכבד נעווען, אפשר דערפאר, וויל רב ישראל איז א שענער איד א ליטישער און א גאנץ עהרליכער. לייבעל האָט נישט איינמאל באמערקט, אז עס קומט צו הושענות און דער עולם הויבט־אָן ארומצוגעהן אין שוהל מיט די אתרוגים, שטופען זיך די בעלי־בתים איטליכער וואָס פריהער, קוקען פלומרשט אין סידור אריין, העלפען דעם חזן זינגען די הושענות מיט א דין קול'כעל, מאכען בשעת־מעשה זעהר א פרום פנים, און חאפען א קוק מן הצד, קליגען זיך

צו פֿארנעמען א רעכט שטיקעל אָרט, נעהענטער צו די פּני העיר, צו די מזרח־לייט, צו די נגידים; און אז זיי קומען־אויס א ביסעל ווייטלעך, מאכען זיי פּים און הויבען אָן נעהן גיכלעך, זיי זאָלען חלילה ניט פֿארשפּעטיגען און איין אנדערער, א קלענערער, זאָל חלילה ניט פֿארחאפּען זייער אָרט. און אפּטמאָל טרעפט זיך, אז איינער א בעל־הבית האָט א ביסעל פֿארשפּעטיגט, רוקט ער זיך אריין בריה'ש מיט א זייטל צווישען אנדערע צווויי בעלי־בתים, וואָס וואָלטען איהם מכות אריינגעלאָזט, עס זאָל זיין אין זיי געוועגדט...

אז לייבעל האָט דערהערט דעם שמועס פון פּאָטער און מוטער מכּח איין אייגענעם אתרוג, האָט ער זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָט אויסגעפּויקט אין חדר, אז היינטיגען יום־טוב וועלען זיי האָבען איין אתרוג, „איין אייגענעם אתרוג"; נאָר קיינער האָט איהם נישט געוואָלט גלויבען, וויפּיעל ער האָט זיך ניט געשוואָרען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זיין טאָטען? — האָבען חברה שקצים גערעדט צווישען זיך. — אזא קבצן שבקבצנים, פון די קבצניווקער קבצנים, וועט קויפען איין אייגענעם אתרוג! ער מיינט, אפּנים, ס'איז א לימענע, איין עפּעל פּאר א גראָשען!

און די קלענערע יונגלעך האָבען צוגעזונגען:

לייב־דרייב־אָבדיריק
האָט אויסגעטראכט א ליגען!
אויסגעטראכט א ליגען!...

אזוי האָבען חברה שקצים געזונגען און מע האָט איהם נאָך מכבד געווען, ווי אלע מאָל, מיט שענע עטליכע פּעטש, קולאקעס, סטוסאקעס, בוכענצעס און שטשיפּאלקעס. די דאָזיגע מעשה האָט איהם, נעווייניטליך, פּארדראָסען, און לייבעל הויבט־אָן גלויבען, אז זיין טאָטע איז א כּתריליק, א קבצן שבקבצנים, און א קבצן טאָר זיך ניט גלוסטען... ווי איבערראשט איז ער אָבער געוואָרען, אז

ער איז געקומען אהיים און האָט געטראָפען הענזעל דעם שוחט מיט דער נאפאָליאָנקע אויפ'ן קאָפּ זיצען מיט'ן פאָטער ביי'ם טיש און פאר זיי איז געשטאנען א קעסטעל מיט אתרוגים, וואָס האָבען זיך נעלאָזט הערען מיט זייער גן־ערן־ריח איבער דער גאנצער שטוב.

ג.

די נאפאָליאָנקע, וואָס הענזעל דער שוחט טראָגט אויפ'ן קאָפּ, איז אזא מין שטריימעלע, א מיצעל אזעלכס, וואָס איז אונז פארבליבען בירושה פון נאפאָליאָן דעם ערשטען. דאָרטען, ביי די פראנצויזען, איז דאָס מיצעל שוין לאנג אוים מאָדע; נאָר ביי אונז, אין כּתרי־עווקע, האָט זיך נאָך פארוואָלגערט איין נאפאָ־ליאָנקע, אָבער טאקי מעהר נישט ווי איינס, ביי הענזעל דעם שוחט. דאָס מיצעל איז א לאנגס און א שמאָלס, פון פאָרענט מיט א שפּעלטעל, מיט א קנעפּעל און מיט צוויי קאָטעסלעך. איך האָב תמיד חשק געהאָט צו די דאָזיגע קאָטעסלעך. וועז דאָס מיצעל פאלט־אריין צו מיר אין די הענט האָטש אויף צוויי מינוט, זענען די קאָטעסלעך מיינע!... אזוי האָב איך מיר געקלערט. הענזעל דער שוחט טהוט אָבער קיינמאָל ניט אוים דאָס מיצעל פון'ם קאָפּ, און מיר ווייזט זיך אוים, אז די קאָטעסלעך מיט'ן מיצעל מיט די פּאות מיט'ן קאָפּ זענען ביי איהם עפּים ווי צונויפגעוואכסען אינ־איינעם, און דערפאר, אז ער רעדט און מאכט מיט די הענט, שאָקלען זיך די פּאות און די קאָטעסלעך באָמבלען זיך. רב הענזעל דער שוחט לענט־פאנאנדער די גאנצע קראָם זיינע, קלויבט אוים איין אתרוג, טראָגט איהם צו צו דעם טאטען מיט צוויי פינגער און היסט איהם נעמען דעם דאָזיגען אתרוג.

— אָט דעם אתרוג זאָלט איהר נעמען, רב משה־יענקעל, וועט איהר האָבען הנאה, ווארום ער איז, זאָג איך אייך, איין אנטיק! איין אנטיק שבאנטיק!

— אָבער א קאַרפּירער? — פּרענט דער טאַטע און באַטראַכט דעם אתרוג פון אַלע זייטען, ווי מע באַטראַכט א בּריליאַנט, און די הענט ציטערען איהם פּאַר פּרייד.

— נאָך א מין קאַרפּירער! — מאַכט דאָס מיצעל מיט א געלעכטערל, און די קאָטעסלעך באַמבלען זיך. — א קאַרפּירער שבקאַרפּירער! צוויישען קאַרפּירער א קאַרפּירער!

משה־יענקעל דער נאַמן שפּיגעלט זיך אינ׳ם אתרוג, קאָן זיך אין איהם זאָט נישט אָנקוקען, רופט־צו בתיה־בּיילה׳ן און ווייזט איהר מיט א גליקליך שמייכעלע אויפ׳ן אתרוג, ווי מע ווייזט־אָן אויף זעהר א רייכען פּערמוֹאר, א ציערונג, איין אבן־טוב, אָדער ווי אויף א שען טייער קינד, א טרייסט. בתיה־בּיילה געהט־צו אָהן ווערטער, ציהט־אוים די האַנט פֿאַוואַלינקע, וויל נעמען דעם אתרוג אין האַנט אַריין, גיט מען איהר נישט: „פֿאַוואַלינקע מיט די הענט! א שמעק, אויב דו ווילסט"... בתיה־בּיילה באַנוגענט זיך חאָטש מיט א שמעק, און מיר גיט מען אפילו קיין שמעק אויך נישט טהון. מיך לאָזט מען אפילו ניט צו, איך זאָל ניט שטעהן צו נאָהענט, איך זאָל נאָר ניט קוקען אפילו, ווארום ס׳איז מסוכּן נפש!

— שוין, אָט איז ער דאָ! — זאָגט די מאַמע. — אָט לאָז איהם נאָר צו, בייסט ער אָפּ דעם פּיטום פונ׳ם אתרוג!...

— לאָז גאָט היטען! — זאָגט דער טאַטע, איבערגעשראָקען פון א בייז ווארט.

— שומר ומציל זיין! — העלפּט צו דאָס מיצעל, און די קאָטעסלעך באַמבלען זיך. רבּ הענזעל שענקט א ביסעל קלאָטשע אויף אייגנצווויקלען דעם אתרוג, און דער ריח, דער גן־עדן־ריח, צעגעהט זיך אין אַלע ווינקעלעך.

ווי א בריליאַנט, ווי א זעלטענעם שטיין, ווי א טייערען פּקדון, וואָס מע האָט איהם איבערגענעבען באַהאַלטען און אָפּ־היטען, ווי דאָס שווארצאפּעל פונ׳ם אויג, וואָס אז טאָמער ווערט

עס חלילה פארפאלען, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען, — אזוי האט מען געזומען דעם שמעקענדיגען אתרוג, איינגעהילט אין קלאטשע, ווי מע הילט־איין א ציטעריג קינד, א בן־יחיד'ל, ס'זאל זיך חלילה ניט צוקיהלען דאם העזל, און מע האט פאוואלינקע אויסגעבעט און באלענט אין א שענע קיילעכיגע הילצערנע נע־טאקטע געפארבטע פושקע פון צוקער. דעם צוקער האט מען געבעטען מחילה, און דעם אתרוג האט מען אריינגעבעטען, ווי א ליעבהארציגען גאסט: ברוך הבא, רב אתרוג! אריין, אריין, אין פושקע אריין! רעכט איינגעדעקט מיט קלאטשע, צוגעדעקט מיט'ן דעקל, אריינגעשטעלט אין דער גלעזערנער שאפע, צוגע־מאכט דאם טירל — און א גוטען טאג!

— איך האב מורא, דער משומד (דאם מיינט מען מיך) זאל זיך ניט דאביוון צו דער שאפע, חלילה, און נישט אפביסען דעם פיטום פון'ם אתרוג!... — אזוי טהוט א זאג די מאמע נאך א מאל און נעמט לייבלען פאר א האנט און שלעפט איהם אף פון דער שאפע.

ווי א קאץ, אז זי דערשמעקט פוטער, שפרינגט זי ארף פון'ם פריפעטשיק, גלייכט זיך אוים דעם רוקען, הויבט זיך אן ארום־דרעהען, רייבען זיך, קוקען איטליכען באזונדער אין די אויגען אריין און באלעקען זיך, — אזוי האט נעבאך לייבל א היבשע צייט זיך ארומנעדרעהט נעבען דער שאפע, איינגעקוקט אינ'ם גלעזערן טירל, נעשמייכעלט צו דער פושקע מיט'ן אתרוג, אזוי לאנג, ביז די מאמע זיינע האט דאם דערזעהען, האט זי א זאג געטהאן משה־יענקלען, אז דער ווייסער־חברה'ניק האט חשק זיך דאביוון צום אתרוג. האט משה־יענקל אנגעשריגען אויף איהם: „אין חדר אריין, דו שקאץ איינער, ניט גערעכט זאלסט דו ווערן!"... א קאטא, היימסט דאם, פון דער פוטער!...

לייבל בויגט־איין דעם קאפ, לאזט־ארף די אויגען און נעהט־אוועק אין חדר אריין.

ד.

אז איך האָב געלערענט אין חומש די ערשטע סדרה פון בראשית, פלעג איך מיר ניט איין מאָל טראכטען: וואָס וואָלט געווען, למשל, וען גאָט האָט באַזעצט אָדם הראשונ'ען מיט זיין פרוי אין גן־עדן — ער זאָל זיי ניט געווען אָנזאָגען, פון וואָסערע פירות זיי מעגען יאָ עסען און פון וואָסערע פירות זיי טאָרען ניט עסען? די שלאָנג וואָלט דעמאָלט געווים קיין שליטה ניט געהאַט, זי וואָלט ניט אָנגערעדט חוה'ן, זי זאָל פֿארזוכען פונ'ם ע'ץ־הדעת, חוה וואָלט ניט אונטערגעטראָגען איהר מאַן דאָס עפּעלע, גאָט וואָלט זיך ניט צעבייזערט אויף זיי, מע וואָלט זיי ניט ארויסגע־טריבען פונ'ם וויינגאָרטען, און מיר וואָלטען נאָך אפשר עד היום געשפּאַציערט אין גן־עדן. די טאַטעס וואָלטען געזעסען מסתמא און געלערענט, די מאַמעס וואָלטען געאַרבייט זאָקען, אָדער גע־פֿיקט פעדערען, און מיר, יונגלעך, וויסע־חברה'ניקעס, וואָלטען געקלעטערט אויף די בערג, אויף די הרי ארט, געריסען טייטלען, געגעסען מילגראָמען, אָננעשטופּט פולע קעשענעס מיט באָקסערען און געבאָדען זיך נאַנצע טעג אינ'ם טייך פישון...

די עטליכע וועלטער, וואָס בתיה־בייליה האָט א זאָג געטהאָן צו איהר מאַן: „אָט לאָז איהם נאָר צו, בייסט ער אָפּ דעם פּיטום פונ'ם אתרוג", זענען נעווען פאַר לייבלען א סם־המות, א גיפט אין די ביינער אריין.

פון יענער מינוט אָן האָט זיך דער „פּיטום פונ'ם אתרוג" באַזעצט ביי לייבלען אין מח, נישט ארויסגעקראָכען פון זיינע גערַאַנקען אויף קיין מינוט, ביינאַכט נעקומען צו חלום, געטאָרעט איהם, געשלעפּט ביי די פּאָלעס: „דו האָסט מיך נישט דערקענט, נאָרישיו? דאָס בין איך, איך, פּיטום!"... לייבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אַנשלאָפען, טאָרעט מען איהם וויעדער: „שטעה אויף, נאָרישיו, נעה עפען־

אויף די שאפע, נעם־ארויס דעם אתרוג און ביים מיך אפ, וועסט דו זיך מחיה זיין!"...

אין דער פריה, אז לייבעל שטעהט־אויף און גיסט־אפ נעגעל־וואסער, חאפט ער זיך צום דאוונען, נעמט דאס אנבייסען מיט זיך, חאפט א קוק פארביגעהענדיג אהין, אין שאפע, דורך דעם גלעזערנעם טירעל, אויף דער פושקע מיט'ן אתרוג, און עם דאכט זיך איהם אויס, אז די פושקע ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאכט מיט אויגען: „אהער!... אהער, בחור'ע!"... לייבעל נעמט די פיס אויף די פלייצעם און מארש אין חדר אריין.

איינמאל אין א שענעם פריהמארגען, אז לייבעל איז אויפ־געשטאנען, האט ער דערזעהען, אז ער איז אוינער אליין אויף דער נאנצער שטוב. דער טאטע איז אין פראיעקט, די מאמע — אין מארק, די דיענסט־אידינע פארעט זיך אין קיך, דאס קליינע קינד אין וויעגעלע ליגט פארוואהרפען די הענטלעך ארויף, שלאפט און שמייכעלט, לאכט פונ'ם שלאף. „מלאכים שפיעלען זיך מיט דעם" — טראכט זיך לייבעל, גיסט־אפ נעגעל־וואסער און חאפט א קוק אהינצו, אין שאפע אריין, דורך דעם גלעזערנעם טירעל, און דערזעהט די פושקע. זי ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאכט מיט אויגען: „אהער!... אהער, בחור'ע!"... פאוואלינקע, פאוואלינקע נעהט לייבעל צו צו דער שאפע, עפענט־אויף דאס גלעזערנע טירעל, נעמט־ארויס די פושקע, די שענע קיילעכיגע הילצערנע געטאקטע נעפארבטע פושקע, עפענט־אויף דאס דעקעל, און איידער ער דעקט נאך אפ די קלאטשע פונ'ם אתרוג, טהוט איהם א זעץ אין נאז אריין א ריח, א שטארקער, שארפער ריח, א גן־ערן־ריח; און איידער ער קוקט זיך ארום, איז שוין דער אתרוג ביי איהם אין האנט און דער פיטום טהוט איהם א שפרונג אין פנים אריין:

— ווילסט האבען הנאה? ווילסט פיהלען א טעם גן־ערן? נעם ביים מיך אפ! האב קיין מורא ניט, נארישיו, קיינער וועט

נישט וויסען! קיין בן־אָדם וועט נישט זעהען! קיין פויגעל וועט נישט אויסזאָגען!...

. . . . . .

וואָס איז געווען, וויל איהר וויסען? צי האָב איך אָפּגע־ביסען דעם פּיטום פוני אתרוג, צי האָב איך זיך אייננעהאַלטען און נ י ט אָפּגעביסען דעם פּיטום פוני אתרוג?... איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס וואָלט איהר געטהאָן אויף מיין אָרט, וועו מע זאָל אייך אָנזאָגען צעהן מאָל, איהר זאָלט זיך ניט דערוועגען אָפּ־ביסען דעם פּיטום פוני אתרוג? איהר וואָלט ניט וועלען וויסען, וואָס פאַר א טעם עס האָט א פּיטום פון אַיין אתרוג?...

ה.

משה־יענקעל דער נאמן, וואָס דיענט אין פּראָיעקט, איז ניט אים שטאַנד אַליין צו בויען זיך א סוכה. א סוכה לאָז בויען דער שכן, זלמן דער סטאָלער; ער איז ניט קליין. זלמן דער סטאָלער האָט א סך ברעטער, און מיר געבען צושטייער א צווויי ציכלעך מיט לייַלעכער און מיט קאָלדרעם אויף ארומצושלאָגען די וועגט. בתיה־בייַלה די נאמנ'טע וועט איהם דערפאַר אָפּבאָקען חלה אויף יום־טוב — זלמן דער סטאָלער איז ניט לאַנג געבליבען אַיין אַלמן מיט אַכט קינדער — און העלפען דער עלטערער טאָכטער צביה אָנפילען די פיש, וואָרום אַזוי פילען פיש, ווי בתיה־בייַלה די נאמנ'טע, פילט קיינער ניט אין פּתרילעווקע. היינט וואָס איז ווערטה דאָס אתרוג־בענטשען?

— איהר האָט א חלק אינ'ם אתרוג גלייך מיט אונז, — זאָגט בתיה־בייַלה די נאמנ'טע צו זלמן דעם סטאָלער.

— אויף צו בענטשען, — פאַרעכט איהר משה־יענקעל דער נאמן.

— וואָס דען, אויף צו עסען? — רופט זיך אָן דער סטאָלער פון זיין זייט.

נישט נאָר זלמן אליין האָט זיך אויסגעפעט א בעטעל אתרוג בענטשען אין סוכה; דערויף האָבען ארויסגעקוקט אויך די קינדער זיינע, ווי מע קוקט־ארויס אויף משיח'ן: א קליינינקייט אזא גליק — האָלטען אין איין האַנט דעם אתרוג, אין דער אַנדערער האַנט דעם לולב, מאכען א ברכה „על נטילת לולב" און געפען א טרייסל: טרררר!... „וויפיעל טעג האָבען מיר נאָך צו סוכות?" — האָט אייגער געפרעגט ביי'ם אנדערען און געצעהלט די טעג.

דעם טאָג וואָס ערב סוכות האָט דער טאטע זיך פארנומען מיט אויספינדען דעם לולב, צונויפקלויבען די פיער מינים און צו־גרייטען אלסדינג אויפ'ן שענסטען אופן. דעם צוגעקלויבענעם אויסגעפוצטען לולב האָט ער אוועקגעשטעלט אויבען אויף דער שאפע, אין א ווינקעלע, א ביסעל צוגעשפארט אויף א זייט, ווי א לעבעדיגער נפש שפארט זיך צו א ביסעל אָפרוהען. לייבלען האָט ער פארשפארט אָנזאָגען, ער זאָל זיך ניט דערוועגען צוריהרען צום לולב, וואָרום אז לייבעל זאָל אפילו וועלען, וואָלט ער נישט געקאָנט אזוי הויך דערלאַנגען, און אז ער זאָל אפילו וועלען צו־שטעלען א בענקעל צו דער שאפע און ארויפקלעטערען, וואָלט דער־פון אויך נאָרנישט געוואָרען: דאָס בענקעל וואָלט נאָר אומגע־פאַלען, און ער וואָלט נעגעבען א פראַל אין דער ערד אריין, וואָלט זיך ברעכען האַלז־און־נאָקען און וואָלט נאָך נעחאפט א מיאוס'ען פסק, אז ער וואָלט פארזאָגען קינד'ס קינדער!...

נאָך א זאָך איז געווען, פאר וואָס לייבעל האָט געלאָזט צו־רוה דעם לולב: ס'איז איהם אפילו אין קאָפ אריין נישט נע־קראָכען קיין לולב. איהם האָט איין אנדער מחשבה געפיקט אין קאָפ: „וואָס וועט זיין, טאָמער, חלילה, חאפט מען זיך צום פיטום פונ'ם אתרוג און מע דערזעהט, אז ער איז, מחילה, איין

אָפּגעביסענער?"... אמת, לייבעל האָט אפילו דעם אָפּגעביסענעם פּיטום תּיפּח ומיד צוגעקלעפּט צוריק צום אתרוג מיט שפּייעכץ — נאָר וועד ווייסט, צי וועט ער זיך אויף שפּייעכץ וועלען האלטען?... גוואלד, גוואלד, וואָם וועט זיין? וואָם פּאר א תּירוץ וועט ער זאָגען? ווי אזוי וועט ער נאָר קאָנען קוקען אין די אויגען אריין דעם טאטען און דער מאמען און אפּלייקענען, זאָגען, אז ער ווייסט ניט פון קיין פּותר און פון קיין חלום? וועד וועט איהם גלויבען אויף זיינע נאמנות? און צו וואָם האָט ער דאָם באדארפט טהון? וואָם איז איהם דערפון ארויסגעקומען? וואָם פּאר א טעם האָט א פּיטום פון איין אתרוג, אז בסך־הכל איז ער — פּע, ביטער גאל, א בייזע ווייסטע חלשות! אומזיסט־אומנישט נענומען און קאלי געמאכט א פּרי, נע'פּסל'ט איין אתרוג, אזא שענעם אתרוג! און אז דער אתרוג איז נע'פּסל'ט — דאָם איז לייבעל שוין געוואָהרע געוואָרען אין חדר פון זיינע חברים. היינט צו וואָם האָט דאָם איהם געטויגט? צו וואָם האָט ער דאָם באדארפט?... עם האָט זיך איהם געדאכט, אז ער איז א „הורג־נפש": נעמומען א לע־בעדיגע זאך, אָפּגעביסען דאָם קעפּעל און צוגענומען ביי דעם דאָם חיות. פּאר וואָם? פּאר וועז? וואָם האָט דאָם איהם געטהאָן?... אומעטום און אלע מינוט האָט ער נעזעהען פּאר זיך דעם אָפּגע־ביסענעם פּיטום, דעם טוידטען אתרוג, נעל ווי וואכם, אָהן א טראָפּען חיות, א מת, א בר־מינן, א בר־מינן!...

ביינאכט אין שלאָף איז דער אתרוג נעקומען צו איהם צו חלום, איהם געטאָרעט און נעשלעפּט פּאר'ן ארבעל, נעוועקט איהם: „וואָם האסט דו נעהאט צו מיר? פּאר וואָם האסט דו אָפּגעביסען מיין פּיטום? איך בין דאָך שוין איצטער פּסול, פּסול, פּסול!"... לייבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אנשלאָפען, טאָרעט מען איהם וויעדער: „קוילער! וואָם האסט דו נעהאט צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום?"...

ו.

געקומען דער ערשטער טאָג סוכות. נאָך דעם ביינאכטיגען פרעסטעל איז אויפגעגאנגען די זון אויפ'ן לויטערען בלויען הימעל און באגאסען די ערד מיט א פריילעכער מחיה'דיגער ליכטינקייט, וואָס צעגעהט זיך אין יערען אבר און פילט־אָן דאָס הארץ מיט א משונה געפיהל, מיט א מאָדנע בענקעניש נאָך דעם איבערגעלאָ־פענעם זומער. די זון לייכט, נאָר וואַרעמען וואַרעמט זי ניט. „ווי א שטיפמאמע", זאָגט מען ביי אונז אין פתריעלעווקע. נישטאָ יענע וואַרעמקייט, וואָס זומער־לעב! מע זעהט נישט יענע גרינקייט, וואָס זומער־לעב! מע הערט נישט דאָס פישטשען פון די פויגעלעך, וואָס זומער־לעב! אלץ, אלץ איז אַוועק מיט'ן ערשטען בלאָז פון דעם ערשטען טאָג פון חודש אלול, און נישט אזוי גיך וועט זיך אומקעהרען יענע וואַרעמקייט פון דער זון, יענע גרינקייט פונ'ם גראָז און יענעם פישטשען פון די פויגעלעך. די ערד וועט זיך נאָך גוט אָנפרוירען ביז דעמאָלט; נעגוג שנייען וועט נאָך זיין ביז דעמאָלט, שנייען מיט ווינטען, מיט בורעס, מיט זאַווערוכעם. עס וועט נאָך נעגוג בלאָזען און דרעהען און פייפען און קעהרען די וועלט, ביז די ערד וועט זיך אויפחאפען פון איהר קאָלטען שלאָף, אראָפוואַרפען פון זיך די קאָלטע געפרוירענע קאָלדרע און באנייען זיך מיט א שפּאָגעל־ניי גרין קלייד און מחיה זיין טאָלען און בערג, טייכען און ימים, בוימער און בלומען, חיות און בהמות, מענטשען און עופות, און אלסדינג, וואָס לעבט, געוועלטיגט און ווידמעט זיך אויף דער ערד...

דעם טאָג האָט זיך משה־יענקעל דער נאמן געפעדערט אויפ־צושטעהן, איבערקוקען די יום־טוב'דיגע קריאה, איבערזינגען זי מיט דעם באָאָנטען שענעם יום־טוב'דיגען ניגון. דעם טאָג האָט זיך בתיה־בייל'ה די נאמנ'טע געפעדערט צו די יום־טוב'דיגע פיש מיט די יום־טוב'דיגע פארפעל מיט'ן יום־טוב'דיגען מעהרען־צימעס. דעם טאָג האָט ייִד זלמו דער סטאָלער געפעדערט אָפּגענטשען

אתרוג אין דער סוכה פריהער פאר אלעמען, בכדי ער זאל קאנען טרינקען טיי מיט מילך און זיך אנטהון וואוילטאג לכבוד יום־טוב.

— רב זלמן בעט דעם לולב מיט'ן אתרוג. — מאכט די מאמע צום טאטען.

— עפען־אויף די שאפע, נעם־ארויס די פושקע, נאר פאוואָ־לינקע! — זאגט צו איהר דער טאטע און אליין שטעלט ער צו א בענקעל צו דער שאפע און נעמט־אראָפּ דעם לולב און איז זיך אליין מטריח מיט איהם אין סוכה ארײן מכבד זיין דעם סטאָלער מיט דער מצוה.

— נאט בענטשט אתרוג, — מאכט ער צום סטאָלער, — נאר פאוואָלינקע, למען השם, פאוואָלינקע!...

זלמן דער סטאָלער איז, קיין עין־הרע, א איד א גבר און האט צוויי הענט, וואס איטליכער פינגער פון זיי וואָלט געקאָנט אנידער־לענגן דריי אזעלכע לייבלעך, ווי איך, אין איין קלאָפּ. אויף יעדען גראָבען פינגער איז ביי איהם פארהאן א נאָגעל, תמיד פארפאפט און תמיד רויט פון לאק, און מיט דעם נאָגעל, אז ער פיהרט דורך איבער א ברעט, בלייבט א טיעפער סימן אויסגעקריצט, ווי מיט א שארף פון איין אייזען. לכבוד יום־טוב האט זלמן אָנגעטהאן א ווייס העמד מיט א נייער קאפאָטע, און האט אין באָד זיך לאנג געזייפט די הענט מיט זויף און מיט אש און מיט זאמד, און נישט געקאָנט אפזייפען זיך. די הענט זענען נעבליבען פארפאפט און די נעגעל רויט פון לאק, ווי פריהער.

אט אין די דאָזיגע הענט איז אריינגעפאלען דער ציטערינגער שמעקענדיגער אתרוג. נישט אומזיסט האט זיך משה־יענקעל דער נאמן אזש א וואָרף געטהאן, בשעת זלמן דער סטאָלער האט א נעם געטהאן דעם אתרוג, א רעכטען קוועטש געטהאן איהם און א גוטען טרייסעל געטהאן מיט'ן לולב.

— פאוואָלינקע, פאוואָלינקע! — זאגט צו איהם דער טאטע און ציטערט איבער'ן אתרוג. — אט היינט קעהרט, זייט מוחל,

איבער דעם אתרוג מיט'ן פיטום אראָפּ און זאָגט „שהחיינו", נאָר פּאַוואָלינקע, פּאַוואָלינקע, למען השם, פּאַוואָלינקע!

פּלוצים האָט זיך משה־יענקעל דער נאמן געגעבען א וואַרף און א געשריי ניט מיט זיין קול: „אוי!"... אויף זיין געשריי איז געקומען צו לויפען אין סוכה אריין בתיה־בּיילה די נאמנ'טע.

— וואָס איז, משה־יענקעל? גאָט איז מיט דיר!

— גראָבער יוננאַטש! עם־הארץ! — האָט ער זיך צע־שריגען אויפ'ן סטאָלער און איז געווען גרייט איהם דורם זיין מיט דער ראיה. — ווי אזוי איז מען אזא גראָבער יוננאַטש? אזא איין עם־הארץ? איין אתרוג איז דען א האָק? צי א דאָלעטע? צי איין עקבויר? איין אתרוג איז ניט קיין האָק, ניט קיין דאָלעטע, ניט קיין עקבויר! איהר האָט דאָך מיר איבערגעקויפט דעם האָלז אָהן א מעסער! איהר האָט מיר ג'פּסל'ט דעם אתרוג! אָט ליגט דער פיטום — אָט נאָט זעהט, גראָבער יוננאַטש! עם־הארץ וואָס איהר זענט!...

טוידט זענען מיר געווען אלע. זלמן דער סטאָלער איז ג'ע־שטאַנען נעבאָך א טוידטער, ניט פּארשטאַנען, ווי אזוי האָט זיך עס איהם געטראָפען אזא מין אומגליק? פון וואַנען האָט זיך דאָס נענומען, וואָס דער פיטום איז אָפּגעשפּרונגען? ער האָט, דאָכט זיך, געהאָלטען דעם אתרוג פון דער גרינג, קוים־קוים מיט די שפּיץ פינגער?... איין אומגליק! אזא איין אומגליק!... משה־יענקעל דער נאמן איז געווען טוידט, ווי אלע טוידטע. נאָך נישט געווען מיט'ן אתרוג אין שוהל, נאָך נישט געמאַכט די ערשטע ברכה אפילו, און שוין ג'פּסל'ט! וואָס האָט ער נאָר באַדאַרפט געבען אזא טייערע, אזא־נ־איידעלע פּרי אין אזעלכע גראָבע הענט אריין? קראַנק געווען בענטשען אין שוהל אויפ'ן קהל'שען אתרוג? „איהר גראָבער יוננאַטש! איהר עם־הארץ אייניער!"... בתיה־בּיילה די נאמנ'טע איז געווען טוידט, געבראָכען די הענט: „א מענטש, אז סע געהט איהם ניט, זאָגט זי מיט טרערען אין די אויגען, זאָל ער בעסער נעמען און באַגראָבען זיך לעבעדיגערהייט, א פּרישער, א

נעזונטער אין דער ערד אריין!"... לייבעל איז געשטאנען א טוידטער פון ציטערניש און פון פחדים און פון דעם טאטנס יסורים און פון דער מאמע׳ס טרערען און פון זלמן דעם סטאלער׳ס בזיונות. לייבעל ווייסט ניט, צי זאל ער טאנצען פאר פרייד, וואס נאט האט מיט איהם געטהאן אזא נס, אויסגעלייזט פון אזא צרה, פון אזא איין אומגליק, צי ער זאל וויינען אויף טאטנס יסורים, אויף דער מאמע׳ס טרערען און אויף סטאלער׳ס בזיונות? צי זאל ער ארומחאפען זלמן דעם סטאלער און אויסקושען איהם יערען אבר, איהם קושען די גראבע הענט מיט די פארפאפטע פינגער מיט די רויטע נעגעל, דערפאר, וואס ער איז נעווען זיין גוטער שליח, זיין מלאך הגואל, זיין אויסלייזער?... לייבעל טהוט א קוק אויף טאטנס פנים, אויף דער מאמע׳ס טרערען, אויף סטאלער׳ס הענט, אויף אתרוג, וואס וואלגערט זיך אויף טיש א טוידטער, גלל ווי וואכס, אהן א פיטום, אהן א טראפען חיות, א מת, א בר־מינן, א בר־מינן!...

— א טוידטער אתרוג! — זאגט דער טאטע מיט איין אונטערגעבראכענער שטימע.

— א טוידטער אתרוג! — זאגט איהם נאך די מאמע מיט טרערען אין די אויגען.

— א טוידטער אתרוג! — זאגט זיי נאך זלמן דער סטאלער און קוקט זיך אין די הענט אריין און טראכט, אפנים, בשעת־מעשה: „א פאר ידים — אפנעראכט זאלען זיי ווערען!"...

המן און זיינע טעכטער

נעשריבען אין יאָהר 1903.

המן און זיינע טעכטער

א.

פֿאר וואָס מע האָט איהם נערופען המן — וויים איך נישט; נאָר נערופען האָט מען איהם.

אפשר דערפאר, ווייל ער איז געווען א שלעכטער? — האָט פון איהם קיינער ביי אונז קיין שלעכטס נישט ארויסגעזוהען.

אפשר דערפאר, ווייל ער האָט געהאַט צעהן זיהן? — האָט ער נישט געהאַט, א חוץ צוויי טעכטער, איין זוהן אפילו.

אפשר דערפאר, ווייל ער האָט נעהאַט א ווייב זרש? — איז, ערשטענס, ביי אידען נישטאָ אזא נאָמען, און צווייטענס, האָט ער, פון זינט איך נעדענק איהם, קיין ווייב נישט נעהאַט.

פֿאר וואָס זשע פֿאָרט האָט מען איהם א נאָמען נענעבען ביי אונז אין פתריל'עווקע אזא מיאוס'ען נאָמען?

נאָר א קשיה, וואָס ביי אונז אין פתריל'עווקע קאָן מען א נאָמען נעבען!

למאי, ס'איז פֿארהאַן ביי אונז א איר, — מיר דאַכט, ער לעבט נאָך — וואָס מע רופט איהם „תרח"?

און ווי נעפעלט אייך א נאָמען „ניהנם"? א נאָמען „האר־מידער"? א נאָמען „טעלעפֿאָן"? א נאָמען „מלאך־המות"? א נאָמען „חלירע"? א נאָמען „קליפה"?

צי, למשל, ס'איז געווען ביי אונז א אידענע, האָט זי געהייסען „עטי־פעטי", און נאָך א אידענע — „צאינה־וראינה", און איינע א אידענע איז ביי אונז געווען מיט נאָר אזא מין נאָמען: „חנה־שרה־פייגע־פעלצעליכעס"!

בקיצור, געהייסען האָט ער מרדכי, און גערופען האָט מען איהם „המן". און געווען איז ער א הויכער, א טרוקענער, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, מיט א לאַנגער נאָז, מיט א קורץ אויס־געפעליקט גרויליך בערדעל, וואָס ער האָט תמיד געפעליקט פון דעם אייגיגווייז די האָר, נישט געלאָזט, ס'זאָל וואַפסען; די באַקען זענען געהאַנגען אַראָפּ מיט א סך קנייטשען אויפ'ן לאַנגען האַלז, און די אונטערשטע ליפּ האָט נעקוקט ארויס; און געגאַנגען איז ער אויסגעצויגען, ווי א סטרונע, געקוקט אויף איטליכען פון אויבען אַראָפּ, ווינציג גערעדט, קיינמאָל נישט געלאַכט און שטענדיג־שטענדיג פאַרטראַכט.

געהאַנדעלט האָט ער תמיד מיט פּריצים, מיט די פּתריליעווקער אידען נישט געהאָט קיין שום מגע־ומשא, א חוץ א נדבה, א נדר אין שוהל אריין; אי דאָס — שטיל, אָהן ווערטער, נישט געדונגען זיך, נאָר געפרענגט „וויפיעל" — און ארויסגענומען, און געגעבען.

אויך די צוויי טעכטער זיינע, צוויי שענע מיידלעך, האָבען זיך נישט אָנגעקעהרט מיט קיינעם; תמיד געזעסען אין שטוב, מיט קיינעם נישט גערעדט, זיך באַהאַלטען אפילו פאַר דער דיענסט.

אין שטאָדט האָט מען זיי גערופען „די המן'טעס", און געהאַלטען פאַר שלעכטע מענטשען, אזעלכע „רשע'טעס", ווי דער טאַטע זייערער, ווי המן.

געוואָהנט האָבען זיי „נישט ווי געווויינטליך", דאָס הייסט, נישט ווי אַלע פּתריליעווקער אידען; זיי האָבען זיך געהאַט א באַזונדערען הויף מיט א גאָרטען גאָר, און מיט א גרויסען פּאַרקאַן, און א הונט איז געווען דאָרט אין הויף.

א פּחד איז אויף מיר אָנגעפאַלען אַלע מאָל, ווען איך בין דורכגענאַנגען פאַרבייַ המן'ס הויף. נישט פאַר'ן הונט, וואָרום

אלע האָבען געוואוסט, אז דער הונט איז אויף א סייט; נאָר פּאר'ן נאָמען „המן" אליין האָב איך שוין נעציטערט.

נאָך אז איך בין געווען א קינד, פלעגט מען מיך שרעקען מיט דעם דאָזיגען נאָמען: „אָט רוף איך אריין המן'ען!" „אָט נעב איך דיך אָפּ צו המן'ען!"... שפּעטער, אז איך האָב אָנגעהויבען נעהן אין חדר אריין, האָט מען מיר אָנגעוויזען המן'ס הויף און המן'ען אליין, און אלע מאל, ווען איך האָב מיך מיט איהם באַ־גענגען, בין איך פון איהם אנטלאָפען.

איינמאל, נעגאַנגען פון חדר אהיים, האָב איך איהם דערזעהען פּמעט נעבען אונזער שטוב, בין איך דורכגעפלויגען פּארבּיי און האָב מיך אומגעקעהרט ערשט דעמאלט, אז איך האָב געזעהען, אז ער איז שוין נישטאָ.

דאָס אנדערע מאל בין איך נעגאַנגען פּארנאכטליך אין שוהל אריין, געווען פּארטיפט אין רעיונות, געטראכט וועגען די קנעפּ־לעך, וואָס איך האָב פּארשפּיעלט אין חדר, און וועגען דעם חומש מיט רש"י, וואָס איך קען נאָך נישט, און וועגען די שמיץ, וואָס איך וועל חאָפּען פּונ'ם רבין... פלוצים — איך טהו א קוק — ויבוא המן! ער גענט מיר אקעגען און שטעהט שוין פּמעט נעבען מיר. האָב איך אָנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול און האָב מיך געלאָזט לויפען אין דער וועלט אריין. און איך בין נעפאלען, און מע האָט מיך אויפּגעהויבען פּמעט א טוידטען.

— וואָס איז דיר? נאָט איז מיט דיר!

— איך האָב איהם נעזעהען... ער איז געשטאַנען נעבען מיר...

— וועמען האָסט דו געזעהען? וועך איז געשטאַנען?

— המן... המן...

— וואָסער המן? א? „המן"?... וואָס זשע איז, נאריש יונגעל וואָס דו ביזט? ער איז דען א בער? ער וועט דיך אויפּ־עסען? פע, שעמען מעגסט דו זיך! א חדר־יונגעל, וואָס לערענט שוין חומש מיט רש"י, זאל מורא האָבען פאר א מענטשען!...

פון דעמאָלט אָן בין איך געוואָהר געוואָרען, אז המן איז א מענטש, און מע דארף פאר איהם קיין מורא נישט האָבען.

ב.

מיר זענען שוין לאַנג ארויס פונ׳ם חדר, איך און מיין חבר. מיר האָבען שוין אפילו ניט געלערענט מעהר מיט חברים אין בית־חמדרש. א נייע תורה האָבען מיר מקבל געווען. נייע לעהרנונגען, א נייער רבי, נייע חברים. נייע האָפענונגען זענען אויפגעשטאַנען.

„השפלה" האָט געהייסען די נייע תורה. „לעהרער" האָט געהייסען דער נייער רבי. גימנאַזיע, אוניווערסיטעט, דאָקטאָר — אָט דאָס זענען געווען די נייע האָפענונגען.

ביכער, ביכער, ביכער — אָט דאָס איז געווען אונזער עבודה, אונזער יצר־הרע, אונזער לעבען!

ביכער אין כתריעלעווקע? פון וואַנען זאָלען זיך נעמען אין כתריעלעווקע ביכער? וויפיעל ס׳איז געווען ביכער ביי באַקאַנטע האָבען מיר זיי איינגעשלונגען און האָבען זיך גענומען צו דער ביבליאָטעקע.

נאָר די כתריעלעווקער ביבליאָטעקע האָט אונז געקלעקט אויף איין צאָהן.

ביכער, ביכער, ביכער! אונזער מאָגען האָט געמאָהנט מזונות: ביכער און ביכער!

האָט אונז דער לעהרער איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען אנטפלעקט א סוד, אָנגעוויזען איין אוצר — צוויי גרויסע שאָפעס, פול אָנגעשטופט מיט ביכער. און שטעלט אייך פאָר, ביי וועמען? ביי המנ׳ען!

פון דעמאָלט־אָן זענען מיר געוואָרען אָפטע־אָפטע געסט ביי המנ׳ען! גענומען ביכער, אָפגעבראַכט די ביכער און גענומען

אנדערע ביכער, אלערליי ביכער. ביי המנ'ען זענען געווען ביכער און ביכער, פון כל טוב!

פון דעמאלט־אן האט זיך אנגעהויבען אונזער קענטשאפט. און ווי ווייט און ווי שטארק זענען מיר געווען נתפעל, אז מיר האבען זיך באקענט מיט המנ'ען גופא!

ערשטענס, זענען מיר נתפעל געווארען פון דעם, וואס המן איז קלאר אומעטום, „ווי א וואסער". פון וואס איהר זאלט מיט איהם נישט רעדען — וויסט ער; וואס פאר א בוך איהר זאלט נישט אנחאפען — האט ער איהם געלייענט.

צווייטענס — אלס מענטש.

א מאדנער, א משונה־מאדנער מענטש, אט דער המן! נישט נאר קיין שלעכטער בטבע, נישט נאר קיין בייזער, קיין טרוסענער, קיין אנגעבלאזענער; אדרבה — א צוגעלאזטער, א ווייכער, א פריינטליכער, און תמיד גרייט אייך צו דינען, געהן וואוהין איהר ווענ איהם הייסען און טהון וואס איהר ווילט.

אין שטוב — שטיל ווי א טויב. קלענער ביי זיך פון אלעמען. האדעווענט אליין די קאץ, גיט אכטונג, מע זאל געבען עסען רעם הונט, גיט זיך אפ מיט פוינעלעך נאר, טיילט־ארויס די דינסטען אין קיך אריין, נישט געהערט, ער זאל עמיצען זאגען א הויך ווארט — א מאדנער, א משונה־מאדנער מענטש, אט דער דאזינער המן!

— פאר וואס האט מען איהם א נאמען געגעבען המן? — האב איך אויף א ציקאווענסט א פרעג נעטהאן איינמאל אין דער היים, און האב באקומען דערויף אזא מין ענטפער:

— דערפאר, וואס ער איז א המן.

איך האב מיך געפרובט איבערשפארען:

— וואס פאר א המן איז ער? ער איז, דאכט זיך, נאר נישט קיין המן!

האט מען מיר דערויף געענטפערט:

— רעדסט, ווי א קינד. דער מענטש איז איין המן! דער מענטש זיצט איין אלמן שוין אפשר פופצעהן יאהר און האָט נישט חתונה! נענוג? דער מענטש האָט צוויי טעכטער, דוקא שענע מיידלעך, האלט ער זיי אויף א יקרות און וויל קיין שידוך נישט טהון. נענוג? דער מענטש האָט נאָך אויף זיין לעבען קיין שמייכעל נישט געטהאָן. נענוג?

איך האָב מיך אָנגעהויבען צוקוקען צו המן'ען נעהענטער. אמת: מע זעהט פון איהם נישט קיין פריילִיכע מינע, מע זעהט פון איהם קיין שמייכעל נישט. תמיד פארטראכט, שטענדיג ערנסט; ערנסט בשעת ער רעדט, ערנסט בשעת ער טהוט עפּים, ערנסט בשעת ער האָדעוועט די קאץ, ערנסט בשעת ער ניט די פוינעלעך א טרונק, ערנסט בשעת ער טיילט־אויס אין קיך אריין און נעמט־אָפּ חשבון פון'ם מארק.

נלייך, אויסגעצויגען, ווי א סטרונע, מיט'ן אויסגעפליקטען בערדעל, מיט'ן לאנגען נעקנייטשטען האלז, מיט דער ארויסגעשטעלטער אונטערשטער ליפּ, שטענדיג ערנסט, קיינמאל נישט קיין שמייכעל טהון — א המן, איין אמת'ער המן, און דאָך א וואויל'ער, א צוגעלאָזטער, א פריינטליכער, א קלוגער, א מחיה'דיגער מענטש!

— וואָס פאר א המן איז ער?

אזוי האָבען מיר זיך געפרעגט איינס דאָס אנדערע, איך און מיין חבר, און האָבען נישט געקאָנט געפינען קיין תירוץ.

מיט א מאל איז אונז פארענטפערט געוואָרען די קשיה.

ג.

איך מיין, אז איך וועל אייך אפילו נישט זאָגען, וועט איהר אליין פארשטעהן, אז פון אונזער אפט־ארויסקומען צו המן'ען האָבען מיר זיך סוף־כל־סוף צוגעשלאָגען צו זיינע טעכטער, צו די המן'טעס".

פאר וואס זאג איך „צוגעשלאגען"? וויל ער האט זיי גע־האלטען פמעט אונטער'ן שלאס.

קיין בן־אדם האט זיי נישט געקאנט זעהען. זיי האבען זיך געהאט זייער באזונדער חדר. צום פאטער קיינמאל נישט ארויס־געגאנגען. מיט קיין זאך אין שטוב זיך נישט אפגעגעבען, א חוץ ביכער. היינט פון וואנען זאל מען זיי קענען?

ויהי היום, מיר קומען איינמאל צו געהן — נישטא המן אין דער היים. ערגיץ אוועקגעגאנגען.

זענען מיר אריינגעקומען צו איהם אין חדר אריין, דארט וואו דער אוצר פון ביכער. און אזוי ווי מיר קומען־ארײן — טרעפען מיר צוויי נקבות זיצען און לייענען, איינע שענער פון דער אנדערער: איינע א הויכע, אין איידעלע, מיט שוואַרצע אויגען און מיט שוואַרצע האָר; די אנדערע א נידעריגע, א קיילעכיגע, איין אונטערגעשאַרענע, מיט קלוגע, לעבעדיגע, גרויע אויגען.

דאס זענען געווען המנ'ס טעכטער, די „המנ'טעס".

איך רעכען לחלוטין פאר אין איבעריגע זאך באשרייבען, ווי אזוי מיר האבען זיך באקענט מיט המנ'ס טעכטער, פון וואס מיר האבען גערעדט, ווי אזוי מיר האבען גערעדט. דאס איז אזא מאטעריאל, וואס לאזט זיך ציהען, ווי גומעלאסטיק; אזא מא־טעריאל, וואס מע קאן פון איהם ציהען פאדעם אהן א שיעור און שרייבען און שרייבען און שרייבען.

נאר וויפיעל מע זאל נישט שרייבען — א סוף מוז עס דאך אמאל האבען: דעם שפיץ, דעם שפיץ מוז מען ארויסזאגען.

דער שפיץ — מיר האבען זיך ביידע פארליעבט.

מיין חבר — אין דער עלטערער, דער הויכער מיט די שוואַרצע האָר, און איך — אין דער קלענערער, מיט די בלויע גרויסע אויגען.

מיר האבען זיך ביידע פארליעבט מיט דער אמת'ער, הייסער, מסופנ'ער ליעבע. פארליעבט, ווי עס קאנען זיך פארליעבען צוויי פתרילעווסער בחורים'לער, וואס זענען אויף זייער לעבען נאך נישט געזעסען נאהענט נעבען א מיידעל, סע זאלען זיך זיי ניט אנצינדען

די בעקלעך; וואָס האָבען געוואוסט, אז א „פלה" איז די, וואָס מע פיהרט זי צו דער חופה; וואָס האָבען געוואוסט, אז א ליעבע איז די ליעבע פון שיר־השירים, אז א ראָמאַן איז הייליג, קודש־קדשים.

מיר האָבען זיך ביידע, איך מיט מיין חבר, „אנטפלעקט", אויסגעזאָגט איינער דעם אנדערען פונ'ם הייליגען סוד, און פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען אונזער גליקליך קינדערש לעבען.

פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען דער שלאָף פון אונזערע אויגען, דער אפעטיט צום עסען, און אפילו דער אפעטיט צום לערנען און דער חשק צו די ביכער.

דאָס הייסט, לערנען האָבען מיר אפילו נישט אויפגעהערט צו לערנען. מיר האָבען זיך געגרייט אוועקצופאָהרען שטודירערען. נאָר ס'איז שוין געווען נישט דאָס; נישט דאָס פייער, נישט דער ברען, וואָס פריהער.

פון דעמאָלט־אָן האָבען מיר נעטשאַטעוועט קומען צו המנ'ען פונקט דעמאָלט, וועו ער איז נישטאָ אין דער היים, און מיר זענען געווען גליקליך, אז מיר האָבען נעקאָנט רעדען חאָטש עטליכע, עטליכע ווערטער מיט די דאָזיגע „הויכע אויידעלע נשמות".

אזוי האָבען זיי אויסגעזעהן ביי אונז אין די אויגען, וויל נערעדט האָבען זיי ווינציג, און נאָר געקוקט, געקוקט אויף אונז, און יעדער קוק האָט אנגעצונדען ביי אונז א פייער אין הארצען, יעדער קוק איז געווען א שאָס פון א ביקס, א בליץ פונ'ם הימעל.

און נאָכדעם, אז המן האָט אנגעקלונגען אין דער טיר, האָבען זיי זיך פאַרבאָרגען ביי זיך אין חדר און שוין מעהר נישט באַוויזען זיך פאַר אונז ביז'ן אנדערען מאָל.

אזוי האָט זיך דאָס געצויגען, ביז ס'איז געקומען די צייט פון אונזער אוועקפאָהרען צום עזאמען.

ד.

דאָס אוועקפאָהרען צום עקזאמען איז געווען ביי אונז אזא יום־טוב, וואָס מיר האָבען זיך געגרייט צו איהם עטליכע יאָהר פֿסדר.

וויפיעל צרות און יסורים דאָס האָט געקאָסט! וויפיעל מלחמות איז מען אויסגעשטאַנען! וויפיעל טרערען זענען פֿאַרגאָסען געוואָרען, איידער מיר האָבען גע׳פוע׳ל׳ט, אז מע זאָל אונז לאָזען שטודיערען, איידער מיר האָבען דערהערט דאָס גוטע וואָרט, אז מע פיהרט אונז אָפּ אין דער גרויסער שטאָדט אריין צום עקזאמען!

און אז ס׳איז געקומען די צייט פון פאָהרען צום עקזאמען, זענען מיר געבליבען שטעהן, איך און מיין חבר, ווי אין דער הינהער־פּלעט. נישט געוואוסט וואָס צו טהון.

אוועקפאָהרען און נישט גערעדט מיט אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" פון גאַרנישט? ניט אויסגעזאָגט פאַר זיי פון יענעם הייליגען סוד קיין וואָרט אפילו?... נאָר ווי אזוי רעדט מען? ווי אזוי הויבט מען אָן צו רעדען מיט אזעלכע „הויכע איידעלע נשמות"?

און ס׳איז געבליבען ביי אונז ביידען, מיר זאָלען דאָס אַרויס־זאָגען דורך בריף, אויסגיסען אויף פּאַפּיער.

און מיר האָבען אויסגעגאָסען אונזער הארץ אויף פּאַפּיער.

וואָס מיר האָבען דאָרט געשריבען — קאָן איך איצט נישט געדענקען. און אפילו ווען איך זאָל געדענקען, וואָלט איך אייך נישט אויסגעזאָגט, וואָרום איהר וואָלט דאָס נישט פֿאַרשטאַנען און איהר וואָלט געלאַכט.

און מיר האָבען נישט געלאַכט. ניין, דוקא נישט! מיר האָבען געוויינט.

מיר האָבען זיך געגעבען אויפן דאָס אנדערע איבערלייענען די דאָזיגע בריוולעך און האָבען געווייניט, געווייניט מיט טרערען, מיט הייסע, אמת'ע טרערען!

גוט אויסגעווייניט זיך, האָבען מיר אונזערע צוויי שענע מליצה־בריעף איבערגעגעבען מיט גרויס מיה דורך המנ"ס דיענסטמיידעל, און אויף מאָרגען, אז מיר זענען געקומען אין דער „געוועהנלעכער צייט" צו המנ'ען, אין דער צייט, וועו ער איז נישטאָ אין דער היים, האָט אונז דאָס דיענסטמיידעל באַגעגענט מיט א מאָדנע שמייכעל אויפ'ן פנים און האָט אונז אריינגעפיהרט אין המנ"ס חדר אריין און געהייסען צוווארטען, ביז די „באַרישנים" וועלען אריינקומען פון גאָרטען.

און מיר האָבען זיך צוגעזעצט וואַרטען, ביז אונזערע „הויכע אויידעלע נשמות" וועלען אריינקומען פון גאָרטען.

ס'איז געווען אפען דאָס פענסטער. אין דרויסען האָט געשיינט, — אָנהויב זומער איז דאָס געווען — די זון האָט פרייליך אראָפגעקוקט פון איהר הויכען געצעלט, פונ"ם לויטער־בלויען הימעל, און פונ"ם גאָרטען — דער איינציגער אידישער גאָרטען אין כתרי־עווקע — האָט זיך געלאָזט הערען א זיסער ריח פון די ווינשעל־בוימער, וואָס האָבען געהאַלטען אין רעכטען בלויהען, און די קלייניע ווייסע שמעקעדיגע ווינשעל־בליהמעלעך האָבען זיך, ווי פליגעלעך, ווי קלייניע ווייסע לעבעדיגע פליגעלעך, פרייליך געטראָגען אין דער לופטען, און עס האָט זיך געלאָזט הערען א זשומען, א פישטשען און א שמוצערען פון א סך־א סך פויגלען פונ"ם גאָרטען, פונ"ם איינציגען אידישען גאָרטען אין כתרי־עווקע.

עס האָט זיך געעפענט די טיר און עס זענען אריינגעקומען אונזערע „הויכע אויידעלע נשמות".

און אז אונזערע „הויכע אויידעלע נשמות" זענען אריינגעקומען, האָבען מיר זיך ביידע, איך און מיין חבר, א חאַפ געטהאָן פון די ערטער, זיך געגרייט האַרכען איין ענטפער אויף אונזערע טרויעריגע בריעף, אויף אונזערע אומשולדיגע טרערען.

נאָר די „הויכע איידעלע נשמות", אז זיי האָבען אונז דער־זעהען, האָבען זיי א קוק געטהאָן איינם אויף דאָס אנדערע און האָבען אויסגעשאָסען א געלעכטער אונז גלייך אין פנים אריין און זענען אנטלאָפען צו זיך אין חדר אריין.

און איך מיט מיין חבר זענען געבליבען שטעהן, ווי געלעהמט, געקוקט איינם אויף דאָס אנדערע און נישט געקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט אפילו.

א גליק, וואָס דאָס דיענסטמיידעל איז אריינגעקומען צו אונז. און אריינגעקומען איז זי צו אונז מיט אזא מינע, ווי אייגער רעדט: „וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? געהט אייך גע־זונטערהייט!"...

מיר האָבען פארשטאַנען, אז מיר דארפען געהן; נישט געהן, נאָר לויפען, לויפען וואוהין די אויגען וועלען טראָגען! און מיר זענען געלאָפען, געלאָפען פון דער דאָזיגער שטוב, גלייך ווי עמיצער האָט אונז געיאָגט, גלייך ווי צעהן בייזע הינט זענען אונז נאָכ־געלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך נעלאָזט הערען, געקלונגען אין אונזערע אויהערען.

און די זון האָט געשיינם, און די ווינשעל־בוימער האָבען געבליהט, און די פויגלען האָבען געזונגען און געפישטשעט און געשמוצערט, און איך מיט מיין חבר זענען געלאָפען, געלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך נאָך נעלאָזט הערען, געקלונגען אין די אויהערען.

עס איז אונז פארענטפערט נעוואָרען די קשיה, פאר וואָס מע האָט איהם גערופען „המן" און זיינע טעכטער — די „המנ'טעס".

געצעל

נעשריבען אין יאהר 1904.

נעצעל

— זיצט, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט נים.
— מיט וואָס? מיט נים?
— מיט נים!
— איצט? בשעת מלחמה?
— אדרבה: ווייל מלחמה, ווייל ס'איז אייך לא־עלימכ'דינ אויפ'ן הארצען, ווייל איך אייך א ביסעל צעשלאָגען די מחשבות. און אגב, אז מע צעבייסט א נוס, געפינט מען א יאָדער.

I

נעהייסען האָט ער נעצעל, נאָר גערופען האָט מען איהם גויעצעל, נעהאלטען איהם פאר א פראָ־אדם: ווער עס האָט נאָר נעהאט גאָט אין הארצען, דער האָט געטריבען מיט איהם קאטאָווע, נעמאכט פון איהם חוזק. נעווען איז ער צווישען די קליינע יונגלעך אין חדר א בחור'על א דערוואָכסענער שוין, א לעפעשעוואטער, מיט מגושם־גראָבע הענט און מיט מגושם־גראָבע ליפען. א קול האָט ער נעהאט, ווי פון א פאס, און נעגאנגען איז ער מיט בריטע הויזען און מיט גרויסע שטיוועל, ווי א בער. א קאפ איז אויף איהם נעזעסען א גרויסער, ווי א באק־דייזשע, און אנגעשטאפט איז ער נעווען, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט קלאָטשע, היי

אָדער פּעדערען. אזוי האָט נעזאָגט אויף איהם אין חדר דער רבי, רב יענקעל, איהם אויסגעווארפען אלע מאל זיין וואופּס: „גויעצעל", „ווערגעלעץ", „גראָבער נפש", „טרפה'נער ביין", „אָפּסען־פּעל", וכדומה אזעלכע שענע צונעמענישען. און ער? גאָרנישט! ס'זאל איהם אפילו אָנהויבען ריהרען! פּארקלויבען זיך אין א ווינקעל, אָנגעשטאָפּט פולע באקען און געמעלה־גרה'ט, ווי א קאלב. גויעצעל האָט געהאלטען, פּארשטעהט איהר מיך, פון דער אכילה. עסען איז ביי איהם געווען טייערער פון וואָס איהר ווילט. „א קישקע אהן א דנא" — האָבען נעזאָגט אויף איהם זיינע חברים. „א זולל־וסובא'ניק" — האָט נעזאָגט אויף איהם דער רבי. און גויעצעל זאל זיך דאָס אפילו פּארקרימען! דער־טאפּט דעם אָנבייסען, ארויין אין מויל ארויס און געריבען אויף וואָס די וועלט שטעהט. און אָנבייסענם האָט מען איהם נע־טראָגען אין חדר ארויין תמיד די בעסטע — קנישעם מילכיגע מיט וואַרעניקעם לרוב! אָט דער מגושמ'דיגער לעפּעשעוואָטער בחור איז נאָך געווען צו די צרות ביי זיין מאמע די נגידית'טע א ציטעריגער, א בן־יחיד'ל, האָט זי איהם געהאָדעווען, געשטאָפּט טאָג ווי נאכט, ווי מע שטאָפּט א גאנז, און כסדר געקלאָגט זיך, אז „דאָס קינד עסט גאָרנישט".

— מע באדארף איהם אָפּשפּרעכען א גוט אויג, — פּלעגט נאָכדעם זאָגען דערויף דער רבי רב יענקעל, געווויינטליך, הינטער די אויגען.

— א מפּה דער מאמען! — פּלעגט איהם אונטערהעלפען די רביצין מיט א ניגון און מאכען בשעת מעשה אזא פּנים, אז ס'איז נישט מעגליך געווען, מע זאל נישט לאכען. — אין פּאלעמיע אזעלכע קינדערלעך וויקעלט מען נאָך, איהם זאל זיין פּאר מיינע ביינער!

— נאָך זיין קאָפּ זאל איך בלייבען! — לאזט־אוים נאָך איהר דער רבי און רוקט איהם אן דאָס היטעל איבער די אויהערען.

דער גאנצער חדר לאכט, און נויעצעל זיצט אנגעבלאזען און שווייגט; ברוגז איז ער טאקי, נאר ער שווייגט. שווער אריינ־צוברענגען איהם אין כעם; נאר האט מען איהם אריינגעבראכט אין כעם — איז נו־נו! א בער, אז מע צערייצט איהם, באדארף נישט זיין אזוי מסופן, ווי ער. פאר כעם הויבט ער אן טאנצען און בייסען זיך אליין מיט די נעזונטע ווייסע צייהן אין די הענט אריין, און לאזט ער אראפ א פאטש, קאן מען איהם פיהלען, טאקי האבען הנאה. דאס האבען זיינע חברים נעווואוסט גאנץ גוט, טאקי פארזוכט אויף זיערע פלייצעס, און מהאי טעמא מורא געהאט פאר איהם אימת־מות, נישט נעוואלט האבען מיט איהם קיין מנע־ומשא. פאר קלעפ, פארשטעהט איהר מיך, האבען אידישע קינדער דרך־ארץ... און בכדי מע זאל זיין נעווואהרענט פון נעצעל'ס קלעפ, האבען אלע צעהן חדר־יונגלעך בחברותא נעמוזט מאכען אפענען איהם יד־אחת, צעהן חברים אפענען איינעם, און אט אויף אזא־נ־אופן איז נעווארען ביי יענקלען אין חדר צוויי כתות: פון איין זייט אלע תלמידים, פון דער אנדערער זייט נעצעל. די תלמידים האבען נעשארפט די מוחות, נעצעל — דעם קולאק. די תלמידים האבען נעלערנט, נעצעל האט נעפרעסען קנישעס מיט ווארעניקעס לרוב.

II

ויהי היום, ס'איז נעקומען אונטער א יום־טוב, האבען זיך חברה צוזויפגעקלויבען שפיעלען אין נים. דאס שפיעל אין נים איז א שפיעל, ווי אלע שפיעלען, נישט בעסער פון דריידעל און נישט ערגער פון קארטען; דאס שפיעל באשטעהט אין פאר־שיידענע שפיעלען: אין „גריבעל", אין „באנק" און אין „יאר־מעלקע". און אויסלאזען לאזט זיך אוים דאס שפיעל, ווי, נע־ווינטליך, יעדעס שפיעל: איינער פארשפיעלט, דער אנדערער

געווינט. און, ווי אומעטום, איז דער וואָס געווינט א חכם און א בריה און א וואויל־ער יונג, און דער וואָס פארשפּיעלט — דער איז א טפש און א בהמה און א שלים־מזל'ניק, פונקט ווי, להבדיל, אין די גרויסע מקומות, אין די קלובען, דאָרט, וואו דער עולם זיצט יומם ולילה און איז זיך עוסק אין הלכות קאָרטען.

האָבען זיך, הייסט עס, חברה צונויפגעקלויבען אין חדר, אלע צעהן חברים, שפּיעלען אין נים. איבערגעקאָהרט א באַנק, אויס־געלעגט א שורה נים אויף דער ערד און נענומען וואַרפען פון דער באַנק אַראָפּ צו דער שורה; ווער עס וועט מעהר אויסשלאָגען פון דער שורה, דער האָט געוואונען. פלוצים עפענט זיך די טיר און עס קומט אַריין געצעל, מיט פולע קעשענעס, געוויינטליך.

— ברוך הבא, א איד! — רופט זיך אָן איינער.

— מע זאָל דערמאַנען משיח'ן! — מאַכט דער אַנדערער.

— ויבוא המן! — זאָגט דער דריטער.

— מאַכט רש"י: דער רוח האָט איהם געבראַכט צו טראָגען!

— אין וואָס שפּיעלט איהר, אין באַנק? שפּיעל איך אויך מיט אייך. איך האָב נים. — אזוי זאָגט נעצעל און באַקומט באלד א תשובה:

— לא מיט א ספּאָדיק!

— פּאר וואָס?

— דערפאר!

— נו, וועל איך אייך צעשלאָגען דאָס שפּיעל!

און נישט לאַנג געטראַכט, נענומען מיט די בערישע פּים און צעשלויידערט די שורה נים איבער דער גאַנצער שטוב. האָט דאָך עס חברה מסתּמא פּארדראָסען. א העזה פון א יונגאַטש!

— קינדער, וואָס שווייגט איהר איהם? — האָט זיך אָנגערופען איינער.

— הבה נתחכמה! — רופט זיך אָן נאָך איינער.

— לאָמיר איהם דורכברעכען די בוינער! — פּארטייטשט א דריטער.

— אנו, פרובט זיך! — מאכט געצעל און פארקאטשעט די ארבעל, גרייט צו דער ארבייט.

און ס'איז ארויס א מלחמה, א געשלעג צווישען ביידע כּתות. פון איין זייט דער גאנצער חדר, פון דער אנדערער זייט — נעצעל.

צעהן איז נישט איינער. זיי האָבען טאקי געפיהלט דעם טעם פון זיינע געזונטע קולאקעס; א צוויי־דריי סימנים: בייל־ען אין שטערן און לאנטערנעס אונטער די אויגען האָבען טאקי געחאפט זיי; דערפאר האָבען זיי אבער אויך איהם נעגעבען צו זעהען די וועלט מיט זייערע שארפע נעגעל און מיט די צייהן און מיט וואָס נאָר מע האָט געקאָנט, פון פּארענט און פון הינטען און פון אלע זייטען, געדראפעט, געשטשיפעט, געפליקט, גערייסען, געבייסען — בקיצור, צעהן איז נישט איינער, גובר געווען האָבען זיי, און געצעל האָט געמוזט, מחילה, נעמען דעם וועג און מאכען פליטה. און ערשט דאָ הויבט זיך אָן די רעכטע מעשה מיט די נים.

III

ארויסגענאנגען אין דרויסען א צעקאָשמעטער, א צערראפע־טער, מיט צעריסענע פלודערען, איז געצעל געבליבען שטעהן א ווייל פארטראכט. נאָכדעם האָט ער זיך געגעבען א פאטש מיט ביידע הענט איבער די קעשענעס, און עס האָט זיך גלאָזט הערען א קלינגען פון א סך נים.

— ווילט איהר, הייסט דאָס, מיט מיר נישט שפיעלען אין נים? לאָז זיך מיט אייך שפיעלען דער מלאך־המות! איך האָרף אייך אויף סים סאָט כּפרות! איך קאָן באשטעהן, מיר זאָלען זיך אלייך אינצווייען שפיעלען...

אזוי האָט געצעל א זאָג געטהאָן צו זיך אליין און האָט זיך גלאָזט געהן וואו די אויגען וועלען איהם טראָגען. אפּנעשטעלט

זיך אין מיטען וועג, טהוט ער א זאַג צו זיך, גלייך ווי ער וואָלט דאָ געווען מיט עמיצען זאַלבאַנאַנד:

— וואוהין זשע, געצעל, וועלען מיר נעהן, אשטייגער? — און טאקי באלד זיך אליין נעענטפערט:

— אהין, ווייט... הינטער דער שטאָרט, אויף יענער זייט מיהלען. דאָרט איז נישטאָ קיינער. דאָרט וועלען מיר זיך זיין איינע אליין אינצווייען, קיינער וועט אונז נישט שטעהרען. און לאָז עמיצער פרובלען אונז שטעהרען, וועלען מיר ברעכען ביינער, מאכען א חלי...

און געצעל, רעדענדיג אזוי מיט זיך אליין, פיהלט, אז ער איז נישט איינער, נאָר צוויי, און כּח פיהלט ער אין זיך פאר צוויי! אנו, לאָזען נאָר קומען אהער זיינע חברים, מאכט ער פון זיי א מאָטשינקע, א האנטשירקע, א חורבן! און ער האָט דערפון שטאַרק הנאה און הערט נישט אויף צו רעדען מיט זיך אליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ געווען באמת זאַלבאַנאַנד.

— הער נאָר אויס, ביז וואַנען וועלען מיר, אשטייגער, געהן? — מאכט ער צו זיך אליין און ענטפערט זיך טאקי תּוך־כּדי־דיבור:

— נו, עס וועגדט זיך אין דיר.

— טאָמער וואָלטען מיר זיך נאָר דאָ צוגעזעצט שפּיעלען אין נים? הא? וואָס זאָגסט דו, געצעל?

— טא, ביי מיר האָסט דו ג'פּועל'ט.

און געצעל זעצט זיך צו אויף דער ערד, העט־וויט הינטער דער שטאָרט, אויף יענער זייט מיהלען. ארויסגענומען און איבער־געצעהלט די נים, צעטיילט זיי אויף דער האלב, גלייך אויף גלייך; איין העלפט אריינגעלעגט אין דער רעכטער קעשענע, די אנדערע העלפט אין דער לינקער קעשענע, אויסגעטהאָן דאָס היטעל און אריינגעוואָרפען אהין פון דער רעכטער קעשענע עטליכע נים און א זאַג געטהאָן צו זיך אליין:

— זיי מיינען, אז אהן זיי קאן מען זיך גאר נישט באנעהן... הער נאר אוים, געצעל, אין וואס פאר א שפיעל שפיעלען מיר?
— איך וויים? אין וואס פאר א שפיעל דו ווילסט.
— אפשר וועלען מיר שפיעלען אין „אום צי גראד"?
— ביי מיר האסט דו נע'פוועל'ט.
און ער טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאך:
— אצינד טרעף! אום, צי גראד? נו, רעד וועכטער! — מאכט ער צו זיך אליין און טהוט זיך א זעץ מיט'ן עלענבויגען זיין זייט אריין און ענטפערט זיך אליין:
— גראד.
— גראד, זאגסט דו? ווי לאנג שמייסט מען דיך! נעב אהער. האסט פארשפיעלט דריי נים.
און ער נעמט־ארויס פון דער לינקער קעשענע דריי נים, לענט זיי איבער אין דער רעכטער. וויעדער א מאל א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און וויעדער א מאל א פרעג:
— נו, ווייטער. אום, צי גראד?
— אום.
— אום, זאגסט דו? ווי לאנג קרענקסט דו! נעב אהער, דו האסט פארשפיעלט פיער נים!
און ער לענט־איבער פון דער לינקער קעשענע אין דער רעכטער פיער נים, טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאך צו זיך אליין:
— נו, אפשר וועסט דו איצט טרעפען? אום, צי גראד?
— גראד.
— גראד, זאגסט דו? ווי לאנג פוילען די ביינער דיינע! נעב אהער, דו פארך איינער, פינף נים־לער!
— נענוג איך פארשפיעל, שעלסט דו זיך נאך?
— וואר איז דיר שולדיג, אז דו ביזט א בהמה און טרעפסט, ווי א בלינדער אין גרוב? נו, זאג שוין ווייטער, זאג: אום, צי גראד? איצט וועסט דו שוין מסתמא געווים טרעפען.

— נראָד.

— גראָד? לעבען זאָלסט דו מיר אזוי! געב אהער, דו פערד אייגער, זיעבען נים, און טרעף נאָך א מאָל: אום, צי גראָד?

— נראָד.

— וויעדער א מאָל גראָד? איך זאָל דיך אזוי האָבען פאר א טאטען! געב אהער, שלים־מזל, נאָך פינף נים־לעך, און טרעף שוין אצינד, אפשר וועסט דו חאָטש איין מאָל טרעפען: אום, צי גראָד? נו, וואָס שווייגסט דו!

— איך האָב שוין נישט קיין נים.

— ס'א ליגען! דו האָסט!

— ווי איך בין א איד, איך האָב נישט.

— טהו נאָר א זוך גוט אין קעשענע אויפ'ן דנאָ! אָט אזוי.

— נישטאָ קיין סימן אפילו!

— נישטאָ? פארשפיעלט אלע נים? נו? צו וואָס האָט דאָס דיר געטויגט? ביזט דו נישט קיין בהמה?

— געגוג, האָסט אָפגעוואונען ביי מיר אלע נים, רייצסט דו זיך נאָך מיט מיר?

— א מצוה, זעהר רעכט! האָסט געוואָלט ביי מיר אָפ־געווינען, האָב איך ביי דיר אָפגעוואונען.

און גויעצעל איז העכסט צופריעדען פון דער מעשה, וואָס נעצעל האָט פארשפיעלט, און ער, גויעצעל, האָט געוואונען. ממש ער פיהלט, אז עס קומט איהם צו א שטיק געזונט. ער פיהלט זיך איצטער בפח אָפגעווינען ביי דער גאנצער וועלט אלע נים. „וואו נעמט מען זיי איצטער, די חברים מיינע פון חדר? וואָלט איך זיך מיט זיי צערעכענט! איך וואָלט זיי נישט איבערגעלאָזט קיין אייניציג ניסעל אפילו אויף א רפואה! זיי וואָלטען זיך אויסציהען ביי מיר, א מיתה משונה איינגעמען דאָ אויפ'ן אָרט!"...

און נעצעל ווערט אין פעם, מלא רציחה, לענט־צוגויף די קולאקעס און קריצט מיט די צייהן און רעדט צו זיך אליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ באמת געווען זאלבאנאנד:

— אנו, פרובט איצט זיך אָנהויבען מיט מיר! אצינד בין איך שוין נישט אליין! אצינד זענען מיר שוין זאלבאנאנד!... נו, געצעל? וואָס ביזט דו געבליבען זיצען עפּים, ווי א חתן? לאָמיר נאָך שפּיעלען א ביסעל אין נים.

— אין נים? וואו האָב איך נים? איך האָב דאָך דיר נעזאָגט, אז איך האָב שוין נישט קיין אייניציג ניסעל אפילו.

— אך! איך האָב גאָר פארגעסען, אז דו האָסט שוין נישט קיין נים... ווייסט דו וואָס? איך וועל דיר געבען איין עצה, געצעל.

— דהיינו?

— געלט האָסט דו?

— איך האָב. נו, איז וואָס?

— קויף ביי מיר נים.

— וואָס הייסט, איך זאָל ביי דיר קויפען נים?

— בהמה, ווייסט נישט וואָס הייסט קויפען? געב מיר געלט, נא דיר נים. הע?

— נו, מהכתיתי. ביי מיר האָסט דו ג'פּועל'ט.

און ער נעמט־ארויס פון בייטעלע א זילבערנע גריוונע, דינגט זיך אויס פאר'ן מקח, צעהלט־אָפּ א פּאָר צעהנדליג נים פון דער רעכטער קעשענע אין דער לינקער, און דאָס שפּיעל הויבט זיך אָן גאָר איבער א נייעס.

IV

א נעניטער קאָרטען־שפּיעלער, דערצעהלט מען, האָט נערופען א האלבע שעה פאר'ן טוידט זיין זוהן, אויך א קאָרטען־שפּיעלער, און רופט זיך אָן צו איהם בזה הלשון:

— מיין קינד! איך נעה־אַוועק פון דער וועלט, מיר וועלען זיך שוין מעהר נישט זעהן קיינמאָל. איך וויים, אז דו שפּיעלסט

אין קאַרטען, דו האָסט מיין חולאת... שפּיעלען מענטש דו וויפּיעל דו ווילסט, נאָר אָפּשפּיעלען זיך — זאָל דיך גאָט שומר ומציל זיין!

די דאָזיגע ווערטער זענען, להבדיל, א תורה. נישטאָ קיין ערגערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אָפּשפּיעלען זיך. דאָס טהוט־אויס, זאָגען געניטע מענטשען, ביז צו דעם לעצטען העמד! דאָס טרייבט־אַריין אין שאול־תּחתּיה אַריין, און מע קאָן שוין נאָכדעם קיין תּחית־המתים נישט אויפשטעהן! אזוי זאָגט די וועלט, און אזוי איז געווען אויך מיט אונזער חברה־מאַן. ער האָט אזוי לאַנג געארבייט מיט'ן היטעל: אום, צי גראָד, געלעגט פון איין קעשענע אין דער אַנדערער, ביז די לינקע קעשענע איז געבליבען אָהן איין ניסעל.

— נו, פאַר וואָס שפּיעלסט דו נישט?

— איך האָב שוין נישט מיט וואָס.

— וויעדער א מאָל געבליבען אָהן נים, שלים־מזל?

— דו זאָגסט, איך בין א שלים־מזל, און איך זאָג, דו ביזט א שולער.

— זאָגסט דו נאָך א מאָל דאָס וואָרט „שולער", געב איך דיר איבער די פּיסקעס.

— לאָז דיר גאָט געבּען אזא זין!...

נעצעל בלייבט זיצען עטליכע מינוט שטיל, גראָבעלט מיט די פינגער אין דער ערד, גראָבט א גריבעל און ברומט שטילערהייט א לידעל אונטער דער נאָז. נאָכדעם טהוט ער א זאָג:

— סקוטשנע! לאָמיר שפּיעלען אין נים.

— וואו האָב איך נים?

— האָסט נאָך עפּים געלט? איך וועל דיר פּארקויפען נאָך א צעהנדליג.

— געלט? וואו האָב איך געלט? איך האָב שוין נישט א גראָשען!

— נישט קיין נים און נישט קיין געלט? אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאַלטען! חא־חא־חא!

און דער „חא־חא־חא" צעשיט זיך איבער'ן גאנצען פעלד, קלינגט זיך אפֿ מיט א וויעדער־קול אינ'ם געריכטען וויטען וואלד, און געצעל קאטשעט זיך פאר געלעכטער.

— וואם איז מיט דיר פאר א געלעכטער, דו גויעצעל אויי־נער? — מאכט ער צו זיך אליין, און טאקי תוך־כדי־דבור זיך אליין אפּגענטפערט:

— דאם לאך איך פון דיר, שלים־מזל. נענוג דו האסט מיר פארשפּיעלט אלע נים — צו וואם האט דיר געטויגט נאך נעמען און פארשפּיעלען דאם געלט אויך, אזוי פיעל געלט, דו שוטה בן פיקהאלץ? אוי, איך וועל דאם נישט אויסהאלטען! חא־חא־חא!

— האסט דאך מיך אליין ארויפגעפיהרט דערויף, דו רשע מרושע, דו שלעכטער יונג, דו טרפה'נער ביין!

— חכם בלילה! אז איך זאל דיר זאגען אפּשניידען די נאז, דארפסט דו מיך פאלגען? דו פּעטאך איינער! דו בהמה בצורת פערד! חא־חא־חא!...

— וואר חאטש אנשטומט, דו גויעץ אויינער, און לאם איך דיין טרפה'נעם פרצוף נישט אנקוקען!

און ער קערעוועט זיך אוועק פון זיך אליין, זיצט עטליכע מינוט איין אנגע'ברוגז'טער, גראבעלט מיט די פינגער די ערד, פארשיט דאם אויסגעגראבענע גריבעל און זינגט שטילערהייט א ליעדעל אונטער דער נאז.

V

— ווייסט, וואם איך וועל דיר זאגען, געצעל? — רופט ער זיך אן צו זיך אליין אין עטליכע מינוט ארום. — לאמיר זיך שוין איבערבעטען, לאמיר ווערען חבר. גאט האט מיר געהאלפען, ס'האט מיר אזוי באגליקט, איך האב געוואונען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל נים, — פאר וואם זאלען מיר זיך נישט פארגינען צעקנאקען עטליכע

ניסלעך? זיי באדארפען זיין, מיין איך, ניט שלעכט? הא? ווי מיינסט דו, נעצעל?

— יאָ, איך מיין אויך אזוי, זיי באדארפען זיין ניט שלעכט. — ענטפערט ער זיך אליין, און חאפט־אריין אין מויל איין ניסעל, דאָס אנדערע ניסעל, דאָס דריטע ניסעל, טהוט אלע מאל א זעץ מיט'ן האנט איבער די צייהן, דאָס ניסעל טהוט א טרישטשע, נעמט ער ארוים א פעטען יאָדער, רייניגט איהם ארום, ווארפט איהם אריין אין מויל און קייעט מיט די גרויסע ווייסע צייהן געשמאק, חראָמקעט, ווי א פערד האָבער, און רופט זיך אָן:

— ביזט אפשר אויך א בעל, נעצעל, אויף א יאָדער פון א ניסעל? שעם דיך נישט, זאָג!

— מהכּתּיתי, פאר וואָס נישט?

אזוי ענטפערט ער זיך אליין, ציהט אוים די לינקע האנט, נאָר טאקי באלד טהוט ער זי א פאטש מיט דער רעכטער:

— און א מכּה ווילסט דו נישט?

— לאָז דיר זיין א מכּה.

— לאָז דיר זיין צוויי.

און ער הערט נישט אויף צו קנאקען ניסלעך און קייען די פעטע יאָדערען, חראָמקען, ווי א פערד האָבער. ס'איז איהם קארג, וואָס ער פרעסט און יענער זיצט און קוקט, רופט ער זיך אָן צו איהם:

— הער נאָר, נעצעל, וואָס איך וועל דיך פרעגען: ווי אזוי איז דיר, למשל, בשעת מעשה, אז איך עס און דו קוקסט?

— ווי אזוי מיר איז? אזא יאָהר אויף דיר!

— ע, ביזט, אפנים, אין כּעס? נא זשע דיר א יאָדער פון א ניסעל.

און נעצעל'ס רעכטע האנט ניט דער לינקער האנט א יאָדער פון א ניסעל. וויל די לינקע האנט נעמען דעם יאָדער פונ'ם ניסעל, ניט איהם די רעכטע האנט, מחילה, א פויג... נעהט די לינקע האנט און טהוט א פאטש דער רעכטער האנט, נעמט די רעכטע האנט

און טהוט א פּאַטש דער לינקער האַנט. געהט די לינקע האַנט און דער־לאַנגט א פּראַסק אין דער רעכטער באַק, געהט די רעכטע האַנט און שטעקט־אָפּ דער לינקער באַק צוויי פּעטש. חאַפּט־אָן די לינקע האַנט ביי דער רעכטער לאַץ, נעמט די רעכטע האַנט און רייסט־אָפּ די לינקע לאַץ פון אויבען ביז אַראָפּ. געהט די לינקע האַנט און חאַפּט זיך אָן ביי דער רעכטער פּאה, נעמט די רעכטע האַנט און פּאַרפּאַהרט אין לינקען אויהער.

— לאָז־אָפּ די פּאה, געצי, פּאָלג מיך, לאָז־אָפּ די פּאה!

— לאָז־אָפּ דעם אויהער, וועל איך דיר אָפּלאָזען די פּאה!

— א מכּה!

— נו, בלייבסט דו אָהן א פּאה, געצי!

— בלייבסט דו, גויעץ, אָהן איין אויהער!

— אי!

— אי־אי!!

. . . . . .

עפּילאָג.

עטליכע מינוט האָט זיך אזוי געקאַטשעט אויף דער ערד אונזער געצעל. אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער רעכטער זייט, אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער לינקער זייט, צוגעהאַלטען מיט ביידע הענט די קעשענע מיט ניס. א מינוט האָט גובר געווען גויעצעל, א מינוט האָט גובר געווען געצעל. ביז ער האָט זיך אויפגעחאַפּט פון דער ערד, איין איינגעקאַטשעטער אין בלאָטע, ווי א רבר־אחר, א צעפליקטער, מיט א צעפלוטיגטען אויהער, מיט איין אונטערגעריסענער פּאה, אַרויסגעחאַפּט אלע ניס פון קעשענע און פּאַרוואַרפען זיי אין בלאָטע אַריין, העט־וויט ביז אויף יענער זייט מיהל, און צו־געברומט מיט בעם:

— אָט אזוי!... א מצוה!... נישט מיר, נישט דיר!...

לאה'נין

א בילד.

נעשריבען אין יאָהר 1904.

לְאָהִינִיו

א.

פון יאָהר צו יאָהר, פינקטלִיך, ווי א זייגער, איז ביי די בערנשטיינס א מנהג, אז צו „שפוך חמתך" עפענט מען אלע טירען — מע לאָזט־אריין א נאסט אין שטוב אריין, א ליעבען טייערען גאסט, אליהו הנביא.

זיי גלויבען, אז דער גוטער געטרייער אליהו הנביא קומט־אריין זיי בענטשען. שטילערהייט טרינקט ער אָפּ א טראָפּען פון׳ם כּוס, וואָס שטעהט אָנגעגרייט פון זיינעטוועגען, און ווערט שטילערהייט פארשוואונדען.

פאר אזא איין אָנגעלעגטען גאסט שטעהט־אויף די גאנצע שטוב און רופט־אוים: „ברוך הבא!"

און נאָכ׳ן „ברוך־הבא" זאָגט מען הויך, אויף א קול און מיט א ניגון:

— ש פ ו ך ח מ ת ך — גיס אוים דיין צאָרן אויף די נישט־קולטורעלע פעלקער, וואָס ווילען דיך ניט קענען!...

א מאָדנע פרומע שטוב ביי די בערנשטיינס! א פאטריאָר־כאלע, א כשר׳ע, מיט מנהגים פאטריאָרכאלע.

ערב־פּסח כשר׳ט מען די פיסלעך פון די בענקלעך, די קייטלעך פון די טירען, די זאסלינקעס פון׳ם קוימען, די קראָקווּעס פון׳ם בוידעם.

מע כשר׳ט די קינדער, מע כשר׳ט די דיענסט, מע כשר׳ט די בהמה.

אויב ביי דער גאנצער וועלט איז כשר, איז ביי זיי כשר שבכשר. אויב ביי אלע אידען איז פּסח, איז ביי זיי פּסח שבפּסח.

און אז בערנשטיין זעצט זיך אוועק צום סדר מיט׳ן ווייסען קיטעל, מיט דער ווייסער זיידענער יארמלקע, מיט די ווייסע שיך און זאקען, אויף דעם הסב־בעט, אויף דעם ווייסען ווייכען הסב־בעט, — געוועלטיגט ער.

דער סולטאן פון מאראקע מיט׳ן שאך פון פּערסיע, און אפילו דער מלך פון קאַרעע, וואס טראגט א מגן־דוד אויפ׳ן קאפּ, מענען, כלעבען, קומען אהער זיך לערנען געוועלטיגען.

אז וואוי איז דעם מלך, וואס האט ביי דער רעכטער האנט אזא מלכּה, ווי בערנשטיין האט.

אז וואוי איז דעם מלך מיט דער מלכּה, וואס ארום טיש ביי זיי זיצען, ווי די אייל־בערט־פלאנצונגען, זייערע קינדער.

רער איך פון דער מלכּה בערנשטיין, דערמאן איך מיך אן דער „אשת־חיל״ פון שלמה המלך. רער איך פון איהרע קינדער, קומען מיר אקעגען די ווערטער: „הנה כי כן יבורך גבר״ — אט אזוי איז דאס, אז גאט וויל אויפעם בענטשען!

ב.

איין יאהר, סך־הכל איין יאהר, איז איבערגעלאפען — און וואס פאר איין איבערקעהרעניש!

די אויגענע שטוב, די אויגענע כשר׳ע פרומע שטוב. די אויגענע מענטשען, די אויגענע פרומע כשר׳ע אידען. נאר נישט דער גייסט, נישט דער פּסח, נישט דאס עפענען פון די טירען, נישט דער „ברוך־הבא״, נישט דער „שפוך־חמתך״, וואס פּארא־יאהרען.

וואו איז אהינגעקומען די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער ברייטקייט?

א זאָרג, א גרויסער טיעפער זאָרג, לינט אויסגענאָסען אויף אלע פנימ'ער. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אהער אריינ־גע'גנבה'ט. א שטילער־שטילער טרויער.

שוין באלד א יאָהר, זינט עס האָט זיך אויסגענאָסען אויף זיי און אויף דער גאַנצער שטאָדט א וואָלקענברוך, א שטורעמווינט מיט א האָגל, און נאָך קלינגט זיי אין די אויהערען דער דונער מיט'ן ציטערען פון די פענסטער, מיט'ן געשריי, מיט'ן געפילדער.

איין יאָהר, סך־הכל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאר איין איבערקעהרעניש!

א זאָרג, א גרויסער טיעפער זאָרג, לינט אויסגעצוינגען אויף אלע פנימ'ער. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אהער אריינ־גע'גנבה'ט. א שטילער־שטילער טרויער.

דער איינענער מלך מיט'ן ווייסען קיטל, מיט דער ווייסער זיידענער יארמלקע, אויף דעם איינעם וויסען וויכצן הסב־בעט. די איינענע שענע מלכה, די אשת־חיל. די איינענע קינדער, ווי די אייבערט־פלאַנצונגען, ארום טיש. נאָר נישט דער סדר, וואָס פאראיאָהרען, נישט די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער ברייטקייט, וואָס פאראיאָהרען.

די איינענע הגדה, נאָר נישט דער ניגון. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אריינגע'גנבה'ט אין דעם ניגון, א שטילער־שטילער טרויער.

און דער מלך און די מלכה און די קינדער, די בני־מלכים, זינגען שטיל דעם שטילען טרויערינגען ניגון, גלייך ווי א קראַנקער, א חולה מסוכן, וואָלט דא געלעגען ערגיץ אין דער נאָהענט, גלייך ווי מע וואָלט באוויינט א טוידטען.

און שטילערהייט, בגנבה, באהאלטען איינס פון דאָם אנדערע, טרייסלען זיי אָפּ א שטילע טרער — נאָך לאה'ניון.

ג.

לאה'ניו — אזוי האָט געהייסען דאָס קלענסטע קינד, דאָס קלענסטע און דאָס ליעבסטע.

דאָס איז געווען זעהר־זעהר א גערָאטען קינד, א מיידעלע פון א יאָהר זעכס, א מיידעלע מיט געקרייזעלטע פלאָכסענע הערלעך און מיט הימעל־בלויע אויגלעך, און גערעדט האָט דאָס, ווי איין אלטער. אלסדינג גערעדט און אלסדינג פארשטאָנען, אלסדינג געפיהלט און אלסדינג געוואוסט.

שוין צופיעל געוואוסט, צופיעל געפיהלט, צופיעל פארשטאָנען! וואָס וועט זיין פון דעם קינד, אז עס וועט אויסוואכסען?

דער דאקטאָר האָט געזאָגט: „דאָס קינד איז נערווועז; דאָס קינד דארף מען היטען". וואָס איז דער חידוש, וואָס אלע האָבען איבער דעם אזוי געציטערט, געטרייסעלט זיך? לאה'ניו! לאה'ניו!

פאראיאהרען, אז ס'האָט זיך אויפגעהויבען דער שטורעם־ווינט און אלע האָבען אָנגעהויבען ארומלויפען איבער דער שטוב, ווי די פאר'סמ'טע מייז, ניט געוואוסט, וואו מען איז אין דער וועלט, האָט לאה'ניו פארשטאָנען און איז ארויפגעשפרונגען צו דער מוטער אויף די הענט, ארומגעחאפט זי ביי'ם האלז און געציטערט און געטרייסעלט זיך, און די צייהנדלעך האָבען זיך ביי איהר געשלאָגען, און די אויגלעך זענען איהר געוואָרען משונה גרויס, און זי האָט געזאָגט:

— מאמעניו, איך וועל דיך ניט לאָזען!...

פאר שרעק, נאָר פאר שרעק אליין, איז דאָס קינד נעשטאָרבען!...

. . . . . .

ד.

אך, ווי שען איז נעווען לאה'ניו, ליגענדיג אין בעטל, ווי חנ'עוודיג! די געקרייזעלטע פלאכסענע הערלעך צעלאזט, די שענע הימעל־בלויע אויגלעך האלב־אפען, די ווייסע טוידטע ליפען צער־געשלאסען אויף שטענדיג, אויף אייביג.

ניין, לאה'ניו וועט שוין מעהר ניט רעדען. קיינמאל ניט, קיינמאל ניט!

און דאך מאהלט זיך אוים דער מוטער, אז דאס קינד קוקט אויף איהר, רעדט צו איהר, פרענט ביי איהר:

— מאמעניו! פאר וואס?...

קיינער גלויבט איהר ניט, דער וויסטער מאמע. זיי מיינען, אז זי רעדט פון וועג, אז זי איז, חלילה, ניט ביי די געדאנקען. חא־חא־חא! חא־חא־חא!...

נאר וואס טראגט א מענטש ניט איבער? לאה'ניון האט מען באהאלטען, אין דער ערד באהאלטען, און די וויסטע מאמע איז געווגט געווארען. און אט זיצען זיי אלע איצט ביי'ם סדר, אלע, נאר אהן לאה'ניון. סאמע דאס קלענסטע, סאמע דאס ליעבסטע פעהלט! נישטא לאה'ניו!

און דער מלך און די מלכה און די קינדער, די בני־מלכים, זיננען שטיל דעם שטילען טרויעריגען ניגון פון דער הגדה, דערמאנען זיך אן לאה'ניון, ווי זי איז פאראיהרען דא געזעסען, און שטיל, בגנבה, באהאלטען איינם פון דאס אנדערע, פארלירען זיי א טרער.

און אז עם קומט צו „שפוך־חמתך", עפענט מען די טירען בריים, ווי אלע מאל, ארויינצולאזען דעם גאסט, אליהו הנביא, און מע שטעהט־אויף, בכדי איהם מקבל פנים זיין, איהם אפגעבען דעם „ברוך־הבא".

נאר, אוי־וועה, ס'איז ניט דער „ברוך־הבא", וואס פארא־יאהרען! ס'איז ניט דאס אויפגעמען דעם אנגלעגטען גאסט, אליהו הנביא, ס'איז ניט דער „שפוך־חמתך", וואס אלע יאהר!

טאקי די אייגענע תפלה, די אייגענע ווערטער, נאָר דער נוסח, דער ניגון, דער טאָן איז איין אנדערער! עס לאָזט זיך הערן אינ׳ם נוסח א נייער טרויער, אין די ווערטער — א מין באקלאָגען זיך פאר דעם רבונו־של־עולם.

און ווי טרערען הערען זיך אינ׳ם מלכ׳ם קול. און אויך די מלכה ווישט די אויגען. און די קינדער, די בני־מלכים, קוקען אויף די אָפענע טירען, גלויבען נישט אינ׳ם גאסט, גלויבען נישט, אז אליהו הנביא קומט אהער צו פליהען פארזוכען א טראָפען פונ׳ם כוס, וואָס שטעהט אָנגעגרייט פון זיינעטוועגען. זיי טראכטען:

„ווי קאָן דאָס אזא גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען אזעלכעס, אזא אומרעכט? ווי קאָן דאָס אזא גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען, מע זאָל צונעמען ביי זיי, אויסחאפען לאה׳ניון? סטייטש, לאה׳ניון!"...

איין יאָהר, סך־הכל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאר איין איבערקעהרעניש!

א פאַרשפּיעלטער ל"ג-בעומר

מ מעשה פון חרר.

נעשריבען אין יאָהר 1904.

אַ פַּארשְׁפִּיעלְטֶער לַי״ג־בָּעוֹמֶר

א.

אונזער רבי, „ניסעל דער קליינער" (אזוי האָט מען איהם גערופען, ווייל ער איז געווען א קליינער), האָט זיך געלאָזט פיהרען ביי דער נאָז פון זיינע באהעלפערס. וואָס די באהעלפערס האָבען געוואָלט, האָבען זיי גע׳פּועל׳ט. געקומען דער ערשטער באהעלפער און האָט געזאָגט: מע דארף היינט לאָזען די קינדער באציטענס פריי — האָט ער נעהייסען לאָזען די קינדער פריי. געקומען דער אנדערער באהעלפער און געזאָגט: די קינדער וועלען איבערקעהרען די וועלט, מע דארף זיי האלטען אין חדר — האָט ער נעהייסען, מע זאל זיי האלטען אין חדר. ער זאל אליין עפּים צוקלערען — דאָס נישט. דערביבער האָבען געוועלטיגט אויף אונז די באהעלפערס, נישט דער רבי. אין אנדערע חדרים, למשל, וווייסען באהעלפערס איינוואָשען די קינדער, זאָגען מיט זיי ברכה, טראָגען זיי אויף די פליצעס איבער דער בלאָטע, ברענגען זיי אין חדר אריין א טעפּעלע אָנבייסען. ביי אונז האָבען די באהעלפערס געפּוילט זיך איינוואָשען אונז, זאָגען מיט אונז ברכה, טראָגען אונז אויף די פליצעס. דערפאר האָבען זיי אָבער ליעב נעהאָט ברענגען אונז אין חדר אריין די אָנבייסענס און... טאקי אליין אויפעסען. אויסזאָגען דאָס דעם רבין האָבען מיר נישט געטאָרט: די באהעלפערס האָבען אונז נעהאלטען רעכט אין דער

מורא, אונז אַנגעזאַגט, אז טאָמער וועט עמיצער זיך דערוועגען זאָגען א ווארט, א פּיפּס טהון פּאר דעם רבין, וועט מען איהם קאטעווען, שינדען די הויט! איינער, א ווייסער־חברה'ניק, האָט זיך יא געפרובט אמאל ארויסשפרינגען מיט א ווארט, האָבען איהם די באהעלפערס נאָכדעם אזוי געטהאָן, אז ער האָט נעבאך געקרענקט א גאנצען זמן, פארזאָגט א צעהנטען, מע זאל א באַהעלפער פאר'ן רבין נישט מסר'ען.

יענע צייט קאָן מען אַנרופען מיט'ן נאָמען „גלות הבהלפרים", אדער „באהעלפער־גלות".

ב.

ויהי בימי גלות הבהלפרים — און ס'איז געווען אין דער צייט פון „באהעלפער־גלות", האָט זיך געשטעלט ביי אונז אין פתריעווקע א ל"ג־בעומר א נאסער, א קאלטער, ווי עס גיט זיך אויס אמאל תחילת מאי קאלטע, נאסע טעג. די זון טאקי פלומרשט באווייזט זיך, לייכט און ווארעמט; נאָר א שארפער ווינט בלאזט ערגיץ פון ווייטען, טראָגט־אַן חמארעס, רייסט ביי די פאלעס, וואלגערט פון די פיס — גארנישט פאחאזשע אויף וועסנע...

האָט זיך פארנלוסט גראָד דעמאלט אונזערע באהעלפערס, מיר זאלען מאכען א שפאציער ל"ג־בעומר הינטער דער שטאָדט און ארויסגעהן אויף מלחמה, ווי דער מנהג איז ביי אידישע קינדער, מיט שווערדען און מיט פייל־ענבויגענס און מיט צידה־לדרך, אלערליי גוטע שפייזען, אין וועג אריין.

ס'איז א מנהג ביי אידישע קינדער פון קדמונים, אז עס קומט ל"ג־בעומר, ווערט מען מלחמה'דיג: מע וואָפענט זיך אַן פון קאָפּ ביז פיס מיט כלי־זיין, הילצערנע שווערדלעך, ראָדביקסלעך און פייל־ענבויגענס, מע נעמט־מיט עסענווארג אין וועג אריין און מע געהט־ארוים אויפ'ן פרייען פעלד פלומרשט אויף מלחמה. אידישע קינדער, וואָס זיצען נעבאך א גאנץ יאָהר פארשפארט אינ'ם ענגען

פּינסטערען חדר, אונטער דעם יאָך פון דער תּורה, אונטער דער מורא פון׳ם רבין און אונטער די קאַנטשיקעס פון די באַהעלפערס, אז עס קומט ל"ג־בעומר און זיי געהען־ארויס אויפ׳ן פּריַיען פּעלד, אָננעווואָפּענט פון קאָפּ ביז פּיס מיט די הילצערנע שוועדלעך, ראָדביקסלעך און פּייַלענבויגענס, מאָהלט זיך זיי אויס, אז זיי זענען גבורים, וואָס קאָנען איינעמען דעם שטאַרקסטען שונא, חרוב מאַכען די וועלט — און זיי באַקומען מיט א מאָל קוראַזש, און חברה הויבט־אָן מאַכען גרויסע שפּאַנען און זינגען ליעדלעך, מאַרנע ליעדלעך, האַלב אידיש, האַלב גוויש:

ראַז, דווא, טרי, טשעטירע!
אידישע קינדער
לערנען תּורה,
גלויבען אין וואונדער,
האָבען נישט מורא.
שמע ישראל, ניטשעווואָ!
ניע באָאימסיע ניקאַווואָ,
קראָמע באָגא אָדנאַווואָ...

און מיר האָבען געטהאָן, ווי דער מנהג איז: אראָפּגענומען אונזערע פּאַראַדהריגע הילצערנע שוועדלעך פון׳ם בוידעם, און פּייַלענבויגענס מיר אָננעצויגען אויף רייפּלעך פון פּסח׳יגע ווייַן־פּעסלעך, און ראָדביקסלעך האָבען אונז געשאַפט די באַהעלפּערס, געווויינטליך, פּאַר געלט, נאָר אזעלכע ראָדביקסלעך קונציגע, וואָס מע קאָן שיסען מיט זיי א פּליעג, וועו זי זאָל, נאָפּשיקלאָד, וועלען שטעהן און וואַרטען, ביז מע וועט זי שיסען... וכדומה נאָך אזעלכע מינים פּלי־זיין, אידיש געוועהר, וואָס מע קאָן מיט זיי איבערשרעקען אויף טוידט קלייַנע זויגעדיגע קינדער. און מיט אָנבייסען האָבען מיר זיך פּארזאָרגט נישט אויף קאַטאָווע — איטליכער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענטשט און מיט וואָס

די מאמע האָט איהם באַווילִיגט פון איהר בריוטער האַנט. און מיר זענען נעקומען דעם טאָג פון ל"ג־בעומר אין חדר אַריין, אַנ־נעוואָפענט פון קאָפּ ביז פים און מיט פולע קעשענעם פון כל טוב, וואָס א מויל קאָן רעדען: בולקע, און קיכעל. און אייער, און שמאלץ, און בראָנפען, און ווישניק, און פערטלען עוף, און שטיקער קאַטשקע, און פּופּקעלעך, און לעבערלעך. און טיי מיט צוקער, מיט נים מיט מאַראַנצעז מיט איינגעמאַכטם, און אויך מיט מזומנ'ע גראָשענם — איטלִיכער פון אונז האָט זיך געוואָלט אויספיינען. ברענגען וואָס מעהר און וואָס בעסער, יוצא זיין פאַר די באַהעלפערם. און די באַהעלפערם האָבען אונז געלויבט, געזאָגט, אז מיר זענען וואויל, אויסגעצייכענטע יונגלעך, צונויפגענומען אונזערע גוטע שפייזען צו זיך אין די טאַרבעם אַריין, און אונז האָבען זיי אויסגעשטעלט שורות־וויז, ווי מע שטעלט־אויס חיל, און האָבען א קאַמאַנדעוועע געטהאָן:

— נעמט זיך, אידישע קינדער, פאַר די הענט און מאַרש איבער דער בריק, גלייך אַהין אויף מעזשריטשער פלאַץ. דאָרט וועט איהר זיך באַנעמען מיט די ים־קאָטערם און דאָרט וועט מען זיך שלאָגען!

— הוררא, ים־קאָטערם! — האָבען מיר אויסגעשריען אַלע אין איין קול און האָבען זיך געמומען פאַר די הענט און האָבען זיך ראַפטאָם א לאָז געטהאָן אין וועג אַריין, שטאַרק האָפערדיג און זיכערלִיך, ווי אמת'ע גבורים.

ג.

די ים־קאָטערס — אזוי האָבען מיר גערופען די דרדקי־פלמידים דערפאַר. וואָס זיי זענען געווען קינדער קלייגע, קורצע, אלף־בית־יונגלעך, און האָבען אויסגעזעהן קענען אונז, חומש־בחורים. ווי פליענען, ווי מערשקעם. עם האָט זיך אונז אויס־געוויזען, אז מיט איין בלאָז — פו! — מאַכען מיר פון זיי א תל.

מיר זענען געווען בטוח, אז זיי וועלען נאָר אונז דערזעהען, ווי מיר זענען אָנגעוואָפּענט פון אויבען ביז אַראָפּ מיט שוועדען, פּייל־ענבויגענם און ראָדביקסלעך, וועלען זיי געווים חאָפּען די פים אויף די פּלייצעס און וועלען געווים מאכען פּליטה. א קלייניגקייט — אזעלכע גבורים, חומש־בחורים, וואָם אלע יונגלעך פון די דרדקי־חדרים האָבען געציטערט פאר אונז אימת־מות, מורא נעהאט אריינטערעטען אין אונזערע דל"ת אמות! איהר שפּיעלט זיך מיט חומש־בחורים, ווערגעלעצען, מיט לאָנגע פים?!...

שלאָגען מיט די ים־קאָטערס האָבען מיר זיך, אייגענטליך, קיינמאל נישט געשלאָגען; נאָר על־פּי סברה האָבען מיר גערעכענט און געווען איבערצייגט, אז מיט'ן קוק מאכען מיר מיט די דאָזיגע קלייגע וועוועריקעס א פּאַרלענדונג, א סוף, א תל־עולם. חוץ וואָם מיר וועלען זיי גוט אייגטיילען, אָנברעכען אויף אלע זייטען, וועלען מיר נאָך נעמען ביי זיי רויב, דאָם הייסט, מיר וועלען זיך צעטיילען מיט זייערע אָנגייסענם, און לאָזען זיי אונז לאָדען צום „ונתנה־תוקף".

און פּאַר גרויס קוראַזש און התפּעלות פון זיך אליין און פון אונזער כח האָבען מיר זיך איינם דאָם אנדערע אונטערגעשטופּט, דערלאָנגט אלע מאָל א שטורך אין די פּלייצעס אריין און א פּליאַסק פון הינטען, און אגב האָבען אונז טאקי אונטערגעטריבען די חברה באהעלפּערס, מיר זאָלען נעהן א ביסעל גיכער.

— וואָם קריכט איהר, ווי די וואנצען? — האָבען זיי צו אונז געזאָגט. און אליין האָבען זיי זיך אלע מאָל אָפּגעשטעלט, אויפּגעבונדען די טאַרבעס און פּארזוכט די אָנגייסענם, שטארק געלויבט אונזערע מאכלים מיט אונזער ווישניק:

— אויסגעצייכענטער ווישניק! — האָבען זיי געזאָגט, אי־בערגענעבען איינער דעם אנדערען דאָם פּלעשעל און געבולקעט — בול־בול־בול — פונ'ם העלזעל גלייך אין מויל אריין.

— איין אנטיק פון ווישניק! הערט איהר? טאקי נאָר א חריפות!

אזוי האָבען געזאָגט די חבֿרה באהעלפערס, געלעקט די פינגער און שטארק אָפּגעשטאָנען פון אונז, באוויזען אונז פון דער ווייטען מיט די הענט, מיר זאָלען געהן ווייטער! ווייטער!...

און מיר זענען געגאַנגען ווייטער און ווייטער איבער דעם גרויסען מעזשריטשער פּלאַץ, חאָטש דער ווינט האָט געבלאָזען אלע מאָל שטארקער און שטארקער. דער הימל האָט זיך רעכט פארחמארעט, און א געדיכט קאָלט רעגענדעל האָט געשמיסען גלייך אין פּנים אריין. פּאר קעלט האָבען אונז די הענט געדראָלען, געווארעו ברוין און בלוי, און די שטיוועלעך האָבען זיך צעווייקט, געקוואטשקעט אין דער בלאָטע. ליעדלעך האָבען מיר שוין לאַנג אויפגעהערט זינגען, און געפיהלט האָבען מיר זיך מיעד און הונגעריג, זעהר־זעהר הונגעריג. און ס'איז געבליבען, מיר זאָלען זיך ערגיץ צוזעצען אויף א ווייל אָפּרוהען זיך און טאקי אין איינוועגס עפּיס איבערחאָפּען, נעמען אין מויל אריין.

— וואו זענען דאָס אונזערע באהעלפערס? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— חאָפּט דער רוח די באהעלפערס! די אָנבייסענס, די אָנבייסענס וואו זענען?...

און דער עולם האָט שטארק אָנגעהויבען צו מורמלען אויף די באהעלפערס: „א בעלנות צוגעמען אלע אונזערע פּופּקעס מיט אלע אונזערע לעבערלעך, מיט די קיכלעך, מיט די אייער, מיט'ן ביסל ווישניק, מיט די מזומנ'ע עטליכע גראָשענס, און אונז איבערלאָזען דאָ אליין אויפ'ן פּוסטען פּלאַץ, אויף דער קעלט, הונגעריג, — פּארחאָפּט מען זיי ווערען!"

— א מיתה משונה זאָל קומען אויף אונזערע באהעלפערס!

— א חלירע זאָל קומען אויף אלע באהעלפערס פון דער גאַנצער וועלט!

— די כּפּרה זאָלען זיי זיין פּאר אונזער מינדסטען נאָגעל!

— שא! שטיל זאָל זיין! אַן געהט אונזער שונא! אונזער פּיינט!

— קלייגע וועוריקעם מיט גרויסע שטעקענס!
— די ים־קאָטערס! די ים־קאָטערס!
— הוררראַ, ים־קאָטערס!...

און ווי מיר האָבען זיי דערזעהען, אזוי האָבען מיר זיך א לאָז געטהאָן צו זיי, ווי די בייזע הונגעריגע וועלף, גרייט געווען זיי דורס זיין, צעריסען אויף שטיקלעך. נאָר... עס האָט זיך געטראָפען מיט אונז אַיין אומגליק, א גרויסער אומגליק, וואָס קיינער האָט דאָס בשום אופן נישט געקאָנט ארויסזעהען פריהער.

אז ס'איז ניט באַשערט, העלפען נישט קיין חכמות מיט קיין גבורה מיט קיין בריה'שאפטען. הערט א מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפען.

ד.

די ים־קאָטערס, חאָטש זיי זענען קלייגע קורצע וועוריקלעך, אלף־בית־יונגלעך, נאָר, אפנים, נישט קיין נאַרישע יונגלעך: אייער זיי זענען ארוים צו אונז אקעגען אויפ'ן פעלד, אויף דעם גרויסען מעזשריטשער פלאַץ, אויף מלחמה, האָבען זיי זיך אין דער היים פריהער גוט צוגעלערנט, געמאכט רעפעטיציע הייסט עס. נאָכדעם האָבען זיי זיך אונטערגעפיטערט, איבערגעביסען הייסט עס, מיטגענומען מיט זיך ווארעמע מלבושים'לעך מיט גומענע קאַלאָשען, אָנגעווואָפענט זיך פון קאָפ ביז פים נישט ערגער פון אונז, און אפשר נאָך בעסער פון אונז, אויך מיט שווערד'לעך און מיט פייל־ענבויגענס און מיט ראָדביקס'לעך, און האָבען נאָרנישט געווואָלט ווארטען, ביז מיר וועלען אָנפאַלען אויף זיי, נאָר זיי זענען בעסער אָנגעפאַלען אויף אונז, און האָבען אונז געזומען ברעכען די ביינער — ווי אזוי מיינט איהר, אשטייגער? פון אלע זייטען און אזוי געשמעיה'דיג, אז מיר האָבען נאָר קיין צייט געהאט אפילו זיך ארומקוקען, וואו מיר זענען אין דער וועלט, נאָרנישט באמערקט

תחילת, אז זיי נעהען אויף אונז נישט אליין, נאר מיט זייערע באהעלפערס, וואס האבען זיי אונטערגענעבען היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים! קלאפט זיי, די ווערעלעצען מיט די לאנגע פים!

סע פארשטעהט זיך, אז מיר האבען אויך נישט געשווינגען. ווי די נבורים, האבען מיר זיך געשטעלט אקעגען די קליינע וועווריקעס, געבראקט זיי מיט די שווערדלעך, אנגעצויגען די פייעלענבויגענס און אנגעשטעלט אויף זיי די ראדביסקלעך. נאר — אוי־וועה! — אונזערע שווערדלעך זענען געווען טמפ, ווי האלץ, און ביז מיר האבען זיך א ריהר געטהאן מיט די פייעלענבויגענס, האבען מיר שוין אנגעהויבען חאפען קלעפ, ווי האלץ... פון די ראדביסקלעך שמועסט מען נישט: וואס קאן מען טהון מיט א ראדביסקל, אז דער שונא וויל נישט ווארטען, ביז מע וועט איהם אמאל טרעפען, און פליהט־אונטער און שלאגט דאס אייך ארויס פון די הענט — און געהט טהוט איהם עפים!?

שלעכט. מיר האבען געמוזט אוועקווארפען דאס נאנצע כלי־זיין, די שווערדלעך מיט די פייעלענבויגענס מיט די ראדביסקלעך, און נעמען זיך צום נעשלעג, ווי גאט האט געבאטען, דאס הייסט, מיר האבען אנגעהויבען ארבייטען פשוט מיט די הענט, מיט די קולאקעס. דער חסרון איז אבער געווען, וואס מיר, אויס־געמיעדטע, אויסגעהונגערטע און איבערגעפרוירענע, האבען זיך געשלאגען אהן א טאלק, אהן א פלאן און אהן א שום אויבערהאר, וואס אונזערע באהעלפערס זענען דאך געבליבען פון הינטען: זיי זענען, מחילה, געווען אונטער'ן גלעזל און טאקי שטארק בגילופין פון אונזער ביסל ווישניק, פארחאפט זאלען זיי ווערען!... און זיי, די קליינע וועווריקעס, גוט אנגעטהאן און רעכט פארבישען, זענען געקראכען גלייך אויף אונז פון דריי זייטען, אלע מאל שטארקער און שטארקער, געשאטען אויף אונז קלעפ מיט קולאקעס מיט בוכענצים — טאקי די זעלבינע בוכענצים, וואס מיר האבען נערעכענט איינטיילען זיי, האבען זיי אונז אויסגעטיילט...

און זייערע באהעלפערס זענען נענאַנגען דוקא אויף צו־פריהער און האָבען נישט אויפגעהערט אונטערצוגעבען זיי היץ:
— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים, קלאָפּט זיי, קלאָפּט זיי, די ווערגעלעצען מיט די לאַנגע פּיס!...

ווער איז געווען דער ערשטער, ווָאם האָט זיך אויסגעדרעהט מיט'ן הינטען צום פּיינט? — דאָם איז שווער צו זאָגען. איך וויים נאָר, אז מיר זענען געלאָפּען, שטאַרק געלאָפּען, הענדום־פּענדום, צוריק אהיים, אהיים, קיין פּתרי־לעווקע; און זיי, די קליינע וועווריקעס, נישט געדאכט זאָלען זיי ווערען, זענען אונז נאָכגעלאָפּען משוגענערווייז, נעהוקעט און געטיוקעט און נישט אויפגעהערט צו לאכען און צו שרייען הינטער אונזערע פּלייצעס:
— הוררא, חומש־בחורים! הוררא, ווערגעלעצען!...

ה.

נעקומען אהיים מיעדע, הונגעריגע, שלעפּעריגע, אָפּגערייסענע, אָפּגעשלייסענע, צעשלאָגענע, צע'הרג'עטע, האָבען מיר, גבורים, געדעכענט, אז טאַטע־מאַמע וועלען נעווים לענען אויף אונז רחמנות, שענקען א לעקאכע פּאר די קלעפּ, ווָאם מיר האָבען געחאַפּט. צום סוף לאָזט זיך אוים, אז מיר האָבען געלעבט אין טעות: מע האָט אונז אין זינען נעהאט אין דער לינקער פּיאָטע. דאַנקען גאָט, מיר זענען ארוים גליקליך אָהן פּעטש פּאר די צעריסענע קאָפּאָטקעלעך און פּאר די אויסגעדרעהטע שטיוועלעך, פון דער מאַמע באַזונדער און פּונ'ם טאַטען באַזונדער. און ערשט אויף מאָרגען האָט אונז רעכט מכבד נעווען דער רבי, ניסעל דער קליינער, פּאר די ביילען, ווָאם זענען געשטאַנען ביי אונז אויף די שטערנס, און פּאר די בלויע לאַנטערנעס, ווָאם אונטער די אויגען. מע האָט אונז — ס'איז א בזיון צו דערצעהלען — אניידערגעלעגט איינציגווייז, און דוקא מיט'ן פּנים אַראָפּ, און מע האָט אונז אריינגעצימבעלט, מחילה, אהין, וואו עס דאַרף צו זיין. דאָם הייסט, נאָט אייך א

פארבייסונג, טאָמער איז קארג!... אונז האָט אָבער אויף קיינעם אזוי נישט פארדראָסען, ווי אויף די באהעלפערס אונזערע, ימח שמם וזכרם! טאָטע־מאָמע, אז זיי באשטראָפען א קינד, טהוען זיי דאָס אפשר מחמת געטריישאפט. א רבי לערנט־אוועק און שמייסט־אַפּ מיט'ן קאנטשיק — דערויף איז ער א רבי און דערויף איז דאָס א קאנטשיק... אָבער די באהעלפערס, ימח שמם! נישט גענוג זיי האָבען אויפגעפרעסען אונזערע אלע אָנבייסענס, אויסקרענקען זאלען זיי דאָס נאָר, רבונו של עולם! נישט גענוג זיי האָבען איבערגעלאָזט אונז אייגע אליין אין מיטען פעלד אויף גאָט'ס באראָט, — האָבען זיי אונז בשעת שמייסען נאָך צוגעהאלטען, מיר זאלען נישט דרינען מיט די פיס!...

* * *

אָט אזוי האָט זיך אויסגעלאָזט אונזער יענער ל"נ־בעומר. דאָס איז געווען א וויסטער, א פינסטערער, א פארשפילטער ל"נ־בעומר.

צו דער סעודה

א ביל פון מיינע קינדערשע יאהרען.

נעשריבען אין יאהר 1906.

צוּ דֶער סְעוּדָה

א.

— איך ווייס נישט, וואָס פון דעם קינד וועט זיין, וואָס פון דעם קינד וועט אויסוואַכסען? עפּיס א קוואַטש, א נאַסע האַנט־שירקע, א ווייַנענדיגע קלאָגמוטער, צו אַלדי גוטע יאָהר! א קינד זאָל האַלטען אין איין ווייַנען!

אזוי זאָגט די מאַמע מיינע צו זיך אליין, טהוט מיך אָן יום־טוב'דיג און דערלאַנגט מיר אַלע מאָל אָדער א בוכענצי אין זייט, אָדער א סטוסאק אין פּליצע, אָדער א נעם ביי'ם אויהער, אָדער א ציפּצאָפּ ביי די האָר, אָדער א ריים־אויס א שטיק פּליש, און זי ווי'ל נאָך, אז איך זאָל פון אזעלכע עובדות לאַכען, ניט ווייַנען. און זי פּאַרקניפּעלט מיך פון אויבען ביז אַראָפּ אין מיין שבת'דיג קאַפּאָטקעלע, וואָס איז שוין לאַנג אויף מיר אזוי ענג, אז עס שפּאַרט מיר אַרויס די אויגען פון קאָפּ, און דערצו זענען די ארבעל עפּיס מאָדנע קורץ, און מיינע תּמיד רויט־בלויע הענט זענען עפּיס ווי אַרויסגעוואַכסען פון די ארבעל און זהען אויס, ווי געשוואָלען, און דאָס קאָן די מאַמע מיינע נישט איבערטראָגען.

— זעה נאָר א פּאָר ידים! — זאָגט זי און דערלאַנגט מיר א פּאַטש איבער די הענט, איך זאָל זיי אַראָפּלאָזען אַראָפּ, מע זאָל זיי ניט אַרויסזעהען. — ביי'ם פעטער הערץ ביי'ם טיש, אז דו

וועסט מיר זיצען, זאָלסט דו מיר די ידים האַלטען פון אונטען, דו הערסט וואָס איך זאָג דיר? און דאָס פּנים דיינם זאָל מיר ניט זיין אזוי רויט, ווי, להבדיל, ביי יאוודאָכע דער שיקסע, און מיט די עינים זאָלסט דו מיר ניט גלאָצען, ווי א קאָטער, דו הערסט וואָס מע רעדט צו דיר? און זיצען זאָלסט דו מיר, ווי א מענטש, און דער עיקר'שט — די נאָז, אוי א נאָני! געב נאָר אהער די נאָני דיינע, לאָם איך זי דיר נאָר צורעכט מאכען!

פּל זמן די נאָז איז א נאָז, איז נאָך צו דערלייִדען, נאָר אז די נאָז מיינע ווערט ביי דער מאָמע א „נאָני" און זי נעמט זיך צו איהר זי „צורעכט מאכען" — איז שוין אז אָך און אז וועה צו איהר, צו מיין נאָז הייסט עס. איך וויים נישט, וואָס האָט מיין נאָז ביי איהר אזוי פּארזינדיגט מעהר פון אַלע אברים, וואָס זי איז איהר אזא בלוטיגער שונא? דאכט זיך, א נאָז, ווי אַלע נעזער, א ביסעל א גראָבליכע, א ביסעל א רויטליכע און א ביסעל פּארריסען ארויף, און א ביסעל האָט זי ליעב זיין פּארנעצט. נו, איז וואָס? באדארף מען זי אזוי טרייבען אין דער ערד אריין? איהר מעגט מיר גלויבען, עס זענען געווען צייטען, וואָס איך פּלעג בעטען גאָט, ער זאָל זי ביי מיר צונעמען, זי זאָל מיר נאָר עפּעס אָפּפּאַלען, צו אַלדי שווארצע יאָהר, און א סוף! עס פּלעגט זיך מיר פּארשטעלען אין דער פּאנטאזיע, אז אָט שטעה איך אויף אין א שענעם פּריהמאָרגען אָהן א נאָז און געה־צו צו דער מאמע נאָך איבערבייסען, טהוט זי מיך א חאפּ: „וועה איז מיר! וואו איז דיין נאָז?" זאָג איך: „וואָסער נאָז?" און איך טאָפּ מיך מיט דער האַנט איבער'ן נאנצען פּנים און קוק אויף דער מאמע, ווי זי איז אוים מענטש, און האָב א נקמה: „א מצוה! לאָז זי זעהען, וואָס פּאר א פּנים איהר זוהן האָט א ה ן א נאָז!"... קינדערשע מחשבות! נארישע פּאנטאזיעס! גאָט הערט נישט מיין געבעט; די נאָז וואָפּסט, די מאמע מאכט זי אַלע מאַל צורעכט, און איך ווער פּארשווארצט מיט איהר אינאיינעם. און מעהר פון אַלע מאַל קומט זי נעבאָך אָפּ, די נאָז מיינע, אז עס קומט אונטער א

יום־טוב, למשל, א מין פורים, און מיר קלויבען זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

ב.

דער פעטער הערץ איז נישט נאָר דער גביר אין דער משפחה — ער איז דער ראש וראשון ביי אונז אין שטעדטל, און אין אלע שטעדטלעך ארום און ארום איז הערץ און הערץ און הערץ. איהר קאָנט פארשטעהן, אז ער האָט פערד א פאָר ברענענדיגע מיט א טאראנטאס אין אייגענעם, וואָס אז ער פאָהרט, טראסקען די רעדער אזוי שטארק, אז דאָס נאנצע שטעדטל לויפט־ארוים זעהען, ווי דער פעטער הערץ פאָהרט; און דער פעטער הערץ זיצט גאנץ אויבען־אָן אין טאראנטאס מיט דער שענער מעשענער קיילעכיגער באָרד און מיט די ביזע גרויע אויגען, און שאָקעלט זיך הין און הער, און קוקט אויף אלעמען דורך די זילבערנע בריללען פון אויבען ארָפּ, ווי איינער רעדט: „ווי קומט איהר, פארכעס, צו מיר? איך בין הערץ דער נגיד און פאָהר מיר אין קארעטע, און איהר זענט כתריליקעס, האלערראנצעס, קבצנים, און טיאָפקעט זיך אין דער בלאָטע!"

איך וויים נישט, ווי אזוי דער איבעריגער עולם, נאָר איך האָב דעם פעטער הערץ אזוי פיינט, אז איך קאָן נישט אָנקוקען דאָס רויטע פנים זיינס מיט די פעטע באקען, מיט דער מעשענער באָרד, מיט די זילבערנע בריללען, מיט'ן גראָבען בויך, מיט דער מאסיוועך נאלדענער קייט, וואָס ער טראָגט אויפ'ן בויך, און מיט'ן קיילעכיגען זיידענעם יארמלקעלע, וואָס ער טראָגט אויפ'ן קאָפּ, און ועל כולם — דאָס הוסטלע זיינס: ער האָט זיין אייגענם א הוסטל, וואָס גהט ביי איהם מיט א קניטש מיט די פלייצעס און מיט א מאך מיט'ן קאָפּ ארויף און מיט א פארשק מיט די ליפען, ווי איינער רעדט: „דרך־ארץ! דאָס האָב איך, הערץ. געגעבען

א הוסטעל, נישט מחמת, חס ושלום, איך האָב מיך צוגעקיהלט, נאָר גלאַט אזוי, איך ווי׳ל מיר הוסטען — הוסט איך"...

איך קאָן נישט פארשטעהן אונזער נעזינדע׳ל: וואָס חאפט זיי אזוי דער גוטער יאָהר, אז עס קומט פורים און מע קלויבט זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה? עס דאכט זיך מיר, אז זיי האָבען איהם אלע ליעב, אזוי ווי אויגענווהטיג, און די מאמע אליין, וואָס זי איז איהם איין אייגענע שוועסטער, גיהט אויך נישט אוים אזוי שטארק נאָך איהם, וואָרום אז די עלטערע קינדער זענען נישטאָ אין דער היים (פאר מיר שעמט זי זיך ווינציג־וואָס, אפנים), בענטשט זי דעם פעטער הערץ מיט מאָדנע ברכות; זי ווינטשט איהם: „ער זאָל איבערגעהן איבערארָהר, אם ירצה השם, אויף איהר שטאנד"... און לאָז אבער איין אנדערער פרובען זאגען אויפ׳ן פעטער הערץ א שלעכט וואָרט, וועט זי יענעם ארוים־רייסען די אויגען. איך בין איינמא׳ל געווען איין עדות, ווי דער טאטע האָט זיך א מא׳ל ארויסגעהאפט מיט א וואָרט. איהר מיינט, ער האָט עפים, חס ושלום, איהם פונע בכבוד געווען? ער האָט נאָר א זאָג געטהאָן צו דער מאמע: „וואָס הערט זיך? דיין הערץ איז שוין געקומען, צי נאָך נישט?" האָט זי איהם אפגעשפיעלט א דאָבראנאָץ, דעם טאטען נעבאָך, אז ער האָט זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

— וואָס איז עפים „מיין" הערץ? וואָס פאר א לשון? וואָס פאר איין אויסשפראך? וואָס פאר א „מיינער", וואָס?

— דיינער, וועמעס דען איז ער? מיינער? — פרובט זיך דער טאטע מיט מלחמה, נאָר עס גילט איהם נישט, וואָרום די מאמע פאלט־אָן אויף איהם פון אלע זייטען:

— נו, און אז מיינער, איז וואָס? נו, מיינער! לויגט דיר אפשר נישט? שטעהט דיר אפשר נישט אָן דער יחוס? האָסט מסתמא דערלעגט צו איהם דעם טאטענ׳ס ירושה, איא? האָסט דאָך מסתמא פון איהם קיינמא׳ל קיין טובה נישט געהאט, איא?

— וואר זאָגט דען, אז ניין? — פֿרובט זיך דער טאטע שוין מיט גוטען, וויל זיך אונטערגעבען, נאָר עס געהט נישט; די מאמע הערט נישט אויף צו טרעטען אויף איהם.

— דו האָסט דאָך מסתּמא בעסערע ברידער, ווי איך, אָיא? שענערע, בעסערע, פיינערע, לייטישערע, רייכערע, אָיא?

— אָבער שא! אָבער לאָז זיין איין עק! אָבער לאָז מיך צו־רוה! — זאָגט דער טאטע, רוקט אָן דאָס היטעל און מאכט א ויברח. דער טאטע האָט פֿארשפּיעלט די מלחמה, און מנצח געווען האָט די מאמע, אזוי ווי אלע מאל. זי איז תּמיד מנצח. זי פיהרט־אויס אלע מאל, נישט מחמת זי געהט ביי׳ם טאטען אין ספֿאריס, נאָר טאקי וויעדער א מאל דער פעטער הערץ: דערפאר, וויל דער פעטער הערץ איז א נגיד און מיר זענען זיינע ארעמע קרובים, זיין „משפּחה".

ג.

וואָס קעהר זיך אָן מיט אונז דער פעטער הערץ? צי לעבען מיר פון איהם? אָדער מיר האָבען גלאָט פון איהם גרויסע טובות? דאָס קאָן איך אייך נישט זאָגען, וואָרום איך וויים נישט. איך זעה נאָר, אז אלע ביי אונז אין שטוב, פונ׳ם גרעסטען ביז׳ן קלענ־סטען, ציטערען פאר׳ן פעטער הערץ אימת־מות. און אָט איז נעקומען פורים, איז מיט צוויי וואָכען פריהער הויבט מען זיך שוין אָן גרייטען צום פעטער הערץ צו דער סעודה. מיין עלטערער ברודער, משה־אברהם, א בחור׳על מיט בלאָסע איינגעפאלענע באקען און מיט שווארצע פּארטראכטע אויגען, גלעט זיך די פּאות אלע מאל, וועו מע דערמאנט איהם „ביי׳ם פעטער הערץ צו דער סעודה". און וואר שמועסט מיינע צוויי שוועסטער, מרים־רייזעל און חנה־רחל, וואָס איינע פון זיי איז שוין א כלה, — די האָבען זיך גלאָזט נייהען קליידלעך נאָך דעם לעצטען פאסאָן צולעזט דער סעודה, וואָס ביי׳ם פעטער הערץ, און האָבען זיך געקויפט שענע קעמעלעך מיט סטיינגעלעך צו די האָר, און האָבען גענאָלט אויך די שיך מע זאָל

זיי געבען פאַרדיכטען, האָט די מאַמע אָפּגעלעגט שוין אויף פּסח, חאָטש עס האָט זי גוט געקרענקט, וואָס זיי געהען נעבאַך באַרוועס. און איבערהויפּט פון מרים־רייזלען האָט זי געהאַט יסורים, דער חתן זאָל חלילה ניט דערזעהען, אז זי טראָגט צעריסענע שיך. זי האָט אזוי אויך געגוג צרות פון דעם חתן, וואָס לאַ די ער איז אַ גראָבער יונג, כּלומרשט אַ שטיקעל בוכהאַלטער, דאָס הייסט, מחילה, אַ קאָמי אין אַ געוועלב, פּערעבענדיוועט ער נאָך און וואָלט אַ בעלן געווען, אז די כּלה זיינע, מיין שוועסטער הייסט עס, זאָל געהן אויסגעפוצט נאָכ'ן לעצטען פּאַסאָן, ווי אַ פּרינצעסין. אַלע שבת, בייטאָג קומט צו אונז דער דאָזיגער קאָמי צו גאַסט, זעצט זיך אוועק מיט מיינע ביידע שוועסטער ביי'ם פענסטער, און מע רעדט, צום מיינסטען, פון שענע קלייַדער, נייע קאָסטיומען, לאַקירטע שטיוועל מיט קאַלאָשען, מאָדנע היטעלעך מיט פּערערען, זאָנטיקלעך מיט שפּיצלעך, און אויך פון ציכלעך רעדט מען פון געשטיקטע, מיט רויטע איינשיטלעך און מיט אַ ווייס לייַעבעל איבערגעצויגען און פון אויבען אַ קאַלדרע אַ גוטע, אַ וואַרעמע, איין אמת'ע, אַ בייענע, און ס'איז ווינטער, און אז מע לעגט זיך שלאָפען, איז מחיה. און איך זעה, ווי מיין שוועסטער, מרים־רייזעל, ווערט מיט אַ מאָל רויט, ווי אַ צוויק... מרים־רייזעל האָט אַ טבע: באַלד עפּים, טהוט איהר אַ זעץ דאָס בלוט אין פּנים אַרײַן. און טאָמער טהוט ער אַ קוק איהר אויף די פּים, באַהאַלט זי זיי אונטער'ן בענקעל, האָט מורא, אפּנים, ער זאָל חלילה ניט דערזעהען די אויסגעטראָטענע אָפּסאָצען און די אויסגעריבענע פּינגער.

ד.

— ביזט שוין גרייט צו דער סעודה? — פרעגט די מאַמע ביי'ם טאַטען אויפ'ן אַנדערען טאָג נאָך דער מגילה.

— וואָס איז שייך גרייט? — ענטפערט איהר דער טאַטע און טהוט־אָן די שבת'דיגע בעקעשע. — וואו זענען די קינדער?

— די קינדער זענען שוין באלד גרייט. — ענטפערט די מאמע, חאטש זי ווייסט נאנץ גוט, אז די קינדער, דאס הייסט מיינע שוועסטער, זענען נאך ווייט פון גרייט. זיי צוואגען זיך ערשט די קעפ, שמירען זיך די האר מיט מאנדעלעהל, פארקעמען זיך איינס דאס אנדערע, פוצען זיך אוים און טהוען־אן די נייע קלײדלעך, באשמירען די שיך מיט פלאסטערען־שמאלץ, זיי זאלען גלאנצען, אויסזעהען ווי נייע. נאר וואס קומט ארויס פון זייער גלאנצען, אז די אפסאצען, אוי די אפסאצען, האבען זיך אפגעזעצט, און פון פארעמט כמעט וואס מע זעהט־ארויס די פינגער... וואס טהוט מען, דער חתן זאל דאס, חלילה, נישט דערזעהען? און, ווי אויף צו־להכעיס, טראגט איהם אן דער רוח, דעם קאמי, אין א פרישען אנצוג מיט א שטארק־אנגעקראכמאלטען קאלנער און מיט א גרינעם מאדען־שניפס, און פון די שטארק־אנגעקראכמאלטע ווייסע מאנ־שעטען קוקען־ארויס צווישן געזונטע רויטע העמד מיט שווארצ נעגעל, און די פרישׂ־אונטערגעשארענע הער ביי איהם שטעהען קאפויר, און א וויס שטארק־אנגעקראכמאלט נאזטיכעל שלעפט ער ארום פון קעשענע, און עס שמעקט פון דעם א שטארקער ריח פון בשמים. נעגעלעך און געווירצען, וואס פארגעהט אין נאז ארײן, און איך הויב־אן צו ניסען, און פונ׳ם ניסען פלאצט מיין קאפאטקעלע און עס שפרינגען־אף פון דעם צוויי קנעפלעך. דערזעהט די מאמע און גיט מיר א וויסטען פעטשאטעק.

— א יונגאטש זאל ניט קאנען איינהאלטען אויף זיך קיין קנעפעל, צעשפרונגען זאלסט דו ניט ווערען! — אזוי זאגט די מאמע, חאפט א נאדעל־פאדעם, נייהט מיר צו די אפגעשפרונגענע קנעפלעך, און אז אלע ווערען פארטיג, לאזען מיר זיך נעהן צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

פריהער פאר אלע, אויפגעהויבען די פאלעם, געהט דער טאטע; נאך איהם, אין א פאר מאנסביל־שע שטיוועל, — די מאמע, מחמת די בלאטע איז זעהר גרויס; נאך איהר — בייד׳ע שוועסטער מיט זאנטיקלעך אין די הענט (טאמער ווייסט איהר, אויף וואס דארף

מען פורים זאָנטיקלעך?); נאָך זיי שפּרייזט מיין עלטערער ברודער משה־אַברהם איבער דער בלאָטע, האלט מיך פּאר א האנט און זוכט א טרוקען שטיקעל ארט, א סטעזשקע, און טרעפט אקוראט אין דער רעכטער בלאָטע אריין און טהוט זיך אלע מאל א חאפּ, ווי איין אָפּגעפּריהטער: „איף־א!" ביי דער זייט געהט אונזער חתן, דער קאָמי, אין א פּאָר נייע טיעפּע קאלאָשען, דער איינציגער, וואָס טראָגט קאלאָשען, און שרייט־אויס אלע מינוט הויך אויף א קול, אלע זאלען הערען: „איך זאל חאטש נישט אָננעמען קיין בלאָטע אין די קאלאָשען!"... און אָט אזוי קומען מיר צום פּעטער הערץ צו דער סעודה.

ה.

חאָטש עס איז נאָך גרויסער טאָג, דאָך ברענען שוין ביי'ם פּעטער הערץ אין שטוב ליכט א סך מיט לאמפּען אויף די טישען און מיט העסעם אויף די וואנט. דער טיש איז געגרייט; א מוראַ'דיגער פּורים־קויעטש, ווי א שור־הבר די גרויס, פּארנעמט א שטיק טיש, און ארום און ארום טיש שטעהט די נאנצע משפּחה אונזערע, אלע פּעטערם מיט אלע מוהמעס מיט אלע אונזערע נע־שוועסטערקינדערלעך — אלע, ברוך השם, ארעמעלייט, וועד מעהר און וועד ווינציגער, און מע רעדט צווישען זיך שטילערהייט און מע וואַרט, ווי אויף א ברית, בשעת קוואטער באדארף ארויסטראָגען דאָס קינד. דעם פּעטער הערץ זעהט מען ניט, און די מוהמע הערצעליכע, א אידינע מיט ווייסע פּערעל און מיט שווארצע ליפּען און מיט ארויסגעשטעלטע צייהן, דרעהט זיך ארום פּארטארעראמט ארום טיש, שטעלט־אויס די טעלער, צעהלט אונז אויס איטליכען באזונדער מיט דער לינקער האנט, האָט נאָר קיין מורא נישט פּאר קיין עין־הרע... און אָט עפּענט זיך די טיר און עס באווייזט זיך דער פּעטער הערץ אליין, אָננעטהאָן יום־טוב'דיג, אין א זיידענער גלאנצענדיגער בעקעשע מיט שטאַרק־בריטע ארבעל און מיט א

שטרייטמע אויפן קאפ, וואס ער טהוט דאס אן נאר פורים צו דער סעודה און פסח צום סדר, און די גאנצע משפחה טהוט זיך צו איהם א בויג, די מאנספילען שמייכלען עפים זעהר מאדנע, רייבען א האנט אן א האנט, די ווייבער געבען איהם אפ גוט יום־טוב, און מיר, יונגווארג, בלייבען שטעהן, ווי די גולמס, ניט צו ווייסען, וואס מע טהוט מיט די הענט... דער פעטער הערץ באטראכט אונז אלעמען, די גאנצע משפחה, מיט איין ברייטען קוק, פון אויבען אראפ, מיט זיינע בייזע גרויע אויגען, דורך די זילבערנע בריללען, טהוט בשעת מעשה א הוסטל און א מאך צו אונז מיט דער האנט:

— נו, פאר וואס זיצט איהר ניט? זעצט זיך אוועק, אט שטעהען בענקלעך.

די גאנצע משפחה זעצט זיך אוועק, איטליכער אויף איין עק בענקל, האט מורא זיך צוריהרען צום טיש, עס זאל חלילה נישט זיין קיין שאדען, און א מוראדיג שטילשווייגעניש הערשט אין זאל. מע הערט די ליכט, ווי זיי ברענען, עס שעמעריט אין די אויגען און אויפן הארצען איז קאלעמוטנע. מען איז אי הונגעריג, אי עס וויל זיך נישט עסען; עס האט אפגענומען מיט א מאל דעם אפעטים, ווי מיט די הענט.

— וואס שווייגט איהר? זאגט עפים, דערצעהלט עפים! — מאכט דער פעטער הערץ און טהוט א הוסטל מיט א קנייטש מיט די פלייצעם און מיט א מאך מיט קאפ ארויף און מיט א פארשק מיט די ליפען.

די משפחה שווייגט. קיינער וואגט נישט צו זאגען א ווארט ביי פעטער הערץ ביי טיש. מאדנע נאריש שמייכלען די מאנספילען, וויללען עפים זאגען און וויסען נישט וואס; משונה־ווילד קוקען זיך דורך די ווייבער, רעדען מיט די אויגען; און מיר, יונגווארג, ברענען, ווי אויף פאקעלן. מיינע ביידע שוועסטער קוקען זיך אן איינם דאס אנדערע, גלייך ווי זיי האבען זיך קיינמאל נישט געזעהען. מיין ברודער משה־אברהם קוקט אויף דער וועלט מיט א בלאס איבערגעשראקען פנים. קיינער, קיינער וואגט נישט צו

זאָגען א ווּאַרט ביי׳ם פּעטער הערץ ביי׳ם טיש. נאָר איינער פּיהלט זיך דאָ גוט, ווי אומעטום און ווי אלע מאל; דאָס איז מיין מרים־רייזעל׳ס חתן, דער קאָמי. ער ציהט ארויס די גרויסע אָננעקראָכמאלטע און שטאַרק־שמעקעדינע פּעטשייעל פון דער הינטערשטער קעשענע, שנייצט־אויס די נאָז נאָנץ ברייטליך, ווי ביי זיך אין דער היים, און רופט זיך אָן:

— פּורים זאל זיין אזא בלאָטע! איך האָב געמיינט, איך נעם־אָן פּולע קאלאָשען...

— ווער איז דער יונגערמאן, הא? — טהוט א פּרעג דער פּעטער הערץ, הויבט־אויף די זילבערנע ברילן און טהוט א הוסטעל, א קנייטש מיט די פּלייצעם און א מאָך מיט׳ן קאָפּ ארויף און א פּאָרשק מיט די ליפּען.

— ס׳איז מיין... מיין חתן... מיין מרים־רייזעל׳ס חתן. — מאַכט דער טאטע מיט א שטיל קול, ווי א מענטש, וואָס איז זיך מודה, אז דאָס האָט ער גע׳הרג׳עט א מענטשען, און מיר אלע בליבען זיצען, ווי געלעהמט, און מרים־רייזעל — ווּעה, ווּעה! — מרים־רייזעל ברענט, ווי א שטרוינענער דאָך!

דער פּעטער הערץ באטראכט די נאנצע משפּחה מיט א בריטען קוק פון זיינע ביזיג גרויע אויגען, שענקט אונז נאָך א הוסטעל און א קנייטש מיט די פּלייצעם און א מאָך מיט׳ן קאָפּ ארויף און א פּאָרשק מיט די ליפּען, און טהוט א זאָג צו אונז:

— נו? פּאר וואָס גענהט איהר זיך נישט וואשען? גענהט וואשט זיך, אָט שטעהט וואסער.

ו.

געוואשען זיך און אָפּגעוואָנט דעם „שאו־ידיכם", זעצען מיר זיך אוים, די נאנצע משפּחה, ארום טיש, און ווארטען, ביז דער פּעטער הערץ ווּעט מאכען „המוציא", ווּעט אויפשניידען דעם

מורא'דיגען פּורים־קוילעטש, וואָס איז גרויס ווי א שור־הבר, און דערווייל זיצען מיר אָהן לשון, ווי די שטומע, וואָלטען וועלען שוין טאקי עפּיס נעמען אין מויל אריין, נאָר דער פּעטער הערץ, ווי אויף צו־להכעיס, מאכט לאנגע שהיות, ווי א גוטער איד, ווי א רבי. קוים־קוים דערלעבט זעהען דעם שור־הבר א געקוילעטען, און איידער מיר שלינגען־ארָאָפּ דעם ערשטען ביסען, טהוט שוין דער פּעטער הערץ א קוק מיט די בייזע גרויע אויגען אויף דער נאנצער משפּחה מיט א הוסטעל און מיט א קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט א מאך מיט'ן קאָפּ ארויף און מיט א פּארשק מיט די ליפּען און א זאָג:

— נו? פּאר וואָס זינגט איהר עפּיס נישט? זינגט'ס עפּיס א ניגון צו דער סעודה, ס'איז דאָך היינט עפּיס פּורים אויף דער וועלט!

די נאנצע משפּחה קוקט זיך איבער מיט די אויגען, שושקען זיך עפּיס, רעדען שטיל־ערהייט, הייסען איינער דעם אנדערען זינגען, דינגען זיך: „זינג עפּיס". „זינג דו". „וואָס עפּיס איך? פּאר וואָס נישט דו?" אזוי לאנג, ביז עס חאפּט זיך נישט ארויס מיט א ניגון איינער פון אונזער משפּחה, אברהמ'ל דעם פּעטער איצי'ס, א יונגערמאן, וואָס סע וואכסט איהם נישט קיין באָרד און ער פּינטעלט מיט די אויגען און האָט א קוויטשיג קול און מיינט, אז ער קאָן זינגען.

וואָס פּאר א מין ניגון אברהמ'ל דעם פּעטער איצי'ס האָט געוואָלט אויסזינגען — ווייס איך נישט. איך וויים נאָר, אז ער האָט זיך געגעבען א נעם ביי'ם גאָרגל און א שטעל־אוועק א פּאלשען טאָן און — א קוויטשע־אויס אויף א פּארדומפּענער צו־הויכער שטימע א משונה־ווילדע טרויעריגע זאך, און נעמאכט האָט ער דערבייי אזא מאָדנע טרויעריג־לאכעדיג פּנים, אז מע האָט באַדאַרפט זיין א גאָט אַדער א מלאך, מע זאָל זיך איינהאלטען און נישט צעגעהן פון געלעכטער, ובפרט אז קעגען מיר איז געזעסען יוננווארג און געקוקט מיט אזעלכע אויגען, אז מע האָט באַדאַרפט

זיין שטארקער פון אייזען און נישט געבען א שאָם־אויס קיין געלעכטער.

דער ערשטער שאָם איז געווען פון מיר, און דעם ערשטען פּאַטש פון דער מאַמע האָב געהאַפּט איך. דער פּאַטש האָט מיך אַבער נישט אָפּגעקיהלט; אַדרבּה, ער האָט אַרויסגערופען ביי דער גאַנצער חברה יונגווארג, און אויך ביי מיר, א פּרישען געלעכטער, און דער פּרישער געלעכטער האָט אַרויסגערופען א פּרישען פּאַטש, און נאָכ'ן פּאַטש — וויעדער א געלעכטער, און נאָכ'ן געלעכטער — וויעדער א פּאַטש, אזוי לאַנג, ביז מע האָט מיך אַרויסגעפיהרט פון זאל אין קיך אַריין, פון קיך אין דרויסען אַרויס, פון דרויסען האָט מען מיך געפראַכט אהיים א צע'הרג'עטען, א צעשלאָגענעם, א באַנאַסענעם מיט טרערען, מיט בלוטיגע טרערען — און איך האָב מיר יענעם אָוועגט פּאַרשאָלטען דאָס געביין, געשאָלטען דעם פּורים, געשאָלטען די סעודה, געשאָלטען אברהמ'על דעם פּעטער איצי'ס, און מהר פון אלע דעם פּעטער הערץ — זאל ער מיר מוחל זיין, ער איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט. אויף זיין קבר שטעהט א מצבה, די שענסטע מצבה ביי אונז אויפ'ן בית־עולם, און אויף דער מצבה שטעהען אויסגעקריצט מיט גאָלדענע אותיות אלע זיינע מעלות, מיט וועלכע ער האָט זיך אויסגעצייכענט אין זיין לעבען:

„פּה נקבר — דאָ ליגט א מאַן איין עהרליכער, א גוטער, א האַרציגער, א ליעבליכער, א בריימע האַנט, א גרויסער בעל־צדקה, א צוגעלאָזטער, א געטרייער, א פריינטליכער, און נאָך, און נאָך. תנצב"ה".

דער אורח

נעשריבען אין יאהר 1906.

דֶער אוֹרַח

א.

— איך האָב פון אייערטוועגען, רב יונה, איין אורח אויף פּסח, האָט איהר נאָך אזא אורח נישט געהאַט זינט איהר זענט א בעל־הבית.

— דהיינו?

— דהיינו, איין אתרוג, נישט קיין אורח!

— דהיינו, וואָס הייסט איין אתרוג?

— דהיינו, איין אתרוג הייסט — א איד פון סאמע זייד, און א שענער איד א פּארשוין. איין חסרון נאָר, וואָס ער פּאַר־שטעהט נישט אונזער לשון.

— וואָסער דען לשון פּארשטעהט ער?

— לשון־קודש.

— פון ירושלים?

— פון וואַנען ער איז — וויים איך נישט, נאָר אז ער רעדט, רעדט ער מיט סאמע פּתח'ען.

אָט אזא געשפּרעך איז פּאַרגעקומען צווישען טאַטען מיט עזריאל דעם שמש א פּאָר טעג פּאַר פּסח, און איך בין זעהר נייגיעריג געווען אָנצוקוקען דעם דאָזיגען „אתרוג", וואָס פּאַר־שטעהט נישט אונזער לשון און רעדט מיט סאמע פּתח'ען. שוין אין שוהל האָב איך באמערקט עפּים א מאָדנע נפש מיט א

שטרײמל און מיט א טערקישען חאלאט פון גלעק, בלויע און רויטע פאסען. ארום דעם דאזיגען פארשוין האבען מיר, יונגווארג, ארומגעשטעלט זיך פון אלע זייטען און געגומען איהם באטראכטען, און האבען געחאפט א מיאום'ען פסק פון עזריאל דעם שמש: קינדער זאלען נישט האבען קיין טבע קריכען א פרעמדען מענטשען אין פנים אריין. נאכ'ן דאוונען האט דער גאנצער עולם אפגעשטעקט דעם פארשוין שלום און געזאגט איהם א גוט יום־טוב, און דער פארשוין האט אלעמען אפגעענטפערט מיט א זים שמייכלע אויף די רויטע בעקלעך, פארבראכט מיט א גרוי בערדל: „שאלאם! שאלאם!" דער „שאלאם־שאלאם" האט ארויסגערופען ביי אונז, קלייניוארג, זעהר א גרויס גלעזעטער. און דאם האט עזריאל דעם שמש שטארק פארדראסען; האט ער זיך גלאזט צו חברה מיט א פארטיגער האנט אויף צו געבען פעטש. חברה האט זיך פון עזריאל'ס האנט אויסגעגליטשט, וויעדער פאר־גנב'עט זיך צום פארשוין, הערען ווי ער זאגט „שאלאם־שאלאם", אויסגעשאסען א גלעזעטער און וויעדער זיך אויסגעגליטשט פון עזריאל'ס האנט... מיט גרויס גדלות לאז איך מיך געהן נאכ'ן טאטען מיט'ן דאזיגען פארשוין צו אונז אויף יום־טוב און פיהל, אז אלע חברים זענען מיר מקנא אויף דעם אורח. זיי קוקען אונז נאך אלע פון דער ווייטען, און איך דרעה־אוים צו זיי דעם קאפ און שטעל זיי ארויס א צונג. א גאנצען וועג שווייגען מיר אלע דריי, און ארויינגעקומען אין שטוב אריין, זאגט דער טאטע צו דער מאמע: „א גוט יום־טוב!" און דער אורח טהוט א שאקל מיט'ן קאפ און דאם שטרײמל טהוט זיך א טרייסל: „שאלאם! שאלאם!" איך דערמאן מיך אן מיינע חברים און באהאלט דאם פנים אונטער'ן טיש, איך זאל נישט אויסשיסען קיין גלעזעטער. איך האפ א קוק אלע מאל אויפ'ן אורח, און ער געפעלט מיר: עס גפעלט מיר זיין טערקישער חאלאט, וואם מיט די גלעק, בלויע און רויטע פאסען; עס גפעלען מיר די רויטע פרישבלוטיגע בעקלעך זיינע, וואם זענען ארומגעברעמט מיט א שען קיילעכיג

גרוי בערדעל; עס געפעלען מיר זיינע שוואַרצע שענע אויגען, וואָס קוקען־ארויס שמייכלענדיג פון אונטער די געריכטע גרויע בערמען. אויך דעם טאַטען, זעה איך, איז ער געפעלען. דער טאַטע איז זיך מיט איהם משמח, און די מאַמע קוקט אויף איהם, ווי אויף א געטלעכען מענטשען, און קיינער רעדט נישט מיט איהם א וואָרט. דער טאַטע אליין מיט זיין בבוד בעט איהם אויס דאָס הסב־בעט. די מאַמע איז פארטאַרראַמט מיט'ן גרייטען צום סדר, און ריקעל די מויד העלפט איהר אונטער. ערשט אז עס קומט צום קידוש מאַכען, שמועסט זיך דורך דער טאַטע מיט'ן אורח אויף לשון־קודש, און איך בין מלא גדולה, וואָס איך פארשטעה כמעט איטלעכס וואָרט. איך געב דאָ איבער זייער לשון־קודש'ען שמועס מלה במלה:

דער טאַטע: נו? (אויף אונזער לשון זאָל דאָס הייסען: מאַכט, זייט מוחל, קידוש!).

דער אורח: נו־נו! (אויף אונזער לשון זאָל דאָס הייסען: מאַכט, מאַכט!).

דער טאַטע: נו־אָ? (פאַר וואָס ניט איהר?).

דער אורח: אָ־נו? (איהר פאַר וואָס נישט?).

דער טאַטע: אי־אָ! (פריהער איהר!).

דער אורח: אָ־אי! (איהר פריהער!).

דער טאַטע: ע־אָ־אי! (איך בעט אייך, מאַכט איהר!).

דער אורח: אי־אָ־ע! (מאַכט איהר, איך בעט אייך!).

דער טאַטע: אי־ע־אָ־נו? (וואָס וועט אייך אהרען, אז איהר וועט מאַכען פריהער?).

דער אורח: אי־אָ־ע־נו־נו! (אז איהר ווילט דוקא איך, לאָז זיין איך!).

און דער אורח נעמט דעם כּוס פונ׳ם טאטען׳ס הענט און לעגט־אוועק א קידוש, נאָר אזא קידוש, וואָס מיר האָבען אזעלכס נישט נעהערט און וועלען שוין נישט הערען קיינמאָל. ערשטענס, די עברי, וואָס מיט סאָמע פּתח׳ען: „ברשות מאַראַנאַן ורַאבּאַנאַן ורַאבּאַטאַי"... און צווייטענס — דאָס קול, וואָס געהט ביי איהם נישט פונ׳ם האַלז, נאָר ווי פונ׳ם טערקישען חאַלאַט, וואָס מיט געלע, בלויע און רויטע פּאַסען. איך האָב מיך דערמאָנט אָן מיינע חברים, וואָס פּאַר א געלעכטער דאָ וואָלט אויסגעבראָכען און וואָס פּאַר פּעטש דאָ וואָלטען געפלויגען, וועו זיי זאָלען, אשטייגער, זיין ביי דעם קידוש! נאָר אזוי ווי איך בין דאָ אליין, האַלט איך מיך איין און פרעג דעם טאטען די פיער קשיות, און מיר זאָגען די הגדה אַלע אינאיינעם, און איך בין שטאָלץ, וואָס דער דאָזיגער פּאַרשוין איז אונזער אורח, נישט קיינעמ׳ס.

ב.

דער תּנא, וואָס האָט געזאָגט: „אין משיחין בסעודה" — מען זאָל נישט רעדען, הייסט עס, ביי׳ם עסען, זאָל ער מיר מוחל זיין, האָט נישט געקענט דאָס אידישע לעבען. איך בעט אייך, וועו האָט א איד, למשל, צייט צו רעדען, אז נישט ביי׳ם עסען? גבפרט פּסח צום סדר, וואָס ס׳איז פּאַרהאַן אזוי פיעל צו זאָגען פּאַר דער סעודה און נאָך דער סעודה? ריקעל די מויד האָט דערלאַנגט דאָס וואַסער, מע האָט זיך נאָר געוואַשען, נעמאַכט המוציא, געזאָגט „על אכילת מצה", און די מאַמע האָט אויסגע־טיילט די פיש, — אזוי האָט דער טאטע פּאַרקאַטשעט די ארבעל און האָט זיך אריינגעלאָזט מיט׳ן אורח אין א לאַנגען שמועס אויף לשון־קודש. דאָס ערשטע, וואָס דער טאטע האָט איהם געפרעגט, איז געווען די געווהנליכע: שאלה, וואָס איין איד פרעגט ביי׳ם אנדערען אידען:

— מה שמכם?

דערויף האָט איהם דער אורח געענטפערט מיט סאמע פּתח'ען און אין איין אָטהעם, ווי מע זאָגט די עשרת בני־המן אין דער מגילה:

— איק בכר גלש דמת הנך וסם זען חפּף טצץ.

דער טאטע איז געבליבען זיצען מיט'ן ביסען אין מויל און געקוקט פּאָרוואונדערט אויפ'ן פּארשוין, אפּנים, דערפּאר, וואָס ער טראָגט אזא לאַנגען נאָמען, און איך האָב מיך פּארהוסט און געקוקט אראָפּ, אונטער'ן טיש. האָט מיר די מאמע א זאָג געטהאָן: „פּאַוואָלי ווי דו עסט פיש, קאָנסט זיך ווארגען, חלילה, מיט א ביינדעל". און אויפ'ן פּארשוין האָט זי א קוק געטהאָן מיט גרויס רעשפּעקט. עס ווייזט אויס, אז זי איז פּונ'ם נאָמען גאָר נתפּעל געוואָרען, חאטש זי האָט נישט פּארשטאַנען וואָס דאָס באדייט. און אזוי ווי דער טאטע האָט יא פּארשטאַנען, האָט ער געפּונען פּאר נויטיג איהר די זאָך אויפצוקלערען:

— פּארשטעהסט דו מיך, א י ק ב כ ר — דאָס איז אונזער איבערגעקהרטער אלף־בית, און דאָרט איז ביי זיי, אפּנים, אזא מנהג, אז איטליכער הייסט ביי זיי על־פּי אלף־בית.

— אלף־בית! אלף־בית! — האפּט אונטער דער פּארשוין מיט א זיס שמייכעלע אויף די בלוט־רויטע בעקלער, און די שענע שוואַרצע אויגען קוקען אויף אונז אלע, און אפילו אויף ריקעל די מויד, מיט גרויס פּריינטשאפּט.

נעוואָהר געוואָרען דעם נאָמען זיינעם, איז דער טאטע נייגיריג געווען צו וויסען, אויך פון וואַנען, פון וואָסער א לאנד ער קומט צו פּאָהרען. דאָס האָב איך פּארשטאַנען לויט די נעמען פון שטעדט און מדינות, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען, און וואָס דער טאטע האָט דאָס נאָכדעם איבערגעזעצט פּאר דער מאמע, געגעבען כּמעט אויף איטליכס וואָרט א פּירוש, און די מאמע איז פון איטליכס וואָרט געווען נתפּעל, און אויך ריקעל די מויד איז געווען נתפּעל, און ס'איז טאקי געווען פון וואָס נתפּעל צו ווערען: א קליינינגקייט, א פּארשוין קומט צו פּאָהרען אפּשר פּאר צעהנ־

טויזענט מיל פון א מדינה, וואָס איידער מע קומט־צו צו איהר, מוז מען אריבערשוויטען זיעבען ימים מיט א מדבר, און וואָס צו דעם מדבר אליין דארף מען נעהן ניט ווינציגער, ווי פערציג טעג מיט פערציג נעכט, און אז מע קומט שוין צו גאָר נאָהענט, באַ־דארף מען ארויפקלעטערען אויף אזא הויכען בארג, וואָס דער שפּיץ גרייכט ביז צו די וואָלקענס, און באדעקט איז ער מיט אייז, און ווינטען שרעקליכע בלאָזען דארטען, וואָס איז סכּנת־נפשות !... דערפאר אבער, אז מע קומט־איבער בשלום דעם דאָזיגען בארג און מע טרעט־אריין אין זייער לאנד, זעהט מען פאר זיך דעם אמת'ען גן־עדן התחתון: בשמים, נעגעלעך, געווירצען, כל המינים פּירות, עפּעל און בארען און פּאָמעראנצען, ווינטרויבען, טייטלען און אילבערטען, נים און פייגען להוב. און די הייזער זענען דארטען געבויט פון סאמע טענעהאלץ און געדעקט מיט ריין זילבער, די כלים זענען פון גין־גאָלד (בשעת מעשה טהוט דער אורח א קוק אויף די זילבערנע כוסות אונזערע מיט די זילבערנע לעפּעל, גאָפּלען און מעסערם), און בריליאַנטען, פערלען און דימענטען וואָלגערען זיך דארטען אויף דער גאס, קיינער ווייל זיך ניט געבען די מיה זיך אָנצובויגען זיי אויפצוהויבען, וואָרום זיי האָבען דארטען קיין שום ווערטה (און בשעת מעשה קוקט דער אורח אויף דער מאמע'ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די געלע פערעלעך, וואָס אויף איהר ווייסען האלז).

— דו הערסט? — מאכט דער טאטע צו דער מאמע מיט א גליקליך פּנים.

— איך הער. — ענטפערט איהם די מאמע און פרעגט א קשיה: — למאי ברענגען זיי דאָס ניט צו פיהרען אהער, זיי וואָלטען דאָך דא געמאכט דערפון גאָלד! אנו, טהו איהם אקארשט אומיסטען א פרעג, יונה.

דער טאטע פרענט איהם די דאָזיגע קשיה און באקומט פון איהם א תשובה, און גיט איבער דער מאמע אויף אונזער לשון:

— פֿאַרשטעהסט דו, ער זאָגט, אז דו קומסט צו פֿאָהרען אַהינצו, קאָנסט דו דיר נעמען וויפיעל דו ווילסט, פּולע קעשענעס, נאָר פֿאָהרסט דו פּון דאָרטען אַרויס, מוזט דו אָפּגעבען אַלסדינג צוריק, און טאָמער טרייסעלט מען אויס ביי דיר וואָס ניט איז, ביזט דו חייב מיתה.

— וואָס היסט דאָס? — פֿרעגט די מאַמע, דערשראָקען.

— דאָס היסט, מע הענגט דיך אויף אויף א בוים, אָדער מע פֿארשטיינערט דיך מיט שטיינער.

ג.

וואָס ווייטער ווערען די מעשיות פּונ׳ם דאָזיגען פֿארשוין אַלץ מעהר אינטערעסאַנט, און אז עס האַלט שוין נאָך די קנייטלעך און מיר נעמען נאָך צו ביסלעך ווויין, פֿרעגט איהם דער טאַטע: וועמען נעהער דאָס אַלסדינג, און צי ס׳איז פֿארהאַן דאָרטען א מלך? און באַלד באַקומט ער א קלאָרע תּשובה, און גיט דאָס איבער דער מאַמע מיט גרויס חדוה אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, אז נעהערען נעהער דאָס אינגאַנצען צו די דאָר־טיגע אידען, וואָס מע רופט זיי „ספֿרדים", און א מלך איז ביי זיי פֿארהאַן, זאָגט ער, אויך א איד, זעהר א פֿרומער איד מיט א שטריימעל, זאָגט ער, און רופען רופט מען איהם יוסף־בן־יוסף. ער איז א פֿהן גדול, זאָגט ער, ביי די „ספֿרדים" און פֿאָהרט אַרויס, זאָגט ער, אין א גילדענער קאַרעטע מיט זעכס ברענענדיגע פֿערד, און אז ער קומט, זאָגט ער, אין שוהל אַריין, נעהען איהם, זאָגט ער, אקענען די לויים מיט א געזאַנג...

— ביי אייך זינגען לויים אין שוהל? — פֿרעגט איהם דער טאַטע פֿארוואונדערט און באַקומט באַלד א תּשובה און גיט דאָס איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון, און דאָס פּנים ביי איהם שיינט, ווי די זון:

— וואָס זאָגסט דו דערויף? ער דערצעהלט, אז ביי זיי איז פֿאַרהאַן א בית־המקדש מיט כּהנים מיט לויים מיט אַיין אָרגעל...

— נו, און א מזבח? — טהוט איהם דער טאַטע א פּרעג און באַקומט א תּשובה, און גיט דאָס איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, ס'איז דאָ ביי זיי א מזבח מיט קרבנות, זאָגט ער, מיט גילדענע פּלים, אַלסדינג ווי אַמאָל, זאָגט ער, ביי אונז אין ירושלים.

און ביי די וועלטער לאָזט־אַרויס דער טאַטע א טיעפּען זיפֿץ, און אויף איהם קוקענדיג, זיפּצט אויך די מאַמע. און איך פֿאַרשטעה איהם ניט, וואָס דאַרף מען דאָ זיפּצען? אדרבה, מע באַדאַרף זיין שטאָלץ, מע באַדאַרף זיין פֿרייליך, וואָס מיר האָבען אזא לאַנד, וואו עס געוועלטיגט א אידישער מלך און א כּהן גדול און וואו עס געפּינט זיך א בית־המקדש מיט כּהנים, מיט לויים, מיט אַיין אָרגעל, מיט א מזבח, מיט קרבנות... און גוטע, ליכטיגע מחשבות חאָפּען מיך אויף און טראָגען מיך אַוועק גלייך אהינצו, אין יענעם גליקליכען אידישען לאַנד, וואו די הייזער זענען געבויט פון סאַמע טענענבוימער, געדעקט מיט ריין זילבער, וואו די פּלים זענען פון גיין־גאָלד, און וואו בריליאַנטען, פּערלען, דיימענטען וואָלגערען זיך אויף דער גאַס. און עס גנבה'ט זיך אריין צו מיר א מחשבה, אז וועו איך זאָל דאָרטען זיין, וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס איך האָב צו טהון; איך וואָלט שוין געוואוסט, וואו צו באַהאַלטען; ביי מיר וואָלט מען שוין נישט אויסגעטרייסעלט גאָרנישט... איך וואָלט שוין געפּראַכט פון דאָרטען דער מאַמע א שענע מתּנה: אויהערינגלעך בריליאַנטענע און פּערעל עטליכע שניר־לעך. און בשעת מעשה טהו איך א קוק אויף דער מאַמע'ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די גלעלע פּערעלעך, וואָס אויף איהר ווייסען האַלז, און איך באַקום א שטאַרקען חשק צו זיין אינ'ם דאָזיגען לאַנד, און עס פּאַלט מיר איין א געדאַנק.

איך זאָל נאָך פּסח זיך דורכפאָהרען אהין מיט'ן דאָזיגען אורח, נעווייניגסטלעך, בסוד, אז קיינער זאָל ניט וויסען. איך וועל דעם סוד אנטפלעקען פאר'ן אורח, אויסגיסען פאר איהם מיין הארץ, אויס־זאָגען איהם דעם גאנצען אמת, און בעטען איהם, ער זאָל מיך נעמען מיט זיך אהינצו חאטש אויף א קלייניר צייט. ער וועט דאָס מיר נעווים טהון. ער איז זעהר א גוטער, א צוגעלאָזטער פאר־שוין. ער קוקט אויף איטליכען באזונדער, און אפילו אויף ריקעל די מויד, אזוי פריינטליך, אזוי פריינטליך!

אזוי טראכט איך מיר און קוק אויף אונזער אורח, און עס מאָהלט זיך מיר אוים, אז ער טרעפט מיין מחשבה, מחמת ער קוקט אויף מיר מיט זיינע שענע שוואַרצע אויגען, און עס דאכט זיך מיר, אז ער ווינקט צו מיר און זאָגט צו מיר אויף זיין לשון:

— שווייג, ווייסער־חברה'ניק איינער, לאָז נאָר איבערגעהן דער פּסח, וועט שוין זיין רעכט!...

ד.

א גאנצע נאכט פּלאָנטען זיך מיר חלומות: א מדבר, א בית־המקדש, א כהן גדול און א בארג א הויכער, און איך קלעטער ארויף אויפ'ן בארג, און דאָרט וואַכסען בריליאנטען, פערלען, דימענטען, און מיינע חברים קריכען ארויף אויף די בוימער און טרייסלען זיי, און עס פאלען פון דאָרטען אויף דער ערד גוזמי נוזמאות בריליאנטען, פערלען, דימענטען, און איך שטעה פון הינטען און קלויב די בריליאנטען, פערלען, דימענטען, און שטופ אין די קעשענעס — און מערקווירדיג! וויפיעל איך שטופ — און עס נעהט נאָך! וויפיעל איך שטופ — און עס נעהט נאָך! לעג איך אריין די האנט אין קעשענע און נעם־ארויס פון דאָרטען אנשטאָט בריליאנטען, פערלען, דימענטען — גאָר פירות אלערליי: עפּעל און בארען, און פּאָמעראַנצען און אויליבערטען, און טייטלען און נים און פייגען... און איך האָב דערפון גרויסע אנגסטען, קאטשע

מיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער, און עס חלומ'ט זיך מיר דאָס בית־המקדש, און איך הער די כהנים דוכנ'ען און די לויים זינגען און דעם אַרגעל שפּיעלען, און עס ווילט זיך מיר אַריינגעהן אינווענדיג אין בית־המקדש, און איך קאָן נישט — ריקעל די מויד האַלט מיך צו און לאָזט מיך ניט, און איך בעט זיך ביי איהר, איך שריי, איך ווייז, איך האָב דערפון גרויסע אַנגסטען, קאַטשע מיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער, און חאַפּ מיך אויף און... דער־זעה פּאַר זיך דעם טאַטען מיט דער מאַמען שטעהען האַלב אַנ־געטהאָן, ביידע בלאַס, ווי דער טוידט, דער טאַטע אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, די מאַמע ברעכט די הענט און אויף איהרע שענע אויגען שטעהען טרערען. מיין קינדערש האַרץ דערפיהלט, אז דאָ איז עפּעס געשעהען ניט קיין גוטע זאַך, זעהר ניט קיין גוטע זאַך, נאָר וואָס מיין קינדערש קעפּעל האָט נישט צוגעטראַכט פּאַר איין אומגליק — איז דאָס געווען א גאַרנישט קענען דעם, וואָס ס'איז געשעהען.

און געשעהען איז אָט וואָס: אונזער אורח, דער פּאַרשוין פון יענער וויטער מדינה, פון יענעם גליקליכען לאַנד, וואָס די הייזער זענען דאַרט געבויעט פון סאַמע טענענבוימער און געדעקט מיט ריין זילבער א. א. וו., איז נעלם געוואָרען, און אינאיינעם מיט איהם איז נעלם געוואָרען ביי אונז א סך זאַכען: אַלע זילבערנע כוסות, אַלע זילבערנע לעפּעל, גאַפּלען און מעסערם, דאָס גאַנצע ביסעל ציערונג דער מאַמע'ס, און אויך מזומן נעלט, וויפּיעל עם האָט זיך געפּונען ביי אונז אין קאַסטען. און אויך ריקעל די מויד איז מיט איהם אַנטרונען געוואָרען...

און עס נעמט מיך אָן ביי'ם הארצען, נישט אויף די זילבערנע כוסות מיט די זילבערנע לעפּעל, גאַפּלען און מעסערם, וואָס זענען נעלם געוואָרען, און נישט אויף דער מאַמע'ס ציערונג, און נישט אויפ'ן מזומן נעלט, און נישט אויף ריקעל די מויד — חאַפּט זי דער רוח! — נאָר אויף דעם גליקליכען־גליקליכען לאַנד, וואָס סע וואַלגערען זיך דאַרטען בריליאַנטען, פּערלען, דימענטען, און אויף

דעם בית־המקדש, מיט די כהנים, מיט די לויים, מיט'ן אָרגעל, מיט'ן מזבח, מיט די קרבנות און מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס מע האָט ביי מיר אוועקגעראויבט, צוגענומען, צוגענומען, צוגענומען.

און איך קעהר מיך אום מיט'ן פנים צום וואנט און ווין, ווין שטיל־ערהויט.

אליהו הנביא

א פאנטאסטישע נעשיכטע מיט א רעטעניש לכבוד פסח,
ספעציעל פון קינדער וועגן.

נעשריבען אין יאהר 1908.

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא

א.

נישט גוט צו זיין א בן־יחיד, א ציטערינגער ביי טאטע־מאמע. „פון זיעבען אייניער געפֿליבען". דאָ — נישט שטעה, דאָרט — נישט גערה. דאָם — נישט עס, יענם — נישט טרינק. דעם קאָפּ — דעק צו. דעם האַלז — פּארבינד. די הענט — באַהאַלט. די נאָז — שניץ־אויס. אך, נישט גוט, נישט גוט צו זיין א בן־יחיד. און נאָך א נגיד'ס א יונגעל דערצו. מיין טאטע איז א נגיד. א חלפן איז ער. געהט־ארום מיט א טאַרבע מינץ איבער די קלייטען. בייט זיך־אויף מינץ און מינץ אויף זיך־בער. זענען דערפאר ביי איהם די פינגער תמיד שוואַרץ און די נעגעל צעטריסקעט. האַרעווען האַרעווט ער אפילו זעהר שטאַרק. אלע טאָג אז ער קומט אהיים, איז ער אויסגעמיעדט און צעבראָכען. „נישטאָ קיין פּים — קלאָגט ער זיך פּאר דער מאמע, — נישטאָ קיין פּים, קיין סימן פון קיין פּים"...

נישטאָ קיין פּים — עס קאָן זיין. דערפּאר האָט ער אָבער „פּרנסה בשפע". אזוי זאָגען אלע, און אלע זענען אונז מקנא, וואָס מיר האָבען פּרנסה, און נאָך בשפע. די מאמע איז צו־פריעדען. איך אויך. „א פּסח ביי מיר היינטיגם יאָהר — אויף אלע אידישע קינדער, רבונו של עולם"...

אזוי זאגט די מאמע און דאנקט נאָט, וואָס מיר האָבען אזא פּסח. איך אויך. נאָר ווי דערלעבט מען איהם שוין, אָט דעם פּסח?...

ב.

קוים דערלעבט פּסח. דעם ליעבען טייערען פּסח. אויסגעקלייידט האָט מען מיך — בגדי־מלכות, ווי עס פּאסט פּאר א נגיד'ס א יונגעל. וואָס קומט מיר אָבער ארויס? אז איך טאָר נישט ארומשפּרינגען אין דרויסען — איך וועל זיך פּארקיהלען. אז איך טאָר נישט ארומלויפען מיט אלע קבצנ'ישע קינדער — איך בין א נגיד'ס א יונגעל. אזעלכע שענע מלבושים — נישטאָ פּאר וועמען צו באריהמען זיך. א פולע קעשענע מיט נים — נישטאָ מיט וועמען צו שפּיעלען.

נישט גוט צו זיין א בן־יחיד, א ציטעריגער, וואָס פון זיעבען איינער געבליבען, און נאָך א נגיד'ס א יונגעל דערצו.

ג.

דער טאטע האָט אָנגעטהאָן די בעסטע קאפּאָטע און איז אוועק אין שוהל דאוונען. זאגט צו מיר די מאמע: „ווייסט דו וואָס? לעג זיך צו. שלאָף דיך אויס. וועסט דו קאָנען זיצען ביי'ם סדר. וועסט דו פרעגען דעם טאטען די פיער קשיות". משוגע בין איך? פּאר'ן סדר וועל איך געהן שלאָפען? „געדענק זשע, פּסח צום סדר טאָר מען נישט שלאָפען. וואָרום טאָמער, חלילה, וועלסט דו אנשלאָפען ביי'ם סדר, אזוי קומט אליהו־נביא מיט א זאק אויף די פלייצעס... פּסח ביינאכט געהט־ארום אליהו־נביא און קוקט, ווער עס שלאָפט ביי'ם סדר, דעם נעמט ער צו אין זאק אריין"... חא־חא! איך וועל אנשלאָפען וועלען ביי'ם סדר? איך? און אז מע זאָל זיצען א גאנצע נאכט? און אפילו

ביז'ן ווייסען טאָג אריין? ווי אזוי איז געווען, מאמע, פּאַראַ־
יאָהרען? „פּאַראַיאָהרען ביזט דו אנשלאָפען געוואָרען באַלד נאָך
קידוש"... פּאַר וואָס זשע איז נישט געקומען צו מיר דעמאָלט
אלי־נביא מיט'ן זאק? „דעמאָלט ביזט דו נאָך געווען א קליי־
ניטשקער, היינט ביזט דו א גרויסער. היינט דאַרפסט דו פּרעגען
דעם טאַטען די פּיער קשיות. היינט דאַרפסט דו זאָגען מיט'ן
טאַטען „עבדים היינו". היינט דאַרפסט דו עסען מיט אונז פּיש
און יויך און קניידלעך... שא — אָן געהט דער טאַטע פון שוהל".

— גוט יום טוב!

— גוט יום טוב!

ד.

דאנקען גאָט. דער טאַטע האָט אָפּגעמאַכט קידוש. איך אויך.
דער טאַטע האָט אויסגעטרונקען דעם ערשטען כּוס. איך אויך.
און דוקא א פּויעלען כּוס, און דוקא ביז'ן רנא. „זעה נאָר, ביז'ן
דנא!" — זאָגט די מאַמע צום טאַטען, און מיר זאָגט זי: „א
פּויעלען בעכער מיט וויין? וועסט אנשלאָפען ווערען"... חא־חא!
איך וועל אנשלאָפען ווערען? איך? און אז מע זאָל זיצען א
גאנצע נאכט? אפילו ביז'ן ווייסען טאָג אריין? אנו, פּרעגט
דעם טאַטען, ווי אזוי האָב איך אָפּגעקלאָפּט די פּיער קשיות? ווי
אזוי זאָג איך די הגדה? ווי אזוי שאָקעל איך זיך איבער'ן סידור
און זינג מיט'ן טאַטען דעם „עבדים היינו"?... און די מאַמע לאָזט
נישט אראָפּ קיין אויג פון מיר און שמייכעלט און זאָגט צו מיר:
„וועסט אנשלאָפען ווערען. אנשלאָפען ווערען"... ער, מאַמע!
מאַמע! מיר דאכט זיך, מע זאָל זיין מיט אכצעהן קעפּ, קאָן מען
פון דעם אלייין אנשלאָפען ווערען! אנו, לאָז מען זיך אוועקזעצען
אייך אקעגען און זינגען אייך אין אויהער: „אנשלאָפען ווערען,
אנשלאָפען ווערען".

פּאַרשטעהט זיך, אז איך בין אנשלאָפען געוואָרען.

ה.

אנשלאפען געוואָרען — חלומ'ט זיך מיר, אז דער טאטע האלט שוין ביי „שפוך חמתך". די מאמע אליין שטעהט אויף פון טיש, געהט עפענען די טיר, מקבל פנים זיין אלי־נביא'ן. שען וועט זיין, טאָמער קומט טאקי אלי־נביא, ווי די מאמע זאָגט, מיט'ן זאק אויף די פליצעס, און זאָגט צו מיר: „קום, בחור"... און ווער וועט זיין שולדיג אין דעם, אז נישט די מאמע אליין מיט איהר: „שלאָף נישט! שלאָף נישט!"?... און אזוי ווי איך טראכט מיר די דאָזיגע מחשבות — אהא! — הער איך א סקריפ פון דער טיר, און דער טאטע שטעהט־אויף און רופט־אוים אויף א קול: „ברוך הבא!" איך קוק מיך איין צו דער טיר — יאָ, ס'איז ער. ער געהט, ער נעהט. פאוואָלינקע, קוים וואָס מע הערט. א שענער איד אלי־נביא. איין אלטער מאן. א זקן מיט א גרייז־גרויער באָרד ביז די קניע. דאָס פנים אלט, גאָר אלט, געקנייטשט, נאָר שען און גוט איז דאָס אָהן איין עק. און אויגען — אך, אויגען! גוטע, ווייכע, פרוינטליכע, ליעבע, געטרייע אויגען. איינגעבויגען, אנגעלאהנט אויף א גרויסען־גרויסען שטעקען, מיט א זאק אויף די פליצעס — און שא, שטיל, אָהן ווערטער, און גלייך צו מיר.

ו.

— נו, יונגעלע, אריין צו מיר אין זאק אריין און קום! — אזוי זאָגט צו מיר אָט דער אלטיטשקער, און דוקא מיט נוטען, דוקא אזוי ווייך, אזוי זים.

פרעג איך איהם: „וואוהין?" מאכט ער צו מיר: „וועסט שון נאָכדעם זעהען"... ווי איך נישט, זאָגט ער מיר נאָך א מאל. בעט איך מיך ביי איהם: „ווי קאָן איך מיט דיר געהן, אז איך בין א נגיד'ס א יונגעל?" זאָגט ער: „און אז א נגיד'ס א

יונגעל, וואָס ביזט דו פֿאר א מיוחס?" זאָג איך: „איך בין ביי טאטע־מאמע א בן־יחיד"... זאָגט ער: „ביי מיר ביזט דו נישט קיין בן־יחיד". זאָג איך: „א ציטעריגער — פון זיעבען אייגער געבליבען. זיי וועלען, זאָג איך, דערזעהן, אז איך בין נישטאָ, וועלען זיי דאָס נישט אויסהאלטען. זיי וועלען שטאַרבען, און דערהויפט — די מאמע"... קוקט ער אויף מיר, דער אלטיטשקער, מיט גוטען און מאכט צו מיר ווייך און זים, ווי פריהער: „געהסט דו נישט מיט מיר, טאָ שלאָף געזונט, נאָר ווער אנשלאָפען אויף שטענדיג, אויף אייביג"... הויב איך אָן צו ווייגען: „הייסט דאָך עס, איך זאָל שטאַרבען? זיי וועלען דאָס נישט אויסהאלטען... דערהויפט — די מאמע"... „ווילסט דו נישט שטאַרבען, טאָ קום מיט מיר. געזעגען זיך אָפּ מיט טאטע־מאמע און קום"... „סטייטש, ווי קאָן איך געהן, אז איך בין א בן־יחיד, פון זיעבען אייגער געבליבען?"... מאכט ער צו מיר שוין שטאַרקער: „צום לעצטען מאָל, יונגעלע, קלויב דיר אוים איינס פון די צוויי: אָדער געזעגען זיך אָפּ מיט טאטע־מאמע אויף שטענדיג און קום מיט מיר, אָדער בליב דאָ, נאָר ווער אנשלאָפען אויף אייביג. אויף אייביג"...

ז.

אָפּגעזאָגט די דאָזיגע וועדטער, טרעט ער אָפּ פון מיר אויף איין שפּאַן און וויל שוין אויסקערעווען זיך צו דער טיר. וואָס טהוט מען דאָ? אוועקגעהן מיט'ן אלטען, גאָט וווייסט וואוהין, פארפאלען וועדען — וועלען טאטע־מאמע שטאַרבען. א בן־יחיד, פון זיעבען אייגער געבליבען... בליבען דאָ און אנשלאָפען וועדען אויף אייביג — הייסט דאָס דאָך, איך אליין זאָל שטאַרבען... ציה איך אוים צו איהם ביידע הענט מיט טרערען אויף די אויגען: „אליהו הנביא! גוטער, ליעבער, האַרציגער אליהו! געב מיר איין מינוט אויף צו באטראכטען זיך!" דרעהט ער אוים צו מיר דאָס שענע אלטע, געלע, געקנייטשטע פנים מיט דער גרייז־גרויער

באָרד ביז די קניע, קוקט אויף מיר מיט זויגע שענע גוטע לייבע געטרייע אויגען און מאכט צו מיר מיט א שמייכעל: „איין מינוט אויף צו באטראכטען זיך געב איך דיר, מיין קינד, אַבער נישט מעהר אז איין מינוט"...

און דער אלטיטשקער לעהנט זיך אָן אויף זיין גרויסען־גרויסען שטעקען און וואַרט...

. . . . . .
. . . . . .

פרענט זיך: וואָס הָאָב איך באדארפט אין דער מינוט צוטראכטען אזעלכעס, אז איך זאָל נישט דארפען נישט געהן מיט'ן אלטען און נישט אנשלאָפען וועלען אויף אייביג? — אנו, וועט וועט טרעפען?...

אז גאָט וויל,
שיסט א בעזעם

א טראנערית כשר לפסח, דעקאדענטיש־סימבאליסטיש נעשריבען.

נעשריבען אין יאָהר 1908.

אַז גאָט ווילְ, שיסט אַ בעזעם

די פּאַרשוינען:

מצות.
אַרבּע כּוסות.
פּסח'יגע שמאַלץ.
אייער.
ריבּאַייזען.
קאָכלעפּעל.
דייזשע באָרשט.
בעזעם.
קאַץ.
בּעל־הבּית'טע.
בּעל־הבּית'טע.

א ר ט — אין שפּיזאַרניע, אין דער פּסח'יגער שאָפּע.
צ ו י ט — ערב פּסח.

א י י ע ר [צו די מצות]. זייט זשע מוחל. וועז האָבען מיר פּסח?

מ צ ו ת [צו די אייער]. וואָס איז דען?

א י י ע ר. גאָרנישט, גלאָט אזוי. עס איז אונז נמאס געוואָרען צו לייגען אָט דאָ, אין דער שפּיזאַרניע. מיר וואָלטען שוין געהרען דערלעבּען פּסח.

מ צ ו ת. ציקאווע ביצים! מיר לויגען דאָ פון נאָך פורים אָן.

ש מ א ל ץ. פון נאָך פורים? א טייערע מציאה! איך שטעה נאָך פון פאַר חנוכּה.

ב אָ ר ש ט. און מיך האָט מען דאָ אוועקגעשטעלט באַלד נאָך סוכות. ס'איז מיר שוין אזוי אומעטיג, אז איך האָב, דאַכט מיר, געחאַפּט א שימעל.

כ ו ס ו ת. למאי אָט שטעהען מיר דאָ פון פאַראיאָהרען?

ק אָ כ ל ע פ ע ל. היינט וואָס זאָל איך שוין זאָגען? איך בין עלטער פון אייך אלעמען. איך בין דאָ א קאָכלעפעל פון זינט דער בעל־הבּית מיט דער בעל־הבּית'טע האָבען חתונה געהאַט.

ר י ב א י י ז ע ן. אָבער טאַקי נישט מעהר ווי א „קאָכ־לעפעל"...

ק אָ כ ל ע פ ע ל [בייז]. הער נאָר, דו בלעכענע כלי, וואָס ביזט דו דאָ פאַר א מאַכער?

ר י ב א י י ז ע ן. מעהר מאַכער פון דיר. וועז ניט איך, וואו וואָלט מען נעמען מרור צום סדר?

ב ע ז ע ם [ציהט־אויס א געלעכטער פון ווינקעלע]. חי־חי־חי!

כ ו ס ו ת [איינס צו דאָס אנדערע]. וועד חיחיקעט דאָס?

מ צ ו ת [צו די כוסות]. ס'איז דער בעזעם. דאַכט זיך, אזא בעזעם וואָלט נעמענט האָבען דרך־ארץ חאָטש פאַר אונז, מצות?

א י י ע ר. וואָס עפּיס פאַר אייך? און וואו זענען מיר?

מ צ ו ת [מיט גרלות]. וואָס איז מיט אייך דער יחוס? מע עסט אייך דען ניט א גאנץ יאָהר?

א י י ע ר. פרעגט זשע אָבער די בעלי־בתים, וואָס פאַר א טעם האָבען מצות אָהן אייער?

ש מ א ל ץ. און וואָס איז מצות מיט אייער אָהן שמאלץ?

ב אָ ר ש ט. מאַהלט אייך, אז איך בין א ביסעל נויטיגער פון אייך אלעמען. אייך, אייער און שמאלץ, באַנוצט מען נאָר פון יוצא וועגען, און אָהן מיר קאָן מען פּסח זיך ניט באַנעהמען. פרעגט

אויף אַ ציקאַוועסט די מצות, וואָס פאַר אַ טעם האָבען זיי, אז מע בראָקט זיי אין בּאַרשט אַריין.

מ צ ו ת. וואָס אמת איז אמת. מיר וואָלטען אָבער וועלען וויסען, וואָס פאַר אַ טעם וואָלט געהאַט אַ פּסח־בּאַרשט אָהן אונז, אָנגעבראָקטע מצה?

א י י ע ר. אָדער וועז מע זאָל דעם בּאַרשט ניט פּאַרווייסען מיט אַיין איי?

ש מ א ל ץ. אוז מע זאָל ניט אַריינטהון קיין לעפּעל שמאַלץ?

ק א כ ל ע פ ע ל. אוז מיך האָט איהר פּארגעסען?

ר ־ ב א י י ז ע ן. קאָכלעפּעל איז אומעטום אַ קאָכלעפּעל!...

ק א כ ל ע פ ע ל [איז כעס]. בלעבענער שלים־מזל! וועסט ניט אַנשטומט וועדען?

ב ע ז ע ם [לאכט פון וויינקעלע ארויס]. חי־חי־חי!...

כ ו ס ו ת. וויעדער חיחיקעט ער, דער בעזעם?

מ צ ו ת. א אידיאָט!

א י י ע ר. ניט אזא אידיאָט, ווי איין עזות־פּנים!...

ש מ א ל ץ. אויף וואָס דאַרף מען, אשטייגער, אַ בעזעם אויף פּסח?

ב א ר ש ט. אויף סים סאָט כּפּרות!

ר י ב א י י ז ע ן. פּאַרנעמט אומזיסט איין אָרט אין שאפע.

ק א כ ל ע פ ע ל. טאָמער איז דאָ קאָרג ענג... מע וועדט דערשטיקט אָט דאָ ביי זיי אין שפּיזאַרניע... איך וועל פּרובען עפּענען די טיר... [עפּענט אַ האַלב טירעל].

ש מ א ל ץ [צום קאָכלעפּעל]. וואָס טהוט איהר? איהר וויילט, ס'זאָל אַריין די קאַץ? זי וועט חלילה מאַכען פון אונז אַלעמען אַ תּל!

מ צ ו ת. מיר האָבען קיין מורא ניט פּאַר קיין קאַץ.

א י י ע ר. מיר אויך ניט.

כ ו ס ו ת. מיר אודאי ניט...

ר י ב א י י ז ע ן. אוז איך אודאי אוז אודאי ניט!

ק א כ ל ע פ ע ל. איך הער זי, ווי די קאץ!...

ב א ר ש ט. אפילו איך הער זי אויך אין טראָק. אָט איז זי, די מחותנת־טע! [עס קומט אריין די קאץ, קוקט זיך אַרום אוו מרוקעט].

ק א ץ. מוררררר...

מ צ ו ת. ברוך הבא, א גאסט!

כ ו ס ו ת. סקאָצעל קומט.

א י י ע ר. מע זאָל דערמאנען משיח'ן.

ר י ב א י י ז ע ן. זעהט נאָר, זי געהט אין זאָקען!...

ק א כ ל ע פ ע ל. דאָס האָט איהר די בעל־הבית'טע אָנגעטהאָן זאָקען, זי זאָל חלילה ניט חמצ'דיג מאכען דאָס זאָל־ברעטעל.

ב א ר ש ט. בעסער געווען פארשליסען די קאץ אין א באַזונדער חדר, איידער אָנטהון איהר זאָקען אויף די פים. א נארישע בעל־הבית'טע ביי אונז!...

מ צ ו ת. זעהט נאָר, ווי זי שמעקט מיט דער נאָז, די גנב'טע!...

כ ו ס ו ת. אינטערעסאַנט צו זעהען, וואוהין וועט זי געהן פריהער.

א י י ע ר. נישט קיין נארישע קאץ, כלעבען. זי קריכט גלייך צו דער שמאלץ, ווי מיר זענען ביצים אויף דער וועלט! אָבער גלייך צו דער שמאלץ!

ר י ב א י י ז ע ן. זעהט נאָר, זי לעקט שוין! זי פרעסט, די זוללי־וסובא'ניצע!

ק א כ ל ע פ ע ל. א חידוש, וואָס די שמאלץ לאָזט זיך אזוי אומפארשעמט באהאנדלען...

ב א ר ש ט. וואָס זאָל זי נעבאך טהון? שולדיג איז די בעל־הבית'טע. האָט זי געזאָלט פארשליסען די שאפע פון יענער זייט. ניט אומזיסט זאָגט די וועלט א וועדטעל: אז די בעל־הבית'טע איז א שלים־מזל'ניצע, איז די קאץ א נאשערין.

ב ע ז ע ם [שיסט־אויס א נעלעכטער]. חא־חא־חא! [פאר'ן נעלעכטער שרעקט זיך די קאץ איבער, טהוט א שפרונג, קעהרט־איבער דעם טאָפּ מיט שמאלץ, וועלכער פארטשעפעט די אייער, די כוסות מיט די מצות, און צוזאמען מיט זיי פאלט־אום די נאנצע שאָפע, און עס ווערט אויף דער ערד א מישמאש פון פסח'ינען בארשט, מיט פארנעצטער מצה, מיט צעשלאָגענע אייער, מיט צעבראכענע כוסות, מיט שמאלץ, מיט א ריבאייזען און א קאכלעפל אויף בתוכם. נעבליבען איז בלי דער זייט נאר דער בעזעם. — דער קלאָפּ פון דער שאָפע לאזט זיך הערען איז שטוב. עס קומען צו לויפען, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, די בעל־הבית'טע טיט'ן בעל־הבית].

ב ע ל־ה ב י ת. וואָס איז דא נעשעהען? [בלייבט שטעהן, ווי א נעלעהטער].

ב ע ל־ה ב י ת'ט ע [בראכט די הענט]. א דונער האָט מיך דערשלאָגען! דער נאנצער פסח איז חרוב נעוואָרען! [ווייגט. דער בעל־הבית זיפצט. אין דרויסען פייפט דער ווינט. דורכ'ן פענסטער גנב'עט זיך אריין א טוידטער שטראהל פון דער קאלטער לבנה. אין ווינקעלע זיצט די קאץ און באלעקט זיך. די שטימונג איז א העכסט־דעקאראנטישע].

ב ע ל־ה ב י ת [מיט איין אונטערערדישער שטים, ווי פון קבר]. וואָס טהוט מען?

ב ע ל־ה ב י ת'ט ע [ווישט־אויס די אויגען]. קודם זיאַרף מען נעמען דעם בעזעם און אויפראָמען דעם הקדש... [נעמט דעם בעזעם אוו קעהרט].

ב ע ז ע ם [צום נאנץ ביסעל מיסט]. נו? היינט זעהט איהר שוין? אז גאָט וויל, שיסט א בעזעם!...

פאָרהאנג.

דריי קעפלעך

נעשריבען אין יאָהר 1908.

דריי קעפּלעך

I

א פּען פון א שרייבער זאָל זיין א פּענזעל פון א מאָהלער, אָדער, וועניגסטענס, איין אפּפּאראט פון א פּאטאָגראף, וואָלט איך דיר, פּריינט, געטראָגען ס׳מתנה, א בילד לכּבוד שבועות, א זעלטענע גרופּע: דריי יונגע, שענע, פּרעכטיגע קעפּלעך פון דריי אָרעמע, נאקעטע, באָרוועסע אידישע קינדער. אלע דריי קעפּלעך זענען שווארץ, די הערלעך געקרייזעלט, די אויגלעך גרויסע, גלאַנצענדיגע, ברענענדיגע, און גלייך ווי פּאַרוואונדערט קוקען זיי אויף אייך און פרעגען ביי דער וועלט א קשיה: למאי? איהר קוקט אויף זיי און איהר באוואונדערט זיי, און איהר פיהלט זיך קענען זיי, ווי פּאַרזינדיגט, גלייך ווי איהר זענט טאקי שולדיג אין דעם, וואָס מע האָט זיי באשאפּען — באשאפּען נאָר דריי איבעריגע נפשות אויף דער וועלט!...

די דריי שענע קעפּלעך — אבראמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה׳קע — זענען צוויי בריידער מיט א קליין שוועסטערל. אבראמטשיק און מאָיסייטשיק — דאָס האָט זיי דער פּאָטער, פּייסי דער איינבינדער, אזוי פּארצויגען, אויפ׳ן רוסישען שטייגער. ער זאָל זיך ניט שעמען פּאר זיין ווייב פּעסי און ער זאָל נישט זיין אזא ביטערער אָרעמאן, וואָלט ער זיך אליין אויך איבער־געמאכט דעם נאָמען פון „פּייסי דעם איינבינדער" אויף „פּעטי

פערעפליאטשיק". נאָר אזוי ווי ער האָט א ביסעל מורא פאר זיין וויב פעסי און אזוי ווי ער איז, נישט דאָ געדאכט, א גרויסער אביון, איז ער דערווייל פארבליבען ביי'ם אלטען נאָמען „פייסי דער אינבינדער", ביז ס'וועט קומען אמאל די גוטע צייט, יענע גליקליכע צייט, וועלן עס וועט אלסדינג ווערען אנדערש, אזוי ווי בעבעל זאָגט, און אזוי ווי קארל מארקס זאָגט, און אזוי ווי אלע גוטע קלוגע לייט זאָגען — דעמאָלט, אָ, דעמאָלט וועט אלסדינג אנדערש זיין!... נאָר ביז די גוטע גליקליכע צייט וועט אמאל קומען, מוז מען דערווייל שטעהן פון כאור ביז שפעט אין דער נאכט און שניידען קארטאָן־פאפיער, און קלעפען קעסטעלעך, שאכטלען... און פייסי דער אינבינדער שטעהט דעם גאנצען טאָג אויף די פים און שניידט קארטאָן־פאפיער, און קלעפט שאכטלען, און זינגט בעת מעשה אלטע און נייע אידישע און נישט־אידישע לידלעך, צום מיסטען פרייליך־טרויעריגע, מיט א פרייליך־טרויעריגען ניגון.

— טאָמער וואָלסט דו אויפגעהערט אמאל דיינע גויישע לידלעך? א מענטש האָט זיך עס א ביסעל פארליבט אין גויים! זינט מע איז ארויס אין דער גרויסער שטאָדט, איז ער געוואָרען א גאנצער גוי, משטיינס געזאָגט!...

II

אלע דריי, אבראמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה'קע, זענען נעבוירען און געוואכסען אלע אויף איין אָרט — צווישען וואנט און צווישען אויוון. אלע דריי זעהען פאר זיך אלע טאָג איינס און דאָס זעלבע: דעם פרייליכען טאטען, וואָס שניידט קארטאָן, קלעפט שאכטלען און זינגט ניגונים, און די פארזאָרגטע אוים־געטריקענטע מאמע, וואָס קאָכט און באקט און קעהרט און רוימט, און איז קיינמאל נישט פארטיג. ביידע זענען זיי שטענדיג אין דער ארבייט: די מאמע ביי'ם אויוון, דער טאטע ביי די

שאכטלען. אויף וואָס דאַרף מען אַזוי פיעל שאכטלען? וועד דאַרף עס אַזוי פיעל שאכטלען? אפּנים, אז די גאַנצע וועלט איז פול מיט שאכטלען?... אַזוי טראַכטען זיך די דריי שענע קעפּלעך און קוקען שוין ערויס, אז ביי'ם טאַטען זאָלען זיך שוין אַנקלויבען א סך, א סך שאכטלען און ער זאָל זיי נעמען אלע אויפ'ן קאָפּ און אין ביידע הענט — אפּשר טויזענט שאכטלען — און זאָל מיט זיי ערויסגעהן אין מארק ארײַן און קומען צוריק אָהן שאכטלען, נאָר מיט נעלט פּאר דער מאמע און מיט בולקעלעך, בייגעלעך אָדער צוקערקעס פּאר די קינדער... א גוטער, אוי, א גוטער טאַטע ביי זיי, א גאָלד! די מאמע איז אויך א גוטע, נאָר א בייזע. מע חאפּט פון איהר אָפּט א זעץ, א שטורך אין זייט, א דרעה פּאר די אויהערען. זי האָט פיינט, אז מע מאכט איהר אָן א „הקדש". זי וויל נישט, אז די קינדער זאָלען זיך שפּיעלען אין „טאַטע־מאמע". זי וויל נישט, אז אבראמטשיק זאָל שניידען די אראָפּגעפּאלענע שטיקלעך קאַרטאָן, אז מאיסייטשיק זאָל גנבה'נען פּאָפּ ביי'ם טאַטען און אז דבורה'קע זאָל באַקען ברויט פון זאמד מיט וואַסער. די מאמע וויל, אז די קינדער זאָלען זיצען שטיל, סטאַטשטשנע. די מאמע וווייסט נישט, אפּנים, אז יונגע קעפּלעך ארבייטען, אז יונגע נשמות רייסען זיך, רייסען זיך, רייסען זיך — וואוהין?... אין דרויסען! צום ליכט! צום פענסטער! צום פענסטער!

III

סך־הכּל איין פענסטער, איין שטיקעל פענסטער. אלע דריי קעפּלעך שלאָגען זיך פּאר'ן שטיקעל פענסטער. און וואָס זעהט מען דאָרט? א וואנט. א הויכע, א ברייטע, א גרויע, א נאַסע וואנט. שטענדיג, אייביג איז זי נאס. אפילו זומער!... קומט אמאָל אהער די זון? געווים קומט אמאָל אהער די זון. דאָס הייסט, נישט די זון אליין, נאָר א שיין פון דער זון. און דעמאָלט איז א יום־טוב. אלע דריי שענע קעפּלעך שפּאַרען זיך צום שטיקעל

פענסטער, קוקען אַרויף, גאַנץ אויבען, און זעהען אַ לאַנגען שמאַלען בלויען פּאַס, ווי אַ לאַנגע בלויע סטענגע.

— אָ! זעהט איהר, קינדער? אָט דאָס איז הימל!

אזוי זאָגט אַבראַמטשיק. אַבראַמטשיק ווייסט. אַבראַמטשיק נעהט אין חדר. ער לערענט שוין קמץ־אלף. דער חדר איז טאַקי דאָ נישט ווייט, די צווייטע שטוב, דאָס הויסט, די צווייטע טיר. אַך! וואָס אַבראַמטשיק דערצעהלט זיך אַן פּאַר חידושים פון׳ם חדר! אַבראַמטשיק דערצעהלט, אז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אזוי זעהען אלדאָס גוטס, אַ גרויסען מויער פון סאַמע פענסטער פון אויבען ביז אַראָפּ. אַבראַמטשיק שווערט, אז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אזוי זעהען אלדאָס גוטס, אַ קוימען, אַ הויכען קוימען, און פון׳ם קוימען געהט אַ רויך. אַבראַמטשיק דערצעהלט, אז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אזוי זעהען אלדאָס גוטס, אַ מאשינע, וואָס מע נעהט אויף איהר אָהן הענט. אַבראַמטשיק דערצעהלט, אז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אזוי זעהען אלדאָס גוטס, אַ וואָגען, וואָס פאָהרט אָהן פערד. און נאָך אזעלכע נסים ונפלאות דערצעהלט זיי אַבראַמטשיק פון׳ם חדר, און שווערט זיך, ווי די מאַמע שווערט זיך — ער זאָל אזוי זעהען אלדאָס גוטס... און מאַיסייטשיק און דבורה׳קע הערען איהם און זיפצען און זענען איהם מקנא, וואָס אלסדינג ווייסט אַבראַמטשיק, אלסדינג!

למשל, אַבראַמטשיק ווייסט, אז אַ בוים וואַכסט. אמת, ער אליין האָט נאָך נלייך מיט זיי, קיינמאָל נישט געזעהען, ווי אזוי עס וואַכסט אַ בוים. נישטאָ קיין בוימער אויף דער גאַס. נישטאָ! ער ווייסט אָבער (אין חדר האָט ער עס געהערט), אז אויף אַ בוים וואַכסען פּירות — און דערפאַר מאַכט מען אויף אַ פרי „בורא פרי העץ". אַבראַמטשיק ווייסט (וואָס ווייסט ער דען נישט?), אז קאַרטאָפלים, למשל, אַדער אוגערקעס, אָדער ציבעלעס, אָדער קנאָבל וואַכסען אויף דער ערד — און דערפאַר מאַכען מיר אויף זיי „בורא פרי אדמה". אלסדינג ווייסט אַבראַמטשיק! ער ווייסט נאָר נישט, וואו און ווי אזוי דאָס וואַכסט, וואָרום ער

האָט דאָס נאָך, גלייך מיט זיי, קיינמאָל נישט געזעהען, וואָרום אויף זייער גאָס איז נישטאָ קיין פּעלד, נישטאָ קיין גאָרטען, נישטאָ קיין בוימער, נישטאָ קיין גרעזעל — נישטאָ! נישטאָ! אויף זייער גאָס זענען דאָ גרויסע מויערן, גרויע וועגט, הויכע קוימענס, זואָס סע געהט פון זיי א רויך, און פענסטערלעך א סך אין יעדען גרויסען מויער, טויזענטער, טויזענטער פענסטערלעך, און מאשינעס זואָס נעהען אָהן הענט, און וואָגענס, זואָס פאָהרען אָהן פערד — און וווייטער גאָרנישט! גאָרנישט!

אפילו א פויגעלע זעהט מען דאָ זעלטען. עס פארבלאָנזעט אמאָל אהער א וואָראָבייטשיק, איז ער גרוי, אזוי ווי די גרויע וואָגט. פיק־פיק די גרויע שטייגער, הויבט זיך אויף און פליהט אוועק... פון עופות זעהען זיי אמאָל אויף שבת א פערטעל עוף מיט א בלאָס אויסגעצויגען פיסעל. וויפיעל פיסלעך האָט איין עוף? — זעלבסטפארשטענדליך, פיער! עלעהיי א פערד! אזוי פסקנ'ט דער עלטערער, אבראמטשיק, און אבראמטשיק וווייסט דאָך אלץ!... אמאָל ברענגט די מאמע פונ'ם מארק א קעפּעל פון איין עוף מיט ארויפגעגלאָצטע אויגעלעך, איבערגעצויגען מיט א דין וויים הייטעל. „ס'איז טוידט" — זאָגט דער עלטערער, אבראמטשיק, און אלע דריי קעפּלעך קוקען איינס אויפ'ם אנדערע מיט גרויסע שוואַרצע אויגען און זיפצען... געבוירען און אויפגעצויגען געוואָרען אין דער גרויסער שטאָדט, אינ'ם גרויסען מויער, אין גרויסער ענגשאפט, עלענד און ארמוט, האָבען אלע דריי קינדער קיינמאָל נאָך נישט געהאט קיין געלעגנהייט צו זעהען פאר זיך לעבעדיגערהייט נישט קיין עוף, נישט קיין חיה, נישט קיין בהמה, אויסער א קאַץ. א קאַץ האָבען זיי אין אייגענע, א לעבעדיגע, א גרויע קאַץ, גרוי ווי די גרויסע גרויע נאסע וואָגט. די קאַץ איז זייער נאָענט פארגעניגען. מיט דער קאַץ שפּיעלען זיי זיך שעה'־לאָנג, טהוען איהר אָן א פעטשיילע אויפ'ן קאָפּ, רופען זי „מחותנת'טע" און לאָכען, לאָכען, לאָכען אָהן א שיעור! דער־זעהט די מאמע און טיילט זיי איין: שענקט זיי — דעם א זעץ,

דעם א שטורך אין זייט, דעם א דרעה בייִם אויהער. די קינדער צעגעהען זיך אויף זייערע ערטער, הינטער'ן אוויוון. דער עלטערער, אבראמטשיק, דערצעהלט עפּיס, און די קלענערע, מאיסייטשיק און דבורה'קע, האַרכען. קוקען אויף זייער עלטערען ברודערעל מיט נרויסע אויגען און האַרכען. אבראמטשיק זאָגט, אז די מאמע איז געוועכט. אבראמטשיק זאָגט, אז מיט א קאַץ טאָר מען זיך נישט שפּיעלען, ווייל א קאַץ איז א טמא זאַך און א מזיק. אלסדינג וויסט אבראמטשיק, אלסדינג! ס'איז דען דאָ א זאַך אויף דער וועלט, וואָס אבראמטשיק זאָל נישט וויסען?

IV

אלסדינג וויסט אבראמטשיק. אבראמטשיק וויסט, אז ס'איז דאָ א לאַנד, א וויט לאַנד, זעהר א וויט לאַנד, וואָס מע רופט דאָס אמעריקע. דאָרט, אין דעם אמעריקע, האָבען זיי פריינט א סך און באקאַנטע. דאָרט, אין דעם אמעריקע, איז איידען, קיין עין־הרע, גוט און פריילעך. אהינצו, אין דעם אמעריקע, וועלען זיי אריבערפאָהרען, אם ירצה השם, איבער־א־יאָהר, אז זיי וועלען באַקומען פון דאָרטען שיפּסקאַרטען. אָהן שיפּסקאַרטען קאָן מען אין אמעריקע נישט פאָהרען, ווייל ס'איז א ים און אויפ'ן ים איז א שטורעמוינט און עס וואַרפט מיט סכנת־נפשות — אלסדינג וויסט אבראמטשיק!

אלסדינג! אפילו וואָס אויף יענער וועלט טהוט זיך. למשל, ער וויסט, אז אויף יענער וועלט איז דאָ א גן־עדן, פון אידען'ס־וועגען, געוועהנליך. אין גן־עדן איז דאָ בוימער א סך מיט די שענסטע פּירות. טייכען, וואָס פליסען בוימעהל. דימענטען און בריליאַנטען וואַלגערען זיך אין די גאַסען. בויג זיך אָן, נעם און שטופּ אָן פולע קעשענעס. און עהרליכע אידען זיצען דאָרטען טאָג ווי נאכט און לערנען און האָבען הנאה פון דער שכינה...

אזוי דערצעהלט אברהמטשיק. אוֹן ביי מאיסייטשיקען און ביי דבורה'קען ברענען די אויגלעך, און זיי זענען מקנא זייער על־טערען ברודערעל, וואָס ער ווייסט אלסדינג. אלסדינג ווייסט ער! אפילו וואָס אויפ'ן הימעל טהוט זיך. אברהמטשיק שווערט, אז צוויי מאָל אין יאָהר: הושענא־רבה אויף דער נאכט און שבועות אויף דער נאכט, שפּאלט זיך דער הימעל. אמת, ער אליין האָט נאָך קיינמאָל נישט נעזעהען, ווי דער הימעל שפּאלט זיך, ווייל ס'איז נישטאָ ביי זיי קיין הימעל. דערפאר האָבען אָבער זיינע חברים נעזעהען. זיי שווערען, אז זיי האָבען אליין נעזעהען, זיי זאָלען אזוי זעהען אלדאָס גוטס. זיי וועלען דאָך נישט שווערען אויף א ליגען. ווי טאָר מען שווערען אויף א ליגען? איין עבירה, וואָס ביי זיי אויף דער נאָס איז נישטאָ קיין הימעל. ס'איז דאָ א לאַנגער שמאָלער בלויער פּאָס, ווי א לאַנגע שמאָלע בלויע סטענגע. וואָס קאָן מען אין אזא שטיקעל הימעל זעהען, א חוץ צוויי דריי קליינע שטערענדלעך מיט איין אָפּשיין פון דער לבנה?... און בכדי צו איבערציגען זיין יונגערען ברודער מאיסייטשיק און זיין קליין שוועסטערעל דבורה'קע, אז סע שפּאלט זיך דער הימעל, נעהט אברהמטשיק צו דער מאמע, שלעפּט זי פאר'ן קליידעל:

— מאמע! איא, היינט שבועות ארום האלבע נאכט שפּאלט זיך דער הימעל?

— דעם קאָפּ וועל איך דיר שפּאלטען!

נעהאפּט א מיאוס'ען פסק פון דער מאמע, ווארט אברהמטשיק אויפ'ן טאטען. דער טאטע איז אוועק אין מארק מיט א נאנצען אוצר שאכטלען.

— קינדער! אנו, טרעפּט, וואָס וועט היינט דער טאטע ברענגען א מתּנה פונ'ם מארק?

אזוי זאגט אברהמטשיק, און די קינדער הויבען אָן טרעפּען, וואָס וועט דער טאטע זיי ברענגען א מתּנה פונ'ם מארק. זיי רעכענען־אויס אויף די פינגער אלסדינג, וואָס ס'איז דאָ אין מארק, אלסדינג, וואָס א מענטשענ'ס אויג קאָן זעהען און וואָס א מענ־

טשענ׳ס הארץ קאָן גלוסטען: בולקעלעך און בייגעלעך און צו־קערקעס — און קיינער האָט נישט געטראָפען. און איהר וועט, האָב איך מורא, אויך נישט טרעפען. פּיסי דער איינבינדער האָט נעבראכט צו טראָגען איצטיגם מאָל נישט קיין בולקעלעך, נישט קיין בייגעלעך, נישט קיין צוקערקעס. גראָז האָט ער געבראכט צו טראָגען, א פּאָק מיט גראָז. מאָדנע, לאָנגע, גרינע, שמעקענדיגע גראָזען.

און אלע דריי שענע קעפּלעך, אבראמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה׳קע, האָבען ארומגערינגעלט דעם פּאָטער.

— טאטע! וואָם איז דאָם, אט דאָם אָ?

— דאָם איז גרינס.

— וואָם הייסט דאָם גרינס?

— גרינס אויף יום־טוב. אידען דאַרפען יום־טוב גרינס.

— וואו נעמט מען דאָם, טאטע?

— וואו מע נעמט דאָם? המ... אין מארק קויפט מען דאָם, אין מארק...

אזוי זאָגט דער טאטע, און ער צעווארפט דאָם גרינע שמע־קענדיגע גראָז איבער דער נאָר־וואָם אויסגעקעהרטער שטוב, און ער קוועלט, וואָם ס׳איז גרין און סע שמעקט, און ער זאָגט צו דער מאמע פרייליך, ווי זיין שטייגער איז:

— פּעסי, א גוט יום־טוב דיר!

— מזל טוב, א נייער הקדש! די ממזרים זיינע וועלען שוין האָבען וואָם צו מיסטיגען!...

אזוי ענטפערט איהם די מאמע, נישט צופריעדען, ווי אלע מאָל, און שענקט, ווי אלע מאָל, די קינדער — דעם א זעץ, דעם א שטורך אין זייט, דעם א דרעה בייס אויהער. א מאָדנע מאמע בייַ זיי! קיינמאָל איז זי נישט צופריעדען, תּמיד פּאראומערט, שטענדיג פּארזאָרגט, פונקט דער היפּך פּונ׳ם טאטען!

און די דריי שענע קעפּלעך קוקען אויף דער מאמע, קוקען אויפ׳ן טאטען, קוקען איינם אויף דאָם אנדערע. און אז טאטע־

מאמע קערעווען זיך אָפּ א ווייַלע אויף א זייט, טהוען זיי זיך א וואַרף אַלע דריי אויף דער ערד, פּאַלען־צו מיט'ן פּנים צום שמע־קענדיגען גראָז, קושען דאָס שמעקענדיגע גראָז, וואָס מע רופט דאָס גרינס, און וואָס אידען דאַרפען דאָס אויף יום־טוב, און וואָס מע קויפט דאָס אין מארק...

אַלסדינג איז דאָ אין מארק, אפילו גרינס. אַלסדינג קויפט דער טאטע. אַלסדינג דאַרפען אידען און אַלסדינג האָבען אידען. אפילו גרינס! אפילו גרינס!...

גזלנים

איין אויסערנעוועהנליכע, נאר איין אמת'ע מעשה פון'ם חדר, ווי אזוי תלמידים האבען זיך אפגערעכענט מיט א רבין. דערצעהלט לכבוד ל"ג־בעומר.

געשריבען אין יאָהר 1909.

גַּזְלָנִים

א.

— ער פֿאָפּט נאָך?
— נאָך אַ מין פֿאָפּען!
— טפּו זאָל ער וועלן!
— וועקט איהם אויף! **וועקט איהם אויף!**
— לייב־דרייב־אָבדיריק!
— שטעה־אויף, מיין פויגעלע!
— עפּען־אויף דיין אויגעלע!

קוים וואָס איך רייס דורך די אויגען, הויב אויף דעם קאָפּ, קוק מיך ארום אויף אלע זייטען און דערזעה א נאנצע חאליאסטרע ווייסע־חברה'ניקעס, מיינע חברים פונ'ם חדר. דאָס פענסטער איז אָפּען, און צוזאַמען מיט זייערע נלאנצענדינע אויגלעך רייסען זיך אריין מיט א פרייד און מיט א נעלעכטער די ערשטע שטראהלען פון דער ליכטיגער וואַרעמער פריהמאַרנענדינער זון. איך קוק מיך ארום אויף אלע זייטען.

— זעהט נאָר, ווי ער קוקט!
— ווי א זינדיגער מענטש!
— האסט אונז נישט דערקענט?
— האסט פארגעסען, אז מיר האָבען היינט ל"נ־בעומר?

אך! ל"ג־בעומר?... ווי א בליץ פליהט־דורך דאָס וואָרט איבער אלע מיינע אברים. עס טהוט מיך א בריה און א טראָג־אויף פון בעט. אין איין פּהרף־עין בין איך אויף די פיס. נאָך א מינוט — בין איך איין אָנגעטהאָנענער, איין איינגעוואָשענער, א פּארטיגער, און זוך אויף די מאמע. זי איז פּארטראָגען מיט'ן אָנ־בייסען און מיט די קלענערע קינדער.

— מאמע, היינט איז ל"ג־בעומר.

— א גוט יום־טוב דיר. וואָס זשע ווילסט דו?

— זאָלסט מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה.

— וואָס זאָל איך דיר געבען? מיינע צרות? צי מיינע וועהטיגען?

אזוי זאָגט צו מיר די מאמע און איז גרייט פון דעסטוועגען מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה. מיר דינגען זיך אפילו: איך וויל וואָס מעהר; זי גיט מיר וואָס וויבציגער. איך וויל צוויי אייער; זאָגט זי: א קרענק אין די ביינער. הויב איך אָן מיט בייזען; שענקט זי מיר צוויי פּעטש. ווויין איך; בעט זי מיך איבער מיט איין עפּעל. וויל איך א מאראנץ; זאָגט זי: „טרפה'נער האלז, וואָס נאָך וועסט דו אויסטראכטען?"

און מיינע חברים פון יענער זייט פענסטער זעצען די נשמה:

— וועסט אמאל געהן, צי ניין?

— ליב־דרייב־אָבדיריק!

— דער טאָג שטעהט נישט!

— גיכער! גיכער!

— ווי א וויכער!

מיט גרויסע צרות קום איך דורך מיט דער מאמע, חאָפּ דעם אָנבייסען מיט מיין הלק צושטייער אויף דער סעודה און לויף־ארויס, א פרישער, א לעבעדיגער, א פרייליכער, צו מיינע חברים, אין ליכטיגען וואַרעמען אינדרויסען ארויס, און אלע אינאיינעם לאָזען מיר זיך באַרג־אראָפּ אין חדר אריין.

ב.

אין חדר איז א טומעל, א ירידּ, א געשריי בײז'ן הימעל. צוויי צעהנדליג העלזער רערען אלע אויף איין מאל. דער טיש איז פול מיט פל־טוב. אזא סעודה, ווי היינטיגען ל"נ־בעומר, האבען מיר נאך נישט געהאט קיינמאל נישט. א סעודה מיט בראנפען און מיט ווײן. דאם האבען מיר צו פארדאנקען אונזער חבר בערעל יאסעל דעם ווײנער'ס. א פלעשעל בראנפען האט ער געבראכט צו טראגען, גוטען בראנפען. און צוויי פלעשלעך ווײן האט ער אויך געבראכט צו טראגען, אמת'ען ווײן, ווימארזוג, יאסעל דעם ווײנער'ס אייגענע ארבייט. דעם בראנפען — דאם האט איהם דער טאטע געגעבען, און די צוויי פלעשלעך ווײן האט ער אליין געגומען.

— וואם הייסט, אליין געגומען?

— וואם פארשטעהסט דו נישט, גוויישער קאפּ? געגומען פון דער פאליצע שטילערהייט, אז קיינער זאל נישט זעהען.

— סטייטש! הייסט דאך עס ג'נגבה'ט?

— חכם בלילה! נו, איז וואם?

— וואם הייסט, איז וואם? נו, און „לא תגנוב"?

— צוליעב דער יום־טוב'דינער סעודה, בהמה!

— איז א מצוה גנבה'נען?

— אודאי! וואם זאגט איהר אויף דעם חכם פון דער מה־נשתנה?

— וואו שטעהט עס?

— ער וויל, איהר זאלט איהם זאגען, וואו סע שטעהט?

— זאג איהם, אז סע שטעהט אין ספר פראלניק.

— אין פרק „ויקח".

— דף למד בים־בּאם!

— ראש־חודש קרעמעניץ.

— חא־חא־חא!

— שאט, קינדער, מאזעפע געהט!

מיט א מאל ווערט שטיל, ווי צו דער שטילער שמונה־עשרה. אלע זיצען מיר ארום טיש, ווי די סטאטקעס, ווי די נעבאכלעך, שטילע, גאלדענע קינדער, קאנען קיין צוויי נישט צעהלען, גאט די נשמה שולדיג.

ג.

מאזעפע — אזוי הייסט דער רבי אונזערער. דאס הייסט, דער אמת'ער נאמען זיינער איז גאר ברוך־משה, נאר מחמת ער איז אראפגעקומען צו אונז נישט לאנג פון מאזעפעווקע, האט איהם די שטאדט א נאמען געגעבען „דער מאזעפעווקער", און מיר, חדר־יונגלעך, האבען איהם פארקירצט, און ס'איז געווארען פון „מאזעפעווקער" — „מאזעפע". איבעריגענס, תלמידים, אז זיי קרוינען א רבין מיט אזא שענעם נאמען, האט ער דאס מסתמא כשר פאר־דיענט. לאם איך איהם פארשטעלען:

א קליינם, א טרוקענם, א דארם, א פארזעהענישׂ. איהר זאלט זאגען — א סימן פון א בארד, צי פון וואנסים, צי פון ברעמען. נישט, חלילה, מחמת ער גאלט זיי, נאר גלאט אזוי, זיי ווילען נישט וואכטען. זיי האבען זיך אנגערעדט. דערפאר אבער האט ער א פאר ליפען, און א נאז — אי, א נאז! א קוילעטש, א הארן, א שופר. און א קול האט ער, ווי א גלאק, א שאגת ארי, ברומט ווי א לייב! פון וואנען נעמט זיך צו אזא מין באשעפענישׂ אזא מורא'דיגע געמבע? און פח וואו נעמט זיך צו איהם אזוי פיעל? אז ער נעמט אייך אן מיט די דארע קאלטע פינגער ביי דער האנט, דערזעהט איהר יענע וועלט, און אז ער לאזט אייך אראפ א פאטש, פיהלט איהר איהם דריי מעת־לעת דורכאנאנד. לאנג שמועסען מיט אייך האט ער פיינט. פאר דער מינדסטער זאך, שולדיג, נישט שולדיג, איז ביי איהם איין משפט: לעג זיך!

— רבי! יאסעל־יעקב־יאסעל'ס האט מיר א זעץ געטהאן.

— לעג זיך!

— רבי, ס׳א ליגען! ער האָט מיר פריהער דערלאַנגט מיט׳ן פום גלייך אין זייט אריין.

— לעג זיך!

— רבי! חיים־בערעל־לאפעם האָט מיר אַרויסגעשטעלט א צונג.

— לעג זיך!

— רבי, שקר וכזב! אדרבה, ער האָט מיר געשטעלט א פייג.

— לעג זיך!

און איהר מוזט זיך לענען. עס וועט אייך נישט העלפען קיין זאך. אפילו אלי דער רויטער, וואָס איז שוין א בר־מצוה־יונגעל, און א חתן, און טראָגט א זילבערנעם זייגער — נו, מיינט איהר, אז ער וועלט נישט געשמיסען? אָהאָ, נאָך א מין! אלי זאָגט: אז אָט דאָס שמייסען, וואָס ער שמייסט זיך, וועט איהם אויס־פאלען באָקאָם. ער וועט זיך מיט איהם אמאל, זאָגט ער, אפ־רעכענען, מיט מאזעפען, אזוי, אז ער וועט איהם, זאָגט ער, האָבען צו געדענקען אויף קינד׳ס־קינדער! — אזוי זאָגט אונז אלי אלע מאל נאָך די שמיר, און מיר געבען איהם צו:

— אָמן הלואי, פון דיין מויל אין גאָט׳ס אויהערען.

ד.

אָפגעדאוועט מיט׳ן רבין, ווי דער שטייגער איז (אליין דאוונען לאָזט ער אונז נישט; ער ווייסט, אז אָהן איהם וועלען מיר העכער האלב איבערהיפען), רופט זיך אָן צו אונז מאזעפע מיט זיין לייבען־שטימע:

— נו, קינדער, אצינד וואשט אייך און זעצט אייך צו דער סעודה, און נאכ׳ן בענטשען וועל איך אייך לאָזען פריי אויפ׳ן שפאציער.

מיר זענען אפילו געוואוינט ל״ג־בעומר צו מאכען די סעודה אויף יענער זייט שטאָדט, אויף דער פרייער לופט, אויף דער

הויליער ערד, אונטער גאָט׳ס הימל, ווארפען די פויגעליך ברעקליך ברויט, לאָזען זיי אויך וויסען, אז ס׳איז ל״ג־בעומר אויף דער וועלט. נאָר מיט מאָזעפען מאכט מען נישט קיין לאנגע מחזקות. מאָזעפע, אז ער זאָגט: „זעץ דיך" — דאַרף מען זיך זעצען, אניט — קאָן ער הייסען זיך לענען...

— ברוכים הישבים! — זאָגט אונז דער רבי נאָכדעם, ווי מיר האָבען געמאכט המוציא.

— קומט מיט עסען! — זאָגען מיר איהם פון יוצא וועגען.

— עסט געזונט! — מאכט ער צו אונז. — עסען וויל איך נאָך נישט, נאָר „שהפל נהיה בדברו" וואָלט איך, מהיכא־תיתי, אפשר מאכען. וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרטען אין פלעשל? בראָנפען? — זאָגט ער און ציהט אוים די טרוקענע האנט מיט די דאָרע פינגער צום פלעשל בראָנפען און גיסט זיך אָן א גלעזל, פארזוכט און פארקרימט זיך מיט די ליפען אזוי, אז מיר זענען שטארקער פון אייזען, וואָס מיר שיסען נישט אוים קיין געלעכטער.

— וועמע׳ס איז דאָס אזא הארבע זאך? — פרעגט ער און נעמט נאָך א ביסל. — נישט קיין שלעכט ביסל משקה, כלעבען. — און נעמט נאָך א ביסל און טרינקט צו אונז לחיים.

— לחיים, קינדער, גאָט זאל געבען, מיר זאָלען דערלעבען איבער־א־יאָהר און... און... און נישטאָ ביי אייך, וואָס צו איבער־חאפען, פארביסען? מילא, איך וועל זיך שוין וואשען און לכבוד ל״ג־בעומר שוין מיט אייך אינאיינעם עפּים צוביסען...

וואָס איז דאָס געווארען מיט אונזער רבין? נאָר נישט דער מאָזעפע! אויפגעלעגט, בארעדעוודיג, די בעקליך פארצוויקלט, די נאָז רויט און די אויגען גלאנצען. ער קייעט און רעדט און ווייזט אויף די פלעשלעך ווימארָאזיג.

— וואָס איז דאָס דאָרט ביי אייך פאר א ווייַן? פסח׳יגער, אפּנים? (ער פארזוכט, ציהט־אוים די ליפען). פססס! איין חריפות אין דער וועלט! (טרינקט). שוין לאנג נישט געטרונקען

אזא ווייַן, כלעבען! (צו יאָסעל דעם ווייַנער׳ס זוהן מיט א גע־לעכטערעל). א רוח אין דיין טאטנס קעלער אריין, חע־חע! פֿארהאן ביי איהם, האָב איך געזעהען, פעסלעך, אָהן א שיעור פעסלעך, על הגפן ועל פרי הגפן, און דוקא פון רייַנע ראָזינקעם, חע־חע! לחיים, קינדער!... לאָז גאָט געבען, איהר זאָלט זיין עהרליכע פרומע אידען און איהר זאָלט... איהר זאָלט... אויפ־עפענען דאָס צווייטע פלעשעל... נעמט צו קאפלעך, פאר וואָס נעמט איהר נישט? און טרינקט לחיים. לאָז גאָט געבען, אז... (ער באלעקט זיך און די אויגען קלעפען זיך איהם). אז... אז... אלראָם גוטס מיט כל ישראל...

ה.

אָפּגענעסען און אָפּגעבענטשט מזומן, רופט זיך אָן צו אונז מאזעפע און די צונג בעת־מעשה פלאָנטעט זיך ביי איהם:

— האָבען מיר, הייסט עס, מקיים געווען, הא? די מצוה פון סעודת ל״ג־בעומר. נו, און ווייטער? הא?

— ווייטער וועלען מיר געהן אויפ׳ן שפּאציער.

— הא? אויפ׳ן שפּאציער? אויסגעצייכענט. למשל, וואוהין?

— אין שווארצען וועלדעל אריין.

— הא? אין שווארצען וועלדעל? אויסגעצייכענט גוט! איך געה אויך מיט אייך. אין א וואלד שפּאציערען געהן איז זעהר גוט, זעהר געזונט, מחמת א וואלד... הא? אָט וועל איך אייך נעבען צו פּארשטעהן דעם שכל פון א וואלד...

און מיר לאָזען זיך געהן אלע מיט׳ן רבין הינטער דער שטאָדט. תּחילת איז אונז א ביסעל פּריקרע, וואָס דער רבי געהט מיט אונז. נאָר פּתח שין — שא! און דער רבי געהט אין מיטען, מאכט מיט די הענט און גיט אונז צו פּארשטעהן דעם שכל פון וואלד:

— די טבע פון וואלד, פארשטעהט איהר מיך, דאָס הייסט, דער אויבערשטער האָט איהם שוין אזוי באשאפען, אז ער זאל זיין פול מיט בוימער, און אויף זיי, אויף די בוימער הייסט דאָס, זאלען זיין צווייגען, און די צווייגען זאלען זיין באוואפסען מיט בלעטלעך, גרינע הייסט דאָס, און זיי זאלען שמעקען, די בלעטלעך הייסט דאָס, ארויסלאזען פון זיך א ריח־ניחוח, א נעשמאקען זענעפטיגען ריח...

און בעת־מעשה ציהט דער רבי מיט דער נאָז דעם נעשמאקען זענעפטיגען ריח, חאטש מיר זענען נאָך ווייט פונ׳ם וואלד, און דער ריח איז דערווייל נאָך עפּים נישט אזוי נעשמאק און זענעפטיג...

— הא? וואָס שווייגט איהר? — מאכט צו אונז דער רבי. — זאָגט עפּים א גוטע זאך, זינגט עפּים א ליעדעל. הא? איך בין אויך געווען אמאל א יונגעל א קונדס, ווי איהר, חע־חע, אויך נעהאט א רבין, ווי איהר, חע־חע...

דאָס, וואָס מאזעפע איז געווען אמאל א קונדס, ווי מיר, און נעהאט א רבין, ווי מיר, קומט אונז אוים מאדנע ווילד און כמעט שווער צו גלויבען: מאזעפע — א קונדס?! מיר קוקען זיך איבער און חיהיקען שטיל־ערהייט. מיר שטעלען זיך פאָר א בילד, ווי אזוי אונזער רבי מאזעפע איז געווען אמאל א קונדס, נעהאט א רבין, און דער רבי פלעגט איהם... מיר האָבען נאָר מורא טראכטען אזא זאך... נאָר איין אלי שטעלט זיך איין און גיט איהם א פרעג:

— רבי! אייער רבי פלעגט אויך אזוי שמייסען, ווי איהר שמייסט אונז?

— הא? נאָך א מין שמייסען, חע־חע!

מיר קוקען אויפ׳ן רבין און איינס אויף דאָס אנדערע, און מיר פארשטעהען זיך... מיר העלפען איהם לאכען „חע־חע״ אזוי לאנג, ביז מיר זענען שוין ווייט הינטער דער שטאָדט, אינ׳ם בריי־טען פרייען פעלד, נישט ווייט פונ׳ם שוואַרצען וועלדעל.

ו.

אין פעלד איז מחיה, א גן־עדן. גרין שמעקענדיג גראָז. ווייסע קווייטעלעך. געלע שפרינקעלעך. גרינגע פליעגעלעך. און אויבען די בלויע יארמעלקע האָט זיך פארשפרייט אָהן איין עק. און אקעגען דער וואלד, אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. און אויף די בוימער די פויגעלעך שפרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אנדערען און פיש־טשען. דאָס געבען זיי אונז אָפּ א ברוך־הבא, סקאָצעל קומט, באַ־גריסען אונז מיט'ן ליעבען פרייען טאָג ל"ג־בעומר. מיר זוכען־אויס א שאָטען אונטער א געדיכטען בוים, א שוץ פון דער ברע־נענדיגער זון, און זעצען זיך אויס אלע אויף דער ערד, און דער רבי אין מיטען.

דער רבי איז מיעד פונ'ם וועג. ער טהוט א פאל־אנידער אויף דער ערד, ציהט זיך אויס מיט'ן פנים ארויף. די אויגען קלעפען זיך איהם. די צונג קוים וואָס זי פלאָנטעט:

— איהר זענט טייערע גאָלדענע קי־קינדער... אידישע קינדער... צדיקים... איך האָב אייך ליעב, און איהר האָט מיך ליעב... אי, איהר האָט מיך לי־ליעב?

— אזוי ווי אויגענווהטיג! — ענטפערט איהם אלי.

— הא? איך וויים, אז איהר האָט מיך לי־ליעב... — זאָגט איהם דער רבי.

— גאָט זאל אייך אזוי ליעב האָבען! — זאָגט איהם אלי.

מיר ווערען דערציטערט און רופען זיך אָן צו אלין:

— נאָט איז מיט דיר!

— נאראָנים! — ענטפערט אונז אלי מיט א געלעכטער. — וואָס האָט איהר מורא? איהר זעהט דען נישט, אז ער איז בנילופין?...

— הא? — זאָגט צו איהם דער רבי מיט איין אויג (דאָס אנדערע אויג שלאָפט שוין). — וואָס זאָגסט דו עפּים אועלכעם?

צדיקים?... אלע צדיקים... אדרבה... מהיכא־תיתי... דער שומר ישראל... חל־חל־חל... חרררורססס...

און אונזער רבי ווערט אנשלאפען געשמאק, און זיין חראפען לאזט זיך הערען פון זיין נאז, ווי א קול פון א שופר, ווייט אין וואלד אריין. און מיר זיצען אלע ארום איהם און עם ווערט אונז סומנע אויף דער נשמה:

„אט דאס איז אונזער רבי? אט דאס איז דער, וואס מיר ציטערען פאר זיין קוק? אט דאס איז מאזעפע?"...

ז.

— קינדער! — מאכט צו אונז אלי. — וואס זיצען מיר, ווי די נאפודעלעס? לאמיר עפּים צוטראכטען א שטראף פאר מאזעפען.

עס פאלט־אן אויף אונז א פחד.

— וואס האט איהר מורא, נארענים? — זאגט צו אונז נאך א מאל אלי. — איצטער איז ער געגליכען צו א מת, צו א בר־מינן. מיר ווערען נאך מעהר דערציטערט, און אלי דרש'ענט ווייטער:

— איצט קאנען מיר מיט איהם טהון וואס מיר ווילען. א נאנצען ווינטער האט ער אונז געשמיסען, ווי די שעפסען. לאמיר זיך חאטש איין מאל אין איהם נוקם זיין.

— וואס ווילסט דו איהם טהון?

— גארנישט. איך ווייל איהם נאר איבערשרעקען.

— מיט וואס וועסט דו איהם איבערשרעקען?

— אט וועט איהר באלד זעהן. — זאגט צו אונז אלי און שטעהט־אויף פון דער ערד און געהט־צו צום רבין און נעמט־ארופ פון איהם דעם גארטעל און רופט זיך אן צו אונז:

— זעהט איהר? אט מיט זיין אייגענעם גארטעל וועלען מיר איהם צובינדען צום בוים אזוי, אז ער זאל זיך אליין נישט קאנען אויפבינדען! נאכדעם וועט איינער פון אונז צוגעהן צו איהם

נאָהענט און אריינשרייען איהם גלייך אין אויהער אריין: „רבי, גזלנים!"

— וואָס זשע וועט זיין?

— גאָרנישט. מיר וועלען אנטלויפען, און ער וועט שרייען „שמע־ישראל".

— ביז וואנען וועט ער שרייען?

— ביז ער וועט נעווואוינט ווערען.

און נישט לאַנג נעטראַכט, נעמט אלי דעם גאַרטל און בינדט איהם א האַנט אויף א האַנט און ביידע הענט צום בוים, און מיר שטעהען און קוקען און א שוידער גענהט אונז איבער איבער'ן לייב:

„אָט דאָס איז אונזער רבי? אָט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערען פאר זיין קוק? אָט דאָס איז מאַפּעזע?"

— וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? — זאָגט צו אונז אלי. — אז גאָט האָט אונז געטהאָן א נס און מאַזעפּע איז ביי אונז אין די הענט, טא לאָמיר חאפּען א טענצל!

און מיר נעמען זיך אלע ביי די הענט און מיר דרעהען זיך, ווי די ווילדע מענטשען, ארום אונזער רבין, און טאַנצען און שפּרינגען און זינגען, טאקי נאָר ווי די משוגעים.

— עד כאן אומרים בשבת הגדול! — זאָגט אלי. און מיר שטעלען זיך אָפּ, און אלי געהט־צו צום רבין, בויגט זיך אַן איבער איהם גאַנץ נאָהענט און שרייט איהם אריין אין אויהער אריין הויך, אויף אזא קול, וואָס קאָן אויפוועקען א טוידטען:

— גוואַלד! רבי! גזלנים! גזלנים!! גזלנים!!!...

ח.

פייל אויס'ן בוינען לאָזען מיר זיך לויפען אלע, ווי איין מענטש, האָבען מורא זיך אָפּשטעלען אפילו אויף איין רגע, מורא אפילו א קוק טהון צוריק. א פּחד איז געפאלען אויף אונז אלע

און אפילו אויף אלין, חאטש ער הערט ניט אויף צו שרייען אויף אונז:

— שוטים! נאראנים! בהמות! וואס לויפט איהר?

— וואס לויפט דו?

— איהר לויפט, לויף איך אויך.

אין שטאדט זענען מיר ארײן מיט איין אימפעט און מיט א געשרײ:

— גזלנים!... גזלנים!!...

מענטשען האבען דערזעהען אונז לויפען, לויפען זיי אונז נאך. דערזעהען, אז מענטשען לויפען, האבען אנדערע מענטשען זיך נעלאזט נאך יענע מענטשען.

— וואס לויפט מען?

— פון וואנען זאלען מיר וויסען? אלע לויפען, לויפען מיר אויך.

קוים מיט צרות האט זיך איינגעגעבען אפשטעלען איינעם פון אונז, און אויף איהם קוקענדיג, זענען מיר שוין אלע שטעהן נעבליבען און נישט אויפגעהערט צו שרייען: גזלנים! גזלנים! גזלנים!...

— וואו? וואו? וואו?

— דארט, אין שווארצען וועלדעל, זענען אנגעפאלען אויף אונז גזלנים, געבונדען דעם רבין צו א בוים, גאט ווייסט, אויב ער לעבט נאך...

ט.

אויב איהר זענט אונז מקנא, וואס מיר זענען פריי, וואס מיר געהען נישט אין חדר (דער רבי ליגט קראנק), איז אומזיסט. אומזיסט! קיינער וויסט נישט, וועמען דער שוך קוועטשט... קיינער, קיינער וויסט נישט, וער זענען די אמת'ע גזלנים... מיר זעהען זיך פמעט נישט איינם מיט דאס אנדערע. און אז מיר

באגענענ זיך, איז דאָס ערשטע: „וואָס מאכט דער רבי?" (שוין אויס „מאזעפע"!). אוז אז מיר דאוונען, בעטען מיר גאָט פאר'ן רבין אוז ווייגען, ווייגען שטיל־ערהייט: „רבונו של עולם! רבונו של עולם!"... אוז אלי? — פרעגט אונז נישט אויף אלין. ימח שמו זאָל ער אייך ווערן, אָט דער אלי!...

עפילאָג.

אז דער רבי איז נעזונט נעווארען (א וואָך זעכס איז ער נעלעגען אין היץ אוז נערעדט מיט גזלנים) אוז מיר זענען נעקומען אין חדר אריין, האָבען מיר איהם קוים דערקענט. אזוי שטארק האָט ער זיך איבערגעביטען. וואו איז אהינגעקומען זיין לייבען־שטימע? דעם קאנטשיק האָט ער ערגיץ פארוואָרפען. אויס „לעג זיך". אויס „מאזעפע". אוז אויפ'ן פנים האָט זיך אויסגעצויגען ביי איהם א שטילע ווייכע מרה־שחורה. א געפיהל פון חרטה גנבה'ט זיך אריין צו אונז אינוועניג, אוז מאזעפע ווערט אונז מיט א מאָל טייער, איינגעבאקען אין הארצען. אך, ער זאָל דאָס פיר־האלטען, א קרום וואָרט אונז זאָגען! גלייך ווי גארנישט געווען... נאָר פלוצים שטעלט ער זיך אָפּ אין מיטען לערנען אוז בעט אונז, מיר זאָלען איהם נאָך א מאָל דערצעהלען, ווי אזוי איז נעווען די מעשה דעמאָלט, ל"ג־בעומר, מיט די גזלנים. מיר פוילען זיך נישט אוז דערצעהלען איהם איבער נאָך א מאָל אוז נאָך א מאָל די אייג־נע'חזר'טע מעשה אויף אויסוועניג, ווי אזוי גזלנים זענען מיט א מאָל ארויס פון וואלד, האָבען זיך אַרויפגעוואָרפען אויף איהם, געבונדען, נעוואלט קוילען מיט א מעסער, האָבען מיר זיך געלאזט לויפען אין איין אימפעט אין שטאָדט אריין אוז מיט אונזער גוואלד האָבען מיר איהם נעראטעוועט...

דער רבי הערט אונז אוים ביז'ן סוף מיט צוגעמאכטע אויגען. נאָכדעם טהוט ער א זיפץ אוז א פרעג מיט א מאָל:

— וויסט איהר פאר געווים, אז דאָס זענען געווען גזלנים?
— וואָס דען זענען דאָס געווען?
— אפשר בת־ליצנים?...

און דעם רבינ׳ס אויגען קוקען ערגיץ וויט אין דער וועלט אריין, און עס מאַהלט זיך אונז אוים, אז אויף זיינע משונה גראָבע ליפּען שוועבט א מאָרנע חיטרע שמייכעלע...

א פסח אין דאָרף

נעשריבען אין יאָהר 1910.

אַ פּסח אין דאָרף

א.

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אַלטער דעמב, וואָס שטעהט מששת ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

דער אַלטער דעמב — דאָס איז נישט קיין סימבאָל. דאָס איז אַ לעבעדיגער מענטש, וואָס זיין נאָמען איז נחמן וועראיווקער פון וועראיווקע. אַ איד פון הויכען וואוּפס, אַ בריימבייניגער, אַ „גבר". די שטאָדט־אידען קוקען אויף איהם אוּן זענען איהם מקנא, אוּן צו גלייכער צייט מאכען זיי פון איהם חוזק: „שלום עליכם, וואָס מאכט עפּיס אַ איד אין געווונט?"... נחמן ווייסט, אז מע לאכט פון איהם אוּן פון זיין „גדל'ע", בויגט ער זיך איין, ער זאָל אויסקוקען אַ ביסעל מעהר אידישליך. נאָר עס העלפט ווינציג. צו גרויס אויסגעוואַכסען.

אין וועראיווקע איז נחמן וועראיווקער איין אַלטגעזעסענער. „נאָש לאחמאן" — אזוי היישט ער ביי די וועראיווקער גויים, וואָס האַלטען איהם פאר נישט קיין שלעכטען מענטשען, פאר אַ בר־שכל, האָבען ליעב זיך דורכשמועסען מיט איהם אמאָל גלאָט אזוי פון בעל־הבתישקייט. מע האַלט זיך מיט איהם איין עצה: וואָס טהוט מען מיט'ן ברויט? — „לאחמאן" האָט אַ לוח, ווייסט

ער, צי ברויט וועט היינטיגם יאָהר זיין וואָלוועל, צי טייער. און אמאל — פון וועלט־זאכען: „לאחמאן" פאָהרט אין שטאָדט, זעהט ער זיך מיט א מענטשען, וויסט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך...

עס איז שווער נאָר פאָרצושטעלען זיך וועריוווקע אָהן נחמן וועריוווקער. נישט נאָר דער טאָטע זיינער, פייטל וועריוווקער, איז געבוירען און געשטאָרבען אין וועריוווקע, נאָר אפילו דער זיידע, אריה עליו־השלום, געווען א איד א חכם און א וועריטל־זאָגער, פלעגט זיך באריהמען, אז דערפאר הייסט דאָס דאָרף וועריוווקע, ווייל אריה וועריוווקער וואָהנט דאָרטען, וואָרום איידער וועריוווקע איז נאָך געווען וועריוווקע, איז ער, אריה וועריוווקער, שוין געווען א וועריוווקער... אזוי פלעגט זאָגען דער זיידע זיינער. אמאליגע אידען!

און געזאָגט האָט עס אריה וועריוווקער, מיינט איהר, נלאָט אזוי? אריה איז נישט געווען קיין פראָסטער איד, וואָס זאל זאָגען א גלייכווערטל אָהן א מיין. געמיינט האָט ער דאָס די „גזירות". אין זיינע צייטען זענען אויך געווען גזירות אויף אידען. מע האָט נאָך דעמאָלט געהאט געשמועסט, אז מע וועט טרייבען אידען פון די דערפער. און נישט נאָר געשמועסט, נאָר טאקי געטרייבען. אלעמען האָט מען געטרייבען און ארויסגעטריבען. און דעם אלטען אריה וועריוווקער — אזאס. א סברה, אז דער גובערנאטאָר אליין האָט גארנישט געקאָנט מאכען, וואָרום אריה וועריוווקער האָט אויסגעוויזען על־פי „זאקאָן", אז איהם קאָן מען פון וועריוווקע אזוי גרינג נישט ריהרען. אמאליגע אידען!

ב.

אודאי, אז מע האָט אזא פריוויליגיע אויף צו זיין אין וועריוווקע, א מין „זכות־אבות", איז מען ביי זיך תקיף און מע לאכט פון דער גאנצער וועלט. וואָס הערט אונזער נחמן וועריוווקער

„נזירות"? „טשערטא"? „צירקוליארען"?... וואָס הערט, אשטייגער, נחמן א גוי א רשע, קורעטשקא, מיט זיינע פזמונות, וואָס ער ברענגט איהם אלע מאל פון וואלאסט? קורעטשקא איז א גויעץ א נידעריגער מיט קורצע פינגער, געהט אָנגעטהאָן אין א פאַריאָווקע, הויכע שטיוועל, א זילבערנע קייט מיט א זייגער — מעשה פריץ. ער איז א שרייבער אין וואלאסט. דעריבער ווייסט ער פון אלע שוערע הערצער. דערצו לייענט קורעטשקא אלע גוטע גאזעטען, וואָס שרייבען היינט מסירות אויף אידען — פעך און שוועבל!...

קורעטשקא איז, אזוי זיך, דוקא נישקשה פון א גוי. ער איז נחמן'ס א שכן און פלומרשט א גוטער־ברודער. אז קורעטשקאן טהוט וועה א צאָהן, גיט איהם „לאחמאן" א שווייגקעכץ. אדער אז קורעטשקא'ס ווייב, למשל, געהט צו קינד און דארף געלעגען ווערען, איז „לאחמאנקע" ביי איהר די הויבאם. נאָר עפּים פון א צייט, דער רוח זאל איהם ווייסען, זינט ער האָט זיך אָנגעלייענט מיט די שענע גאזעטען, איז קורעטשקא געווארען גאָר איין אנדער גוי. „עשו האָט זיך אין איהם צערעדט"... אלע מאל קומט ער צום אידען מיט א נייעס: „א נייער גובערנאטאָר"... „א נייער צירקוליאר פון'ם מיניסטער"... „א נייע „ראספּאריאזשענייע" וועגען אידען"... דעם אידען רייסט זיך טאקי בעת מעשה אפּ אין הארצען און עם ווערט איהם פארקיהלט אינוועניג דער מאמע'ס מילך, נאָר א מכּה דארף א גוי ווייסען. און דער איד הערט איהם אויס מיט א שמייכעלע און ווייזט איהם אויף דער האנט, ווי איינער רעדט: „וועז דאָ וועט אויסוואכסען האָר"...

לאָזען גובערנאטארען זיך בייטען, לאָזען מיניסטארען שרייבען צירקוליארען. וואָס נעהער זיך עס אָן מיט נחמן וועריוווקער פון וועריוווקע?

ב.

לעבען לעבט נחמן וועדעביווקער אין וועדעביווקע נאנץ נישקשה'דיג. דאָם הייסט, צו די פריהעריגע יאָהרען קומט דאָס נישט. אודאי אז דער זיידע אריה האָט געלעבט, איז געווען אַנ־דערע יאָהרען. אוי, יאָהרען! נאנץ וועדעביווקע איז דעמאָלט, קאָן מען זאָגען, געווען זייערם. נישט איינע, נאָר עטליכע פֿרנסות האָבען זיי געהאט: א שענק, א קליוט, א מיהל, א קאמער פון תבואה. און פֿרנסה איז געווען, טאקי ווי מע זאָגט, מיט טעלער און מיט לעפעל. דאָס איז אָבער אלץ געווען אמאָל. היינט האָבען זיך די אלע זאכען אויסגעלאָזט. אוים שענקען, אוים קליוטען, אוים קאמערען פון תבואה. נאָרנישט. גאָלע נאָרנישט. פרענט זיך א קשיה: וויבאלד אזוי, היינט וואָס זיצט א איד אין וועדעביווקע? — וואו זשע דען זאָל ער זיצען? אין דער ערד? אנו, לאז נאָר נחמן א פֿרוב טהון פֿארקויפען די דירה — וועדט ער שוין אוים וועדע־ביווקער. ער וועט שוין הייסען דעמאָלט איין איינגעבעטענער, א פרעמדער. און אזוי איז פאָרט איין אייגען ווינקעל. א שטוב איין אייגענע, א דירה אויף צו זיצען. און ביי דער שטוב א גאָרטען. דאָם ווייב און די טעכטער ארבייטען אלייז דעם גאָרטען, און אז גאָט העלפט, עס איז א גערעט, איז פֿארהאן גרינס א גאנץ זומער און קארטאָפלים אויפ'ן גאנצען ווינטער, ביז העט־העט נאָך פסח. פון קארטאָפלים אליין קאָן מען אָבער נישט לעבען. צו קארטאָפלים, זאָגט מען, דארף מען האָבען ברויט. און קיין ברויט איז נישטא. נעמט מען דעם שטעקען און מע גיהט זיך דורך איבער'ן דארף עפים האנדלען. נון אז נחמן גיהט זיך דורך איבער'ן דארף עפים האנדלען, קומט ער שוין נישט אהיים מיט לעדינע הענט. וואָס גאָט גיט, דאָס קויפט ער: א ביסעל אייזען־ברעך, א טאָפּ הירזש, איין אלטען זאק, אנוט — איז גאָר א פעלכעל. דאָס פעלכעל ציהט מען אוים, מע לופטערט דאָס דורך און מע טראָגט דאָס אוועק צו אברהם־אליה דעם קירזשנער אין

שטאָדט אַריין. און פון די אַלע גליקן — איז אָדער מע פאַר־דיענט, אָדער מע דערלעבט. דערויף איז מען א סוחר. „קופּעץ קאָס סטרעלעץ" — זאָגט נחמן, וואָס האָט ליעב א גוייש ווערטעל. און אַברהם־אַליה דער קירזשנער, א איד מיט איין אונטערגע־בליטער נאָז און מיט שוואַרצע פינגער, ווי איינגעטונקטע אין מינט, לאַכט פון איהם, וואָס ער איז אַזוי ווייט פאַרגרעבט גע־ווארן אין דאָרף, צווישען גויים, אז אפילו א ווערטעל איז ביי איהם אויך א גוייש...

ד.

יאָ, פאַרגרעבט געוואָרן. נחמן פיהלט אַליין, אז וואָס ווייטער — ווערט מען אַלץ מער פאַרגרעבט. אודאי, ווען זיין זיידע אריה ווערביווקער, עליו־השלום, זאָל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף זיין אייניקעל! אי־אי־אי! דאָס איז געווען א איד! אויך א גוואַרדיאַן, נאָר א איד פון תורה. געקענט פּרק און מחזור און תהלים אויף אויסוועניג. אמאָליגע אידען! און ער, נחמן, וואָס קען? עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין — קוים־קוים דאוונען. נאָר גוט איז דאָס. זיינע קינדער וועלען דאָס אויך נישט קענען... און טהוט ער א קוק אויף די קינדער, ווי זיי וואַכסען אַלע אין שטויבער אריין, הויך און בריים, אזוי ווי ער, און „נע טשיטאַטע, נע פּיסאַטע", אויך אזוי ווי ער, — ווערט איהם צעהן לעכער אין האַרצען. און מעהר ווי אויף אַלעמען טהוט איהם וועה דאָס הארץ אויף דעם סאַמע יונגסטען, אויפ'ן מיזיניק. פייטעל היים ער. א נאָמען נאָך זיין טאַטען, פייטעל ווערביווקער, עליו־השלום. א גערָאַטען קינד אָט דער פייטעל, מיט אַלע מעלות. אפילו דער וואוכם אויך א קלענערער, איין אייראַלער, מעהר אידישליך. א אידיש קינד... היינט האָט דאָס א קעפּעלע — א מיניסטערשען קאָפּ. סך־הכל איין מאָל נאָר האָט מען איהם באַוויזען אין סידור אויף א ציקאַוועסט איין „אלף"

מיט א „בית", ווייסט ער שוין, וועלכעם איז איין „אלף" און וועלכעם איז א „בית". קיינמאל וועט ער אייך נישט זאגען אויף איין „אלף" — א „בית", און אויף א „בית" — איין „אלף". וואכסט אזא גאלד אין דארף, משטיינס געזאגט, צווישען קעלבלעך און חזירים, שפיעלט זיך מיט קורעטשקא׳ס זוהנדעל פעדקא, פאהרט מיט איהם רייטענדיג אויף איין שטעקען, יאגען זיך ביידע נאך איין קאץ, גראבען ביידע איין גריבעל און טהוען ביידע אלסדינג, וואם קליינע קינדער קאנען טהון. זעהט נחמן, ווי זיין קינד שפיעלט זיך מיט׳ן „שרץ", פארדריסט דאם איהם, און ער טריקענט, ווי איין אונטערגעהאקטער בוים...

ה.

און פעדקא איז דוקא א „גערעטענער שייגעץ", א „מחירה׳דיג פנים מיט א חנ׳עוודיגער מארדע", מיט ווייסע פלאפסענע האר, אין איינע יאהרען מיט פייטלען. און איז נאך פייטלען די כפרה. און פייטעל איהם האט אויך נישט פיינט. א גאנצען ווינטער ליגען די ביידע קינדער, יעדער ביי זיין טאטען אויפ׳ן אויוון, ציהען זיך צום פענסטער און בענקען איינם נאך דאם אנדערע. זעלטען־זעלטען, ווען זיי האבען די זכיה צו זעהען זיך. נאר אט איז אוועק דער ווינטער, דער לאנגער בייזער ווינטער. אט האט זיך אויפגעדעקט די שווארצע ערד פון איהר ווייסען קאלטען שלייער. און א שיין האט געטהאן די זון. און א טריקען האט געטהאן דאם ווינטעל. און א גרעזעל האט זיך באוויזען. און דארטען, באהר־ארפ, דאם טייכעל זשומעט. און דאם קעלבעל האט צעלאזט די נאזלעכער און נישטערט. און דער האהן האט צוגעמאכט איין אויגעל און שטעהט א פארטראכטער. און אלץ ארום און ארום האט אויפגעלעבט, אלץ גרינט, אלץ פרעהט זיך: ס׳איז ערב פסח! — דעמאלט קאן מען שוין מעהר נישט איינהאלטען אין שטוב נישט פייטלען, נישט פעדקאן. ביידע חאפען זיך ארויס אויף גאט׳ס

וועלט, וואס האט זיך געעפענט פאר זיי ביידען גלייך. און ביידע נעמען זיי זיך פאר די הענט און מע לאזט זיך לויפען אהין, צום בארג, וואס שמייכעלט צו זיי ביידען גלייך: „קינדער, אהער!"... און מע שפרינגט אקעגען דער זון, וואס גרייסט זיי ביידען גלייך און רופט זיי ביידען צו זיך: „קינדער, אהער!" און אז זיי מיעדען זיך איין לויפענדיג, זעצען זיי זיך ביידע אוועק אויף גאט'ס ערד, וואס ווייסט נישט קיין אידען, וואס ווייסט נישט קיין גוי: „קינדער, צו מיר, צו מיר!"...

5.

ביידע האבען זיי וואס צו דערצעהלען — אזא לאנגען ווינטער נישט געזעהען זיך. פייטעל באריהמט זיך פאר זיין חבר פעדקא, אז ער קען שוין כמעט דעם גאנצען אלף־בית. און פעדקא באריהמט זיך, אז ער האט א בייטש. באריהמט זיך פייטעל, אז ביי זיי איז היינט ביינאכט פסח. ביי זיי איז שוין דאָ מצות אויף אלע אכט טאג פסח און ווייך אויף ארבע כוסות. „נעדענקסט, פעדקא, פאר־איהרען האב איך ארויסגעטראגען א מצה?" „מאצא?" — זאגט פעדקא און איבער זיין חנ'עוודיגער מאדרע צעגיסט זיך א בריט שמייכעלע. אפנים, ער האט זיך דערמאנט אינ'ם טעם פון דער פאראיהריגער אידישער מצה... „ביזט א בעלן, פעדקא, פאר־זוכען איצט א שטיקעל מצה? פרישע מצה?" — א שאלה א ביסעל, אויב פעדקא איז א בעלן! מע דארף נאך פרענגען? „נו, קום זשע אהין", זאגט איהם פייטעל און ווייזט איהם אויפ'ן בארג, וואס גרינט צו זיי און ווינקט צו זיי: „אהער, קינדער, אהער!"... און ביידע דראפען זיך ארויף א בארג, בלייבען שטעהן א ווילע פאר'כשופ'ט, קוקען דורך די פינגער אויף די שפיעלענדיגע שיטערע שטראהלען פון דער ליעבער זון און טהוען זיך א וואָרף ביידע אויף דער נאך־פייכטליכער ערד, וואס שמעקט שוין מיט גרינעס. און פייטעל שלעפט־ארויס פון אונטער'ן לייבסערדאק א פרישע, א

וויסע, א קיילעכיגע מצה, אָנגעשטאָכען אין דער לענג און אין דער בריים פון בוידע זוייטען מיט קליינע לעכלעך. און פערקא באלעקט זיך שוין באצייטענס, נאָך איידער פייטעל האָט צע־ שפּאלטען די מצה פונקט אויף דער האלב און צעטיילט זיך מיט זיין חבר. „וואָם וועסט דו זאָגען, פערקא, אויף דער מצה?" — וואָם זאָל פערקא זאָגען, אז ס'איז ביי איהם א פול מויל מיט מצה, וואָם טרישטשעט אונטער די צייהן און צעגעהט אויף דער צונג, אזוי ווי שניי? נאָך איין מינוט — און אוים מצה. „מעהר נישטאָ?"... — טהוט איהם פערקא א קוק אריין מיט די גרויע אויגען אונטער'ן לייבסערדאק און באלעקט זיך, ווי א קאץ נאָך פוטער. „דו וואלסט דען געגעסען נאָך?" — פרעגט איהם פייטעל תמ'עוואטע, קייענדיג דאָם לעצטע שטיקעל מצה, און קוקט אויף איהם שעלמיש, מיט חיטרע שווארצע אויגלעך. א שאלה א ביסעל, אויב פערקא וואלט געגעסען נאָך! „טאָ וואָרט א ביסעל, זאָגט איהם פייטעל, איבעראָהר וועט זיין נאָך"... בוידע צעלאכען זיך פון דער המצאה און, נישט געוואָגט איינער דעם אנדערען קיין וואָרט, גלייך ווי מע האָט זיך צונויפגערעדט פריהער, טהוען זיך בוידע א וואָרף און א קאטשע־אראָפּ, ווי צוויי קנויללען, ניך־ניך, באַרג־אראָפּ.

7.

אויף יענער זייט באַרג שטעלט מען זיך אויף די פים און מע באטראכט דאָם זשומענדיגע טייכעל, וואָם לויפט־אָפּ אין א זייט, לינקס, און אליין לאָזט מען זיך רעכטס, ווייטער און ווייטער איבער'ן בריייטען פריייען פעלד, וואָם איז נאָך נישט אומעטום גרין, נאָר גיט האָפענונג נאָר אין גיכען גרין צו ווערען, וואָם שמעקט נאָך נישט מיט גראָז, נאָר גיט האָפענונג נאָר אין גיכען מיט גראָז צו שמעקען. און זיי געהען און געהען, שוין אָהן ווערטער, נאָר פּאַרטראכט און פאר'כשופ'ט, איבער דער ווייכער שמעקענדיגער ערד, אונטער דער

לייכטענדיגער שמייכלענדיגער זון. נישט זיי נעהען, נאָר זיי שווימען. און נישט זיי שווימען, נאָר זיי פֿליהען. זיי פֿליהען גלייך מיט די פויגלען, וואָס שוועבען פֿאַר זייערע אויגען, וואָס טוקען זיך און טראָגען זיך אַין דער גרינער לופט פון דער דאָזיגער לעבער וועלט, וואָס דער לעבער גאָט האָט באשאפען פֿאַר אַלע, וואָס לעבט. שא, זיי זענען שוין ביי דער מיהל. דאָס איז דאָך דעם סטאראָסטע'ס ווינטמיהל. אמאָל איז דאָס געווען נחמן וועלוועווקער'ס מיהל. היינט געהערט זי צום סטאראָסטע. אָפּאנאָס הייסט ער. א חיטרע גוי מיט איין אויהערינגל, און האָט שוין א סאמאָוואר אין שטוב. אָפּאנאָס דער סטאראָסטע איז א רייכער בעל־גוף. אַ חוץ דער מיהל, האָט ער נאָך א קלייט אויך. טאקי די קלייט, וואָס האָט געהערט אמאָל צו נחמן וועלוועווקער. מיט חיטראָסט האָט ער אויסגעדונגען דעם אידען, צוגענומען ביי איהם די קלייט מיט דער מיהל... אלע מאָל, אז עס קומט אין דער צייט, געהט זי, די מיהל. נאָר היינט נישט. היינט איז שטיל. נישטאָ קיין ווינט. א מאָדנער פֿאַר־פּסח. א פֿאַר־פּסח אָהן ווינטען. דערייבער שטעהט זי, די מיהל. פֿאַר אונזערע חברים, פייטעל און פֿעדקאַ, איז דאָס דוקא א מעלה. אז די מיהל שטעהט, קאָן מען זי בעסער באטראכטען. אין א מיהל איז דאָ וואָס צו זעהען. די מיהל אַליין איז נאָך נישט אזא־נ־אנטיק, ווי דער באלעק, דער קלאַץ, וואָס איז געלעגט געוואָרען, מיט א רעדעל ביי'ם שפּיץ, אויף צו קערעווען די מיהל אהין, וואו דער ווינט בלאָזט. און אָט אויף דעם באלעק האָבען זיך די צוויי חברים אוועקגעזעצט, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען ביי זיי א נעשפּרעך, איינס פון די גע־שפּרעכען, וואָס האָבען נישט קיין אָנהויב און האָבען נישט קיין סוף. פייטעל דערצעהלט חידושים פון שטאָדט. דער טאטע האָט געהאט אנומעלטען איהם מיטגענומען אין שטאָדט. געווען מיט איהם אין מארק, געזעהען קלייטען. נישט איין קלייט, ווי ביי זיי אין ווערעבווקע, נאָר א סך קלייטען. און נאָכדעם, פֿארנאכט, אזוי דערצעהלט פייטעל, זענען זיי געגאַנגען אין שוהל.

דער טאטע האָט געהאט יאָהרצייט נאָך זיין טאטען. „נאָך מיין זיידען, הייסט עס. דו פּאַרשטעהסט, פּעדקאַ, צי דו פּאַרשטעהסט נישט?"

עס קאָן זיין, אז פּעדקאַ פּאַרשטעהט, נאָר ער הערט נישט. וואָרום ער פּאָהרט־אַריין פּלוצים מיט א מעשה, וואָס עס קלעפּט זיך, ווי אַיין אַרבעם צו דער וואַנט. פּעדקאַ דערצעהלט פּייטלען, ווי אזוי ער האָט פּאַראַיאָהרען דערזעהען א פּויגעל־נעסט אויף א הויכען בוים. האָט ער געוואָלט ארויף, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער געוואָלט דערלאַנגען מיט א שטעקען, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער גענומען וואַרפען שטיינדלעך, און האָט אזוי לאַנג געוואָרפען, ביז ער האָט אַראָפּגעוואָרפען צוויי קליינע פּאַרבלוטיגטע פּויגעלעך.

— דער'הרג'עט? — זאָגט פּייטעל מיט שרעק און פּאַר־קרימט זיך.

— יונגעטשקע. — פּאַרענטפערט זיך פּעדקאַ.

— אָבער דער'הרג'עט?

— אָהן פּערדלעך, גלעזע פּיסקעלעך, גראָבע בייכעלעך.

— אָבער דער'הרג'עט? דער'הרג'עט?...

ח.

ס'איז שוין געווען נישט פּריה, אז אונזערע יונגע חברים, פּייטעל און פּעדקאַ, האָבען, נאָך דער זון אין הימעל, זיך אַרומ־געקוקט, אז ס'איז שוין צייט צו געהן אַהיים. פּייטעל האָט שוין געהאט פּאַרגעסען, אז הייַנט אויף דער נאכט איז פּסח. האָט ער זיך דערמאנט, אז די מאמע דארף איהם נאָך אויסצוואָגען דאָם קעפּעל און אָנטהון נייע הויזען. און ער האָט זיך געגעבען א חאַפּ־אויף, און פּעדקאַ נאָך איהם, און ביידע האָבען זיי זיך געלאָזט מיט דער זעלבער פּרישקייט און מיט דער זעלבער פּרייד צוריק

אהיים. און בכדי איינער זאָל נישט קומען פריהער און דער אנ־דערער שפעטער, האָט מען זיך, ווי אמת'ע חברים, געזומען פאַר די הענט און מע איז געפלויגען פיל אויס'ן בויגען אין דאָרף אריין. און אז זיי זענען געקומען אין דאָרף אריין, איז פאַר זייערע אויגען ארויסגעטראָטען אזא מין בילד:

נחמן וועראיווקער'ס שטוב איז באַלעגערט מיט גויים און גויעם, שקצים און שיקסעס. קורעטשקא דער שרייבער און אָפּאַנאַס דער סטאראָסטע, דער סטאַרשינא און דער סאָטסקע און דער אור־ראַדניק — אַלע דאָ. אַלע רעדען, אַלע פּילדערען. און נחמן מיט דער נחמנ'קע שטעהען אין מיטן, טענה'ן עפּיס און מאַכען מיט די הענט. נחמן האָט איינגעבויגען זיך, ווישט דעם שוויס מיט ביידע הענט. ביי דער זייט שטעהען די עלטערע קינדער נחמנ'ס, פינסטער ווי די ערד... פּלוצים בייט זיך איבער דאָס גאַנצע בילד. איינער טהוט א ווייז אויף די צוויי יונגע חברים, און דער גאַנצער עולם מיט'ן שרייבער, מיט'ן סטאַרשינא, מיט'ן סטאראָסטע, מיט'ן סאָטסקע, מיט'ן אוראַדניק בלייבען שטעהן, ווי געלעהמטע. נאָר איין נחמן טהוט א קוק אויפ'ן עולם, גלייכט זיך אוים מיט זיינע בריטע גוואַרדיאַנסקע פּלייצעס: „נו??״ — און צעלאַכט זיך. און די נחמנ'קע טהוט א פּלעסק מיט די הענט און הויבט גאָר אָן צו ווייגען... דער סטאראָסטע מיט'ן סטאַרשינא מיט'ן סאָטסקע מיט'ן אוראַדניק טרעטען־ארוים און גלייך אויף זיי:

— וואו זענט איהר געווען, אזעלכע און אזעלכע?

— וואו מיר זענען געווען? ביי דער מיהל זענען מיר געווען.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

ט.

בײדע חברים, אי פּייטעל, אי פּערקא, האָבען געהאט נאָכדעם זייער עהרלעך אויסקומעניש. און בײדע האָבען נישט פּאַרשטאַנען, פּאַר וואָס?

פּייטלען האָט דער טאַטע, ראשית חכמה, אָפּגעשמיסען מיט דער יאַרמלקע: „א יונגעלע זאָל וויסען". וואָס זאָל א יונגעלע וויסען?... און, אפּנים, פּאַר רחמנות האָט איהם די מאַמע צו־גענומען פּונ'ם טאַטען'ס הענט, איהם איינגעטיילט פּון איהר זייט א פּאָר סטוסאָקעס און טאַקי באַלד גענומען איהם אויסצוואָנגען דאָס שוואַרצע קעפּעל אויף יום־טוב און האָט אריינגעזעצט איהם אין א פּאָר נייע הויזלעך — דער אייניציגער גאַרדעראָב זיינער אויף פּסח — און זי זיפּצט. וואָס זיפּצט זי?... און נאָכדעם הערט ער, ווי די מאַמע זאָגט צום טאַטען: „אוי, גאָט זאָל העלפּען, מע זאָל שוין איבערקומען אָט דעם יום־טוב! עס זאָל חאַטש אָפּ־לויפּען גלאַט... עס וואָלט געמעגט אַוועק דער פּסח נאָך איידער ער איז געקומען!"... און פּייטעל'ס קאָפּ קאָן נישט פּאַרשטעהן, פּאַר וואָס זאָל אַוועק דער פּסח איידער נאָך ער איז געקומען?... און פּייטעל ברעכט זיך דעם מח. ער פּאַרשטעהט נישט דעם טאַטענ'ס שמיץ. ער פּאַרשטעהט נישט דער מאַמע'ס קלעפּ. ער פּאַרשטעהט נישט, וואָס פּאַר א מין ערב־פּסח היינט איז אויף דער וועלט...

י.

און וויבאַלד אז פּייטעל'ס אידיש קעפּעל פּאַרשטעהט נישט, פּאַרשטעהט דאָך שוין פּערקא אודאי נישט, וואָס דאָ טהוט זיך. פּריהער האָט איהם דער טאַטע קורעטשקא אָנגענומען פּאַר דער גריווע, גוט אָנגעריסען איהם די וויסע פּלאַכסענע האָר און נאָך געשענקט א פּאָר פּאַטילעטשניקעס א פּרידאַטאָק. די פּאַטילעטש־

ניקעם האָט פערקאָ צוגענומען, ווי א פילאָזאָף: ער איז שוין דערצו געוואוינט געוואָרען. און ער הערט זיך צו, ווי זיין מאמע רעדט מיט די גויעם און ווי יענע דערצעהלען עפּיס מאָדנע מעשיות. א מעשה פון א קינד, וואָס אידען האָבען פּארנארט צו זיך אין שטאָדט ערב פּסח, אָפּגענאָמען אין א קעלער א טאָג מיט א נאכט און געוואָלט איהם נעמען צו דער ארבייט. האָט מען דערהערט דאָס געשריי, איז מען זיך צונויפּגעלאָפּען, און מע האָט ארויסגעראטעוועט דאָס קינד. איז שוין געווען ביי דעם סימנים אויפ'ן לייב — פּיער שטעך אין פּיער זייטען, ווי א צלם...

אזוי דערצעהלט איינע א חוואטסקע גויע מיט א בריטען אָטשיפּעק און מיט א רויט פּנים. און די איבעריגע גויעם הערען זי אויס און שאָקלען מיט די פּארבונדענע קעפּ און צלמ'ען זיך: „אוי, האָרענקא! אוי, לישענקא!"... און פּעדקא'ס קאָפּ קאָן נישט פּארנעמען, וואָס קוקען אויף איהם בעת מעשה די גויעם? און וואָס פּאר שייכות האָט די מעשה צו איהם און צו פּייטלען? און פּאר וואָס האָט איהם דער טאָטע קורעטשקא אָנגענומען ביי דער גריווע, אָנגעריסען ביי די ווייסע פלאָכסענע האָר און געשענקט א פּאָר פּאָטילעטשניקעס א פּרידאָטאָק? עס אהרט איהם נישט אזוי די גריווע, עס אהרט איהם נישט אזוי די פּאָטילעטשניקעס. דאָס איז ער ניט זשעדנע קיינמאָל. ער וואָלט נאָר א בעלן זיין וויסען: פּאָר וואָס עפּיס היינט אזא־נ־ארענטליכע פּארציע — אי געטראָגען פּאָר דער גריווע, אי געריסען ביי די האָר, אי פּאָטי־לעטשניקעס א פּרידאָטאָק? פּאָר וואָס?... פּאָר וואָס?...

4.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

— נו? — הערט פייטעל, ווי דער טאטע זאגט צו דער מאמע באלד נאך פסח מיט א שיינענדיג פנים, גלייך ווי עס וואלט איהם געטראפען מי־יודע וואס פאר א גליק. — איא? דו האסט דאך איינגעלעגט די וועלט? דו האסט דאך מורא געהאט?... א אידינע בלייבט א אידינע. אווען אונזער פסח און זייער פסח, און נארנישט!...

— דאנקען גאט! — ענטפערט איהם די מאמע, און פייטעל פארשטעהט וויעדער נישט, וואס האט די מאמע מורא געהאט?... און וואס איז דא די גדולה, וואס דער פסח איז אווען?... וואלט דען נישט בעסער געווען, דער פסח זאל זיך נאך ציהען און ציהען?...

פייטעל באגעגענט זיך מיט פערקאן אין דרויסען ביי זייער שטוב, קאן ער זיך נישט איינהאלטען און גיט איהם באלד איבער אלסדינג, ווי אזוי מע האט ביי זיי געדאווענט, און נאכדעם — ווי מע האט ביי זיי געגעסען. אוי, געגעסען! און ער גיט איהם איבער דעם טעם פון אלע פסח'יגע מאכלים, וואס מע האט ביי זיי געגעסען, און פון דעם זיסען ווין, וואס מע האט ביי זיי גע־טרונקען. און פערקא הערט זיך צו מיט קאפ און פארקוקט צו פייטלען אונטער'ן לייבסערדאק. איהם חלומ'ט זיך נאך אלץ „מאצא"... פלוצים לאזט זיך הערען איבער דער גאנצער גאס א קוויטש מיט א ניגון אויף א סאפראן־שטימע:

— חוועד־קא! חוועד־קא!

דאָס רופט די מאַמע אַהיים דעם קלײנעם פעדקא, ער זאָל נעהן עסען ווארעמעס. נאָר פערקא חאָפט זיך נישט. איצט וועט מען איהם שוין נישט טראָגען פאָר דער גריווע! ערשטענס, זענען זיי דאָך נישט ביי דער מיהל. און צווייטענס, איז שוין „נאָך פּסח"... נאָך פּסח איז נישטא וואָס מורא צו האָבען פאָר די אידען... לײגט ער זיך דאָ אין דרויסען אויפ'ן בויך מיט'ן ווייסען קעפּעל אויף די העגט, און אקעגען איהם לײגט פייטעל אויך אויפ'ן בויך מיט'ן שווארצען קעפּעל אויף די העגט. און דער הימל איז בלוי, און די זון ווארעמט. און דאָס ווינטעל גלעט און שפּיעלט זיך. און דאָס קעלבעל איז ביי דער זייט, און דער האָהן איז דאָ מיט אַלע זיינע ווייבער. און ביידע קעפּלעך, דאָס ווייסע מיט'ן שווארצען, לײגען אָנגעשפּאַרט אויף די העגט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע קאָן זיך גאָר נישט אָנרעדען...

יב.

און נחמן וועראַביווקער איז נישטאָ אין דער היים. ער האָט זיך געזומען דעם שטעקען און האָט זיך פון גאַנץ פריה אָן געלאָזט גיהן איבער דעם דאָרף עפּים האַנדלען. ביי יעדען הויף שטעלט ער זיך אָפּ. גיט־אָפּ יעדען גוי דעם גוט־מאָרגען, רופט אָן יעדען באַזונדער ביי'ם נאָמען, רעדט זיך דורך פון אַלסרינג אין דער וועלט, נאָר נישט פון דער ערב־פּסח'יגער מעשה... נאָר נישט פון די פּסח'יגע פּחדים... און פאַר'ן אַוועקגאַנג שוין טהוט ער א טאָפּ אין וואָגען: „געפּינט זיך נישט ביי דיר, גוי, עפּיס א זאָך, וואָס דו דאַרפסט נישט?" „נישטאָ, לאַחמאָן". „אייזענבערג, א ביסעל הירזש, איין אַלטע זאָך, אָדער נאָר א פעלכעל?" „האָב קיין פאַראיבעל נישט, לאַחמאָן, נישטאָ גאָרנישט. א ביטערע צייט". „א ביטערע צייט? פאַר'שבור'ט מן הסתּם? אזא יום־טוב!"... „וועי מיר שבור'ט? וואָס מיר יום־טוב? א ביטערע צייט!"...

דער גוי זיפצט, און נחמן זיפצט אויך. און נאָכדעם רעדט מען א ביסעל פון זייטיגע זאכען, אזוי עס זאָל נישט אויסזעהען, אז ער איז געקומען האנדלען. געהט ער אוועק פון דעם גוי צום אנדערען, צום דריטען — ביז ער טרעפט אָן עפּים וואָס, און קומט אהיים נישט מיט לעדיגע הענט.

און נחמן ווערעביווקער, איין אָנגעלאָדענער און א דערשוויצטער, שפּאנט מיט זיינע גרויסע גוואַרדיאַנסקע פּיס אהיים און קלערט איצט נאָר פון איין זאך: וויפיעל שטעהט איהם דאָ צו פאַרדיענען, אָדער צו דערלעגען? פון דער ערב־פּסח'יגער מעשה האָט ער שוין פאַרגעסען. פון די פּסח'יגע פּחדים האָט ער שוין פאַרגעסען. און דער שכן קורעטשקא מיט זיינע גובערנאַטאָרען און מיט די צירקוליאַרען זענען אין דער מינוט ארויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!...

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אלטער דעמב, וואָס שטעהט משׁשת ימי־בראשית, וואָס זיינע וואַרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

פסח מיט א קל־וחומר

נעשריבען אין יאהר 1912.

פֶּסַח מִיט אַ קַלְוָחוֹמֶר

בין איך שוין וויעדער אין דער היים — אין פּתריליעווקע. א שאָק מיט יאָהרען ניט געווען. איצט בין איך געקומען צו פּאָהרען אויף פּסח צו־נאָסט צו מיינע „קליינע מענטשליעך".

דער ערשטער, וואָס איז מיר געקומען אקעגען, איז געווען מנשה רב יחיאל דעם בעל־עגלה'ס א זוהנדעל, אויך א בעל־עגלה.

איבערגעלאָזט האָב איך איהם א בחור'עז אָהן א באָרד, נאָר מיט א שווארצער, עטוואָס באָוואָפסענער גראָבער ליפּ. שבת און יום־טוב אין שוהל פליענען מיר, קונדיים, איהם פּארשטופּען אין א ווינקעליע און נעבען בוכענצים אָהן א שיעור, און ער פליענט שווייגען. איצט טראָגט ער שוין א קליאטשקעוואָטע באָרד, ווי דער טאטע זיינער, איהם צו לענגערע יאָהר, און א לאַנגע, מיט סמאָלע אויסגעשמירטע, נאקידקע, ווי דער טאטע, איהם צו לענגערע יאָהר. און א בארעדעוודיגער, א ריהרעוודיגער און א פּריליכער איז ער אויך, ווי דער טאטע, איהם צו לענגערע יאָהר. זיין טאטע יחיאל, איהם צו לענגערע יאָהר, איז געווען ניט גליאט א בעל־עגלה, נאָר א בעל־עגלה א בן־תורה, א בעל־עגלה א למדן, א בעל־עגלה מיט א פּרק משניות, מיט א מעשה, מיט א משל און מיט א מדרש. אויף זייער בעל־עגלה'שען ליטון ווערט דאָס אָנגערופען „א בעל־עגלה מיט חריין"... פּאר איהם האָט א בעל־הבית נעהאט דרך־ארץ. איהם האָט קיינער ניט געוואָגט זאָגען „דו", נאָר „זייט זשע מוחל, רב יחיאל!"

איך האָב געמיינט, אז דאָס איז רב יחיאל דער בעל־ענלה, איהם אָפּגענעבען שלום און געוואונדערט זיך, וואָס ער איז נאָר־ניט געוועלטערט געוואָרען, קיין קאָפּ אפילו. לאָזט זיך אוים א מעשה, אז רב יחיאל איז שוין לאָנג אויף יענער וועלט, איהם צו לענגערע יאָהר, און ער איז זיין זוהן מנשה, אָט א יענער בחור, וואָס מיט דער שווארצער, גראָבער, עמוואָס באוואָפענער ליפּ. א שענע מעשה, נאָר א קורצע. ווי אזוי רעדט מען מיט איהם? אויף „דו", אָדער אויף „איהר"?... איך זאָג איהם ניט „דו" און ניט „איהר".

— וואָס זשע מאכט מען? — פרעג איך.

— וואָס זאָל מען מאכען? — ענטפערט ער מיר. — מע בעל־ענלה'וועט... ווי דער מאטע, מיר צו לענגערע יאָהר.

— און מע לעבט?

— מע מוטשעט זיך און מע לעבט, וויא! ווי דער מאטע פלעגט זאָגען, מיר צו לענגערע יאָהר... מע פאָהרט־ארוים צום וואקזאל צוויי מאָל א טאָג, טאָמער וועט גאָט צושיקען פּארשוינען, און קיין פּארשוינען זענען ניטא, חאָטש געב זיי א קרענק, ווי דער מאטע, מיר צו לענגערע יאָהר, פלעגט זאָגען, א חלירע זאָל אויף זיי קומען, מיר צו לענגערע יאָהר!...

איך האָק איהם איבער די קלוֹת און טהו איהם א פרעג:

— און וואָס הערט זיך עפּים מיט'ן פּסח?

— וואָס זאָל זיך הערען? — מאכט ער צו מיר פרייליך, ווי זיין מאטע, איהם צו לענגערע יאָהר. — דער פּסח וועט זיין מיט א קל־וחומר, ווי דער מאטע, מיר צו לענגערע יאָהר, פלעגט זאָגען.

— מיט וואָסער א קל־וחומר?

— מיט א קל־וחומר וויסט איהר ניט? — און ער דרעהט אוים צו מיר דעם קאָפּ, ווי זיין מאטע, איהם צו לענגערע יאָהר, און שמייכלענדיג דערצעהלט ער מיר א לאנגע מעשה, וואָס ער האָט געהערט פון זיין מאטען, איהם צו לענגערע יאָהר, א מעשה

מיט א רבין, ווי אזוי דער רבי איז געפֿאָרען אויף שבת אהיים מיט א קלי־וחומר:

„איינמאָל פֿאָהרט זיך דער רבי אהיים מיט זיין אייגענעם בעל־עגלה. וויא!... פֿרייטאָג איז דאָס געווען, ערב שבת. פֿלוצים — טרראך! געפֿלאָצט א ראָד. שטעלט זיך אָפּ דער בעל־עגלה: „רבי, וויא! וואָס טהוט מען?"... מאכט צו איהם דער רבי מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א בידקע איז נאָר אויף צוויי רעדער, פון דעסטוועגען פֿאָהרט מען אויף איהר, היינט בפרט דיין וואָגען איז אויף דריי רעדער, וועט ער אוֹדאי פֿאָהרען"...

„אָפּגעפֿאָהרען נאָך א ביסעל — טרראך! געפֿלאָצט נאָך א ראָד. „רבי, וויא! וואָס טהוט מען איצט?" מאכט צו איהם דער רבי מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א ליסעפער, וואָס האָט איין ראָד א גרויסע, די אנדערע א קליינע, פון דעסטוועגען פֿאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט צוויי גלייכע רעדער, וועט ער אודאי פֿאָהרען"...

„אָפּגעפֿאָהרען נאָך א ביסעל — טרראך א ראָד! „רבי, וויא! וואָס טהוט מען איצט?" מאכט צו איהם דער רבי וויעדער מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א שלימעזל, וואָס האָט נאָר קיין רעדער ניט, פון דעסטוועגען פֿאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט א ראָד, וועט ער אודאי פֿאָהרען"...

„אָפּגעפֿאָהרען נאָך א ביסעל — טרראך די לעצטע ראָד! „וויא, רבי! וואָס טהוט מען איצטער?" מאכט צו איהם דער רבי מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א לופט־באַלאָן, וואָס איז ניט אויפ'ן הימעל, ניט אויף דער ערד, פון דעסטוועגען פֿאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס איז אינגאַנצען אויף דער ערד, וועט ער אודאי פֿאָהרען"...

— גוט, — זאָג איך צו מנשה'ן. — וואָס געהער זיך אָבער אָן דער קלי־וחומר מיט'ן פסח?

— עס געהער זיך זעהר אָן! — מאכט צו מיר מנשה שוין גאַנץ ערנסט. — מה־דאָך גויים, וואָס האָבען ניט קיין מצה און

עסען אכט טאָג כסדר גאָלע חמץ, שטארבען זיי ניט, היינט בפרט מיר, להבדיל, פתריליעווקער אידען, וואָס פארמאָגען ניט קיין מצה און ניט קיין ברעקעל חמץ, וועלען מיר צודאי ניט שטארבען!... טפוררו! אָט זענען מיר שוין אין פתריליעווקע. וואוהין וועט איהר זיך הייסען אָפווארפען, רב שלום־עליכם, ווי מיין טאטע פלעגט זאָגען, מיר צו לענגערע יאָהר?...

איך קוק אויף מנשה'ן און טראכט מיר:

„רבונו של עולם! ווי איז דאָס מעגליך? איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז ניט מנשה, נאָר זיין פאָטער רב יחיאל, איהם צו לענגערע יאָהר, מיט א יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק, בעת איך בין נאָך געווען א יונגעל א קונדס און מנשה א בחור'עץ מיט א שווארצער, גראָבער, עטוואָס באַוואָכסענער ליפ, וואָס מיר פלעגען איהם פארשפארען אין ווינקעלע און געבען בוכענצים, אָדער... דאָס איז אינגאנצען א חלום!"

די וועלט געהט צוריק

א סינעמא־פאנטאזיע לכבוד חנוכה.

נעשריבען אין יאָהר 1913.

די וועלט נעהט צוריק

א.

רב אברהמ'עלע ווייראך בענטשט חנוכה־ליכטלעך.

אויפ'ן לייוענט א נגידיש הויז פון אלטפרענקישען שטאט. אלטפרענקיש, נאר רייך מעבעל. אלטמאדישע בילדער, צווישען זיי נאפאלעאן דער ערשטער, קייסער אלעקסאנדער, אויך אלטע אידישע גדולים און גאונים, מעשענע העסעם אויף די וועגט מיט סטרינעווע ליכט. פון דעם גלעזערנעם אלטען שראנק קוקען־ארויס גאלדענע און זילבערנע כלים. צווישען זיי איין אלטער בעכער, איין אלטער הדס. גאנץ פארענט ביי דער טיר א גרויס זילבערן חנוכה־לעמפעל, פילגראנע ארבייט, אונטערגעהאלטען מיט צוויי לייבען; אויבען פויגלען מיט מאדנע אויסנעדרעהטע קעפ. אלץ איז פארטיג צו בענטשען חנוכה־ליכטלעך. דער בעל־הבית אליין, רב אברהמ'עלע ווייראך, א גביר'ישער יונגערמאן, א טאטע פון קינדער, שטעהט גרייט מיט ן ווענסען ליכטעל (דער שמש) אין האנט; ער ווארט נאר אויף דער בעל־הבית'טע מיט די דיענסטען — זיי זאלען ארייגקומען פון קיך הערען איהם חנוכה־ליכטלעך בענטשען. עס עפענט זיך די טיר און עס קומט־ארויין פריהער די

בעל־הבית'טע, נחמה ווייראך, א ווייבעל א יפת־תואר, א סך ציערונג; איהר געהט־נאָך א קינד, א יונגעלע פון א יאָהר זיעבען־אכט, מיט א זיידען העמדעלע און מיט א גאָלדגעאַרבייט סאמעטען יאַרמעלקעלע אויפ'ן קאָפּ. באָלד קומען־אָן אויך די דיענסטען, א אידינע א קעכין, א מיידעל א פּאָקאָיוווע, א יונג א משרת מיט פּעטע באקען און א ציקאווע אידעל א מלמד אין איין אטלאסענער קאפּאָטע מיט א פּעלצען קאפּעלישעל אויפ'ן קאָפּ. רב אברהמ'עלע ווייראך מאכט די ברכה, בויגט זיך צו, צינדט־אָן די ליכטלעך, א ליכטעל נאָך א ליכטעל. דער גאנצער עולם ענטפערט אָמן. אלע פּנימ'ער זאָגען־ארויס פּרייד, אלע אויגען פינקלען. רב אברהמ'עלע ווייראך נעמט־ארויס דאָס בייטעלע, גיט דעם קינד חנופּה־געלט. די דיענסטען געהען־אָפּ. עס ווערט א באַוועגונג אויפ'ן עקראָן — עס קומען־אָן איינס נאָך איינס געסט, קרובים, שכנים און גלאָט אידען בעלי־בתים פון שטאָדט. אלע באַגריסען די בעלי־בתים, געבען דעם קינד חנופּה־געלט. די געסט זעצען זיך אויס דערווייל ביי די קלייניע טישלעך. מע שפּיעלט ווער אין דאָמינא, ווער אין שאָך. מע גרייט צום טיש. מע שטעלט־אויס שטוהלען. דער בעל־הבית זעצט זיך אויבען־אָן. די בעל־הבית'טע בעט דעם עולם צום טיש. די דיענסטען טראָגען־אריין אין גרויסע פּאָלומעסקעס געבאקענע לאטקעס, שמאלץ און גריוון און אנדערע גוטע זאכען. עס גיסט זיך ווין, אזוי ווי וואסער. דאָס קלייניע איציקעל חאפּט זיך אלע מאל ארויס פון טיש, שפּיעלט אין דריידעל. אויפ'ן עקראָן שפּיגעלט זיך אפּ דאָס דריידעל מיט די אותיות: נ. נ. ה. ש. דער עולם קלויבט נחת פון קינד. מע טרינקט לחיים.

ב.

ביי איסאק אבראמאוויטשען בענטשט מען חנוכה־ליכטלעך.

אויפ'ן עקראן דאָס זעלבע הויז — באנייט. נייע בעלי־בתים. אין די שטריכען פונ'ם בעל־הבית איז צו דערקענען דעם קלייגעם איציקעל. ער איז אויסגעוואכסען. ער איז שוין אליין א גביר, א גרויסער גביר. זיין נאָמען איז שוין איצט איסאק אבראמאוויטש. ער האָט א ווייב א גרויסע אריסטאָקראטקע. קלעאָפאטרא דאווידאוונא רופט מען זי — זי פיהרט די שטוב קוממיות'דיג, הויך־הויך אריסטאָקראטיש. דאָס הויז איז דאָס זעלבע, נאָר אנדער מעבעל, אנדערש באפוצט, מאָדערן־סטיל. פון די אלטע העסעם איז נישטאָ קיין זכר. די אלטע בילדער אראָפ. אויף זייער אָרט העננען נייע, מאָדערן־בילדער. מע וואַרט אויף נעסט. עס שטעהען טישלעך, גרינע טישלעך. אויף די טישלעך ליגען צוגענרייט פעשלעך קאָרטען, שטיקלעך קרייד מיט בערשטע־לעך — דער גאנצער קלאָפערגעציג. אין ווינקעל ביי דער טיר העננט דאָס אלטע זילבערנע חנוכה־לעמפעל — פון יוצא וועגען, צולויעב'ן טאטען — איין אלטע טראדיציע פארבליבען פון אמאָליגע יאָהרען.

איסאק אבראמאוויטש'עס בן־יחיד'על, י א ש ע נ ק ע, שפיעלט זיך דאָרט ערגיץ מיט דער באָנע (א כריסטין). אלע מינוט קומט יאשענקע ארויין און ארויס. די באָנע לויפט איהם נאָך און שלעפט איהם אווענ. אויניגווייז קומען זיך צונויף די נעסט, לויטער אריסטאָקראטען, מיט זייערע ווייבער, דאמען־אריסטאָקראטקעס. אלץ איז אויסגעפוצט אויפ'ן שענסטען ארט. קלעאָפאטרא דאווידאוונא נעמט־אויף די נעסט. עס קומט־ארויין פון א זייטיג חדר דעם בעל־הבית'ס פאָטער, רב אברהמ'עלע

וויראך, שוין רעכט וויים, נעהט־צו צום לעמפּעל, וואָס ביי דער טיר, בויגט זיך צו, בענטשט חנוכּה־ליכטלעך. עס רייסט זיך אריין דער קליינער יאשענקע. קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא קוקט בייז אויף דער באָנע; יענע שלעפּט איהם ארוים.

אויף א מינוט טהוט דער עולם אָן די היטלען. דער אלטער בענטשט־אָפּ חנוכּה־ליכטלעך, גענהט באלד אוועק. דער עולם איז איבערגעקומען. דאנקען גאָט... מע טהוט־אויס די היטלען, מע זעצט זיך אוועק ארום די גרינע טישלעך, מע נעמט זיך צו דער ארבייט.

ג.

קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא האָט געהיסען!

אויפ'ן עקראן — א קינדער־חדר'על. א סך שפּיעלעכלעך און צאַצקעס. איןווינקעל צוגעגרייט א בוים — א יאָלקע — באַצייטענס, לכבוד פּרימטמאָס, פּיין צוגעקלויבען, שוין מיט ליכטלעך, און ווי מיט שניי באדעקט. יאשענקע רייסט זיך צו דער טיר. ער ווי'ל דוקא אהין, אין זאל, ווען די געסט. די באָנע האלט איהם דוקא צו, לאָזט איהם דוקא ניט. ער רייסט זיך, און זי לאָזט איהם ניט. יאשענקע דערף ניט זעהען, ווי מע בענטשט חנוכּה־ליכטלעך. קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא האָט אזוי געהיסען!...

ד.

ווער ווייסט, וואָס מיר וועלען נאָך דערלעבען?

אויפ'ן לייוועגט די זעלבע זאל. איסאק אברהמאָוויטש וויראך שוין אויך ווייסליך געוואָרען. קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא איז די זעלבע קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא, נאָר שוין ניט אזוי גייציג, ווי

פריהער. א שטילע מרה־שחורה ליגט אויף זייערע פנימ'ער, ווי אויך אויף די פּנימ'ער פון די געסט, וואָס קומען שוין ניט מיט אזא אימפּעט און זעצען זיך ניט אזוי האסטיג צו די גרינע טישלעך. קענטיג, אז יעדער טראָגט א זאָרג ביי זיך אין הארצען, טיף פּאר־באָרגען. דאָס אלטע זילבערנע חנוכּה־לעמפּעל הענגט זיך אלץ אויפ'ן זעלבען אָרט, ביי דער טיר. נאָר נישט דער אלטער רב אברהמ'עלע וויראך געהט־צו בענטשען חנוכּה־ליכטלעך. דער אלטער רב אברהמ'עלע וויראך איז שוין לאנג אויפ'ן הימלגען אָרט. דאָ אין זאל, אין א שווארצער ראם געפאסט, הענגט זיין בילד — א גרויז־גרויער מאן מיט טיף־פארזאָרגטע אויגען. חנוכּה־ליכטלעך בענטשט א יונגער בחור, א סטודענטעל מיט רויטע בעקלעך. נאָכ'ן פּנים איז צו דערקענען, ווער דאָס איז. דאָס איז יאָ־שענקע אזוי אויסגעוואַכסען. ארום איהם — נאָך עטליכע סטודענטלעך, אלע אין די היטלען. נאָך די סימנים פון זייערע פּנימ'ער און באַוועגונגען איז צו דערקענען, אז די געסט זענען טיילווייז איבערראשט, טיילווייז צופריעדען: „וויראכ'ס זוהנדעל שיינט א ציוניסט"... טאַטע־מאַמע קוקען זיך איבער א ביסעל פארשעמט. קלעאָפּאטרא דאוויד־אוונא פייערט. זי האָט זיך קיינמאל ניט גערעכט, אז ביי זיי זאל אויסוואַכסען אזעלכעם... אזעלכעם... זי קנייטשט מיט די פלייצעס, זי ברעכט די הענט, זי קוקט פארזאָרגט אויף איהר קינד און אויף די געסט, האלב געשמייכעלט, האלב גרויט צו בעטען ביי זיי מחילה, גלייך ווי זי וואלט זיך פארזינדיגט קעגען עמיצען.

איהרע אויגען זאָגען:

— די וועלט נעהט צוריק!... ווער וויסט, ווער וויסט, וואָס מיר וועלען נאָך דערלעבען?...

שלח-מנות

א בילד.

נעשריבען אין יאָהר 1916.

שַׁלַח־מָנוֹת

האלב וואכעדיג, האלב יום־טוב'דיג, מיט א זיידענער פע־
טשיילע און מיט א פּאַרטוך, שטעהט די מאמע ביי'ם טיש, שטאַרק
צעטראַגען. עפּיס א ווערטעלע אויסצורעדען — כּמעט א מאה
שלח־מנות'ען אָפּגעמען און כּמעט א מאה שלח־מנות'ען אָפּשיקען.
קיינעם נישט אָנזעצען, חלילה קיין טעות נישט האָבּען, נעדענקען
וועמען וואָס פּאַר א שלח־מנות מע באַדאַרף אָפּשיקען. צום בּיי־
שפּיעל: אז יענער שיקט אייך אין פּלעדעל, צוויי קישעלעך,
אין מאַהינדעל, צוויי שטיקלעך טאָרט, אין האָניג־טייגעל מיט
צוויי צוקער־לעקאַכלעך, — באַדאַרפט איהר איהם אָפּשיקען, נע־
וועהנליך, צוויי פּלעדלעך, אין קישעלע, צוויי מאַהינדלעך, אין
שטיקעל טאָרט, צוויי האָניג־טייגלעך מיט דריי צוקער־לעקאַכלעך.
מע באַדאַרף האָבּען א קאָפּ פון א מיניסטער, חלילה נישט אָנמאַכען
א חתונה, ווי עס האָט זיך אמאל שוין געטראָפּען ביי אונז אזא
אומגליק, דאָס הייסט, מע האָט אָפּגעשיקט איינער א נגידית'טע
צוריק איהר אייגענעם שלח־מנות, האָט זיך דאָס געטהאָן! עס איז
ארוים א מחלוקת צווישען די מאנען, מיט סקאַנדאַלען, מיט פּעטש,
מיט מסירות, מיט רדיפות, ווי געווענליך... היינט די מענטשען,
וואָס ברענגען דעם שלח־מנות, באַדאַרף מען אויך עפּיס שענקען,
וועמען א קאָפּיקע, און וועמען צוויי, און וועמען נאָך מעהר ווי
צוויי... אָט עפּענט זיך די טיר און סע קומט־אַריין א מיידעל מיט
שטאַרק־רויטע האָר און מיט א סך קלייען אויפ'ן פּנים — דאָס איז

מיין רבינ׳ס א מיידעל. זי נעהט־ארום פון איין בעל־הבית צום אנדערען און נעמט־צונויף די שלח־מנות׳ען פאר׳ן רבין. זי טראגט אין האנט א שעלעכעל, איבערגעדעקט מיט א טישטיכעל. אינ׳ם שעלעכעל ליגט א לעקאכעל, אינ׳ם לעקאכעל שטעקט א ראזינקע, און אויף דער ראזינקע ליגט א זילבערנע מטבע. די מאמע דעקט־אויף דאם טישטיכעל און לענט־צו צו יענער מטבע נאך א מטבע. און אויך דעם מיידעל רוקט זי עפים אין האנט אריין. דאם רויטע מיידעל ווערט נאך רויטער און ווינטשעווענט, ווי איין אלטע: „דערלעבט איבער־א־יאהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער"... נאך דעם רויטען מיידעל קומט־אריין א געשוואלען בחור׳ע מיט איין אויפגעטראגענער באק, אונטערגעבונדען מיט א בלויער פעטשיילע. איין אויג א קלייניס, דאם אנדערע א ביסעל גרעסער. אין האנט האלט ער א מעשען טעצעל. אויף דעם טעצעל ליגט א פלעדעל, אויפ׳ן פלעדעל איז אויסגעצווויקעלט א פישעלע. דאם פישעלע איז אנגעפילט מיט האניג־פארפעל. און ביי דער זייט ליגען עטליכע זילבערנע מטבעות און א פאר קערבלעך פאר־פיערענע. דאם געשוואלענע בחור׳ע גיבט־צו גלייך צו דער מאמע און שיסט־אוים אין איין אטעם, ווי אויסגעלערענט אויף אוים־וועניג: „א גוט יום־טוב, דער רב האט אייך געשיקט שלח־מנות און דערלעבט איבער־א־יאהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער"... דאם געשוואלענע בחור׳ע נעמט־אפ זיין רח״ש און נעהט־אוועק אהן א „זייט־געזונט", וואהרום די ווינטשעווענים האט ער על־פי טעות אויסגעהאפט פריהער. און עם קומען־אן אלע מאל נייע פארשוינען מיט נייע שלח־מנות׳ען: פונ׳ם דיין, פונ׳ם חזן, פון די שוחטים, פונ׳ם סופר, פונ׳ם תלמוד־תורה־מלמד, פונ׳ם בעל־תוקע, פונ׳ם בעל־מגילה, פונ׳ם מנקר, פונ׳ם וואסערפיהרער, פונ׳ם בעדער (אויך פלי־קודש!), און נאך די דאזיגע אלע קומט צו נעהן וועלוועל דער שמש אליין, נעבאך א קראנקער, א הייזעריגער, א יאדעשלייווער. ער בלייבט שטעהן א ווייל ביי דער טיר, חאפט זיך ביי׳ם הארצען און פארהוסט זיך.

— וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען גוטס? — פּרעגט איהם די מאַמע שוין רעכט מיעד פּון דער ארבייט.

— מע האָט אייך נעשיקט שלח־מנות — מאכט וועלוועל און באַווייזט א לעקאכעל אין האנט. — דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער...

— פּון וועמען איז? — פּרעגט איהם וויעדער די מאַמע און לענט־אריין די האנט אונטער'ן פּארטוך; זי זוכט א מטבע.

— פּון מיר טאקי אליין, דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער... — מאכט וועלוועל און פּארהוסט זיך. — האָט קיין פּאר־איבעל ניט, וואָס אליין... נישטאָ מיט וועמען צו שיקען... געווען איין מיידעל, איז זי, ניט דאָ געדאכט... איהר געדענקט דאָך מיין פּראדלען, עליה השלום?...

וועלוועל דער שמש פּארהוסט זיך אויף א גאנצער מינוט, און די מאַמע טהוט זיך א חאַפּ צו דער קעשענע, נעמט־ארוים עטליכע מטבעות מיט א מאל און רוקט איהם אריין אין האנט אריין, און איז איהם מכבד, אויסער דעם, מיט א שטיק טאָרט און מיט א פּאָר פּלעדלעך. וועלוועל שטופּט דעם טאָרט מיט די פּלעדלעך אין בוזעם אריין, דאנקט און ווינטשעווועט: „דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער", און פּארהוסט זיך וויעדער א מאל. איך טהו א קוק אויף דער מאַמע — און דערזעה, אויף איהרע שענע אויגען הענגט א טרער.

וועלוועל דער שמש האָט מיט זיין שלח־מנות, וואָס ער האָט נעבראכט „פּון זיך אליין", א ביסעל פּארשטעהרט אונז דעם יום־טוב. אָבער ניט אויף לאַנג. באלד נאָך זיין אוועקנאַנג קומען־אַן נייע פּארשוינען מיט נייע שלח־מנות'ען. און די מאַמע האלט אין איין טיילען געלט: א גראשען אויף צווייען, צווי גראשען אויף דרייען. און איטליכער באזונדער באקומט א שטיקעל טאָרט, א

פלעדעל, אדער א לעקאכעל — לאָז אי־ן אַרעמאַן אויך וויסען פונ׳ם הייליגען יום־טוב...

— דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער...

— גם אתם! דערלעבט אויך איבער־א־יאָהר!...

די געפעהרליכע מצה

מעשה'לעך פאר אידישע קינדער.

ניט באוואוסט, וועז ס'איז געשריבען

(געדרוקט פון איין איבערגעבליבענעם כתב־יד).

די געפערליכע מצה

אמאל איז געווען א מלך. דער מלך איז געווען א גרויסער און א שטארקער, נאר ער האט נישט ליעב געהאט קיין אידען. האט ער ארויסגענעבען אלע מאל אויף זיי נייע גזירות, ווי פרעה מלך מצרים.

איינמאל — פסח איז דאס געווען — האבען זיך צונויפ־געקלויבען ביי איהם אין סענאט אלע מיניסטארען און מע האט זיך אוועקגעזעצט טראכטען, וואס פאר א נייע גזירה זאל מען ארויסגעבען אויף די אידען?

אידען זאלען ניט טארען זיצען אומעטום — איז שוין דא. אידען זאלען ניט טארען זיין קיין אפיצירען — איז שוין דא. אידישע קינדער זאלען ניט טארען לערנען אין די גימנאזיעס — איז שוין דא.

איז איינעם איינגעפאלען, ער זאל ארויסטרעטען קעגען מצה. איז ער ארויס מיט א מסירה — אזוי און אזוי. דיינע אידעלעך, אז עס קומט פסח, באקען זיי אן אויף אכט טאג כסדר אזעלכע טרוקענע קיילעכיגע קארזשעקלעך, וואס מע רופט זיי מצה. וועט ווייסט, וואס דאס איז פאר א מין מאכל! עס וואלט געווען מעהר ווי רעכט, מע זאל זיי פארבאטען עסען מצה.

האט זיך דער מלך פארטראכט און האט ארויסגענעבען א באפויל, מע זאל איהם ברענגען א מצה.

האָט מען זיך צעלאָזט איבער דער הויפטשטאָדט זוכען א אידען, נאָר מע האָט נישט געקאָנט געפינען קיין אידען. און אז מע האָט געפונען א אידען און געפאָדערט פון איהם א מצה פאר'ן מלך, האָט ער געשוואָרען, אז ער עסט ניט קיין מצה. (די אידען האָבען פארשטאָנען, אז דאָ מוז זיין א נייע גזירה).

קוים מיט צרות מיט לייד האָט מען געפונען א אידען, וואָס האָט ניט מורא געהאָט אויסצוזאָגען, אז ער עסט מצה. און מע האָט געמומען ביי איהם א מצה און מע האָט געבראכט די מצה אין סענאָט פאר'ן מלך.

דערזעהען די מצה, איז זי דעם מלך געפעלען געוואָרען, און ער האָט זי פארזוכט און שטיקלעכווייז געגעסען־געגעסען, ביז ער האָט זי אויפגעגעסען.

און אז ער האָט זי אויפגענעסען, האָט זיך דער מלך געפיהלט נישט גוט. און אלע מאל ערגער און ערגער און ערגער. און אז ס'איז איהם געוואָרען גוט שלעכט, האָט מען אראָפגעבראכט די בעסטע דאקטוירים מיט די גרעסטע פראָפעסאָרען פון לאנד, און זיי האָבען אויסגעפונען, אז ביי'ם מלך אין בויך געפינט זיך עפים א זאך, וואָס טהוט איהם צום טוידט.

האָט דער גרעסטער פון די פראָפעסאָרען צוגעלעגט איין אויהער צום מלכ'ס בויך און געמומען זיך צוהערען. הערט ער, ווי עמיצער זינגט דאָרטען. רופט ער זיך אָן צום מלך: „אדוני קיניג! אויב דו וועסט מיר דערלויבען, וועל איך זיך דורכרעדען מיט דעם, וואָס געפינט זיך ביי דיר אין בויך". זאָגט צו איהם דער מלך: „רעד". רופט זיך אָן דער פראָפעסאָר צו דעם וואָס ביי'ם מלך אין בויך: „זאָג מיר, ווער ביזט דו?" ענטפערט איהם יענער: „איך בין א איד". „וואָס טהוסט דו דא?" „גארנישט". „אפשר וואלסט דו ארויס?" „איך וויל נישט". „פאר וואָס?" „דאָס איז מיין עסק". „נעהסט דו ארויס, באקומסט דו א מתנה". „מיר ווייסען שוין, וואָסער א מתנה: מע שיקט מיך ארויס אין

פיער און צוואַנציג שעה". „פֿאַר וואָס?" „דערפֿאַר, וואָס איך בין א איד, און א איד טאָר דאָ ניט זיין". „אָבער אז מע וועט דיר צוזאָגען, אז דו מעגסט דאָ זיין?" „מיר אַליין איז בלאָטע; איך וויל, אז אַלע אידען זאָלען דאָ מעגען זיין".

פּונ'ם דאָזיגען שמועס האָט דער מלך געפֿיהלט זעהר נישט גוט. דער איד האָט גערעדט מיט העכט און מיט פּים און מיט אַלע אברים, און דער מלך האָט געמיינט, אז ס'איז איין עק פון זיין לעבען. האָט ער אָנגעהויבען בעטען ביי די פֿראָפּעסאָרען, זיי זאָלען זעהען מאכען איין עק. רופט זיך אָן דער עלטסטער פון די פֿראָפּעסאָרען צו דעם וואָס ביי'ם מלך אין בויך: „דער מלך זאָגט דיר צו, אז דו וועסט דאָ מעגען זיין וויפּיעל דו ווילסט". „האָב איך דאָך געזאָגט שוין, אז פֿאר מיר אַליין איז בלאָטע; איך וואָלט וועלען, אז אַלע אידען זאָלען מעגען". „גוט, אַלע אידען וועלען מעגען, אבי געה־ארויס וואָס ניכער". „וואר זאָגט דאָס?" „דאָס זאָגען מיר, דאָקטוירים, נאָר אזוי איז דער וויל'ען פונ'ם מלך". „פון וואָנען וויים איך דאָס?" „האָסט דאָך געהערט, ווי דער מלך זאָגט". „דער מלך זאָגט — דאָס איז נאָך אַלץ וועניג. איצט, אז סע טהוט איהם וועה, זאָגט ער; שפּעטער, אז ס'וועט איהם אויפהערען וועה טהון, וועט ער זאָגען עפּים אנדערש. אזוי ווי פּרעה מלך מצרים". „וואָס זשע וויל'סט דו?" „וויל איך, ער זאָל עס חתמ'ענען, ארויסגעבען אויף פּאפּיער, דורכפּיהרען דורכ'ן סענאט"...

און דער איד, וואָס ביי'ם מלך אין בויך, האָט גענומען אזוי שטאַרק וואַרפּען מיט העכט און מיט פּים, אז דער מלך האָט שוין מעהר נישט געקאָנט איבערטראָגען די וועהטיגען. האָט ער נע־הייסען, מע זאָל צונויפּרופּען די מיניסטאָרען און מע זאָל אָנ־שרייבען א פּאפּיער, צולעגען דעם מלכ'ס חתימה און דורכפּיהרען דורכ'ן סענאט א נייעם געזעץ, אז אידען מעגען וואָהנען דאָ אין דער קרוינשטאָדט און אומעטום אינ'ם נאָנצען לאָנד פּראָנק און פּריי — והכל שריר וקיים.

און ווי נאָר דער איד האָט דאָס דערהערט, האָט ער זיך נע־
נעבען א שפּאַר־ארויס דורכ'ן מינדסטען פינגערעל פונ'ם מלכ'ס
לינקער האַנט, זיך פּאַרנייגט פאַר'ן גאַנצען סענאַט און איז גלייך
אוועק צו זיינע בריידער זוכען געשעפּט.